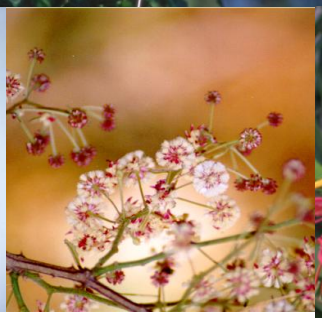

พืชพื้นเมือง : ป่าชุมชนบ้านคุ้ม จังหวัดพะเยา

Indigenous Plants : Ban Kum Community Forest Payao Province

โดย

ทรรศนีย์ พัฒนเสรี และ ชูจิตร อนันตโชค

สำนักวิจัยการป่าไม้กรมป่าไม้

2551

หนังสือ	พืชพื้นเมือง : ป่าชุมชนบ้านคุ้ม จังหวัดพะเยา
รวบรวมและวิจัย	ทรรศนีย์ พัฒนเสรี และ ชูจิตร อนันตโชค
ภาพถ่าย	ทรรศนีย์ พัฒนเสรี และ ชูจิตร อนันตโชค
ผลิตรูปเล่ม	ทรรศนีย์ พัฒนเสรี และ วาว ธุรารัตน์
ปีที่พิมพ์	2551

คำนำ

หนังสือ “พืชพื้นเมือง : ป่าชุมชนบ้านคุ้ม จังหวัดพะเยา” จัดทำโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพืชพื้นเมืองจากป่าชุมชนบ้านคุ้ม ตำบลร่มเย็น อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และการใช้ประโยชน์พืชพื้นเมืองจากป่าชุมชนควบคู่กับการดูแลรักษาป่าของชุมชน ผลงานวิจัยนี้ได้จากการสำรวจพื้นที่ป่าร่วมกับตัวแทนของชุมชน และสัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน ผู้รู้ในท้องถิ่นด้านการใช้ประโยชน์และภูมิปัญญาด้านพืชอาหารและสมุนไพร เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานที่ได้จากการศึกษาวิจัยให้กับชุมชนและผู้สนใจ ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมดจัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่ โดยแสดงภาพถ่ายของพืช ลักษณะทั่วไปของพืช ชื่อท้องถิ่น ชื่อสามัญ(พิมพ์ด้วยตัวอักษรหนา) ชื่อพฤกษศาสตร์ การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่นนี้ การใช้ประโยชน์ในท้องที่อื่นที่ได้จากการวิจัยของผู้วิจัยเอง และการใช้ประโยชน์ที่ได้จากการสืบค้น เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันของชุมชนในแต่ละที่ซึ่งมีวัฒนธรรมการใช้ประโยชน์จากพืชพื้นเมืองที่แตกต่างกัน แต่การจะนำเอาข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ทางด้านการรักษาโรค ควรปฏิบัติโดยผู้ที่มีความรู้หรือหมอพื้นบ้านเท่านั้น มิเช่นนั้นอาจก่อให้เกิดอันตรายได้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณหมอพื้นบ้าน ผู้รู้ในท้องถิ่นทุกท่าน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีในการให้ข้อมูลและเสียสละเวลาอันมีค่าเพื่องานวิจัยชิ้นนี้

นางทรรศนีย์ พัฒนเสรี

พฤศจิกายน 2551

สารบัญ

รายการ	หน้า
บทนำ	1
วัตถุประสงค์	3
วิธีการวิจัย	3
ผลและวิจารณ์	4
กรวยป่า	5
กระบก	6
กระพี้เขาควาย	7
กลอย	8
กวาวเครือขาว	9
กะตังใบ	10
กะตังใบแดง	11
กาซะลอง	12
กาฝากหนามสีเต๊าะ	13
ก่าว	14
กุ๊ก	15
กูดคำ	16
กูดงอดแงด	17
กูดตีนเหยี่ยว	18
โกสน	19
ขามคัวะ	20
ขิงแดง	21
ขี้เหล็กป่า	22
เข็มแม่หม้าย	23
คูน	24
เครือนมแน่	25
เครือมันเหลี่ยม	26
โคลงเคลง	27
จัดค่าน	28
ชะเอม	29
ชาเมี่ยง	30
ช้าแป้น	31
ดองดึง	32
ดีงูหว้า	34
เดื่อปล้อง	35
ต้นกินคน	36

รายการ	**หน้า**
ตองสาด	37
ตะคร้อ	**38**
ต้างป่า	39
ติ้วเกลี้ยง	**40**
ติ้วขน	**41**
ตีนตั่ง	**42**
ตีนเป็ด	43
เต็ง	**44**
เติม	**45**
บวบป่า	46
บอระเพ็ดตัวเมีย	47
บุกคางคก	**48**
ประดู่	**49**
ปอสา	50
ปิดปิวแดง	51
ปุย	52
เป็งวาย	53
เปล้าตองแตก	**54**
เปล้าน้อย	**55**
เปล้าหลวง	56
ผักขมหนาม	**58**
ผักตบ	59
ผักผีปู่ย่า	60
ผักหนาม	**61**
เพกา	**62**
มะกอก	**63**
มะกอกเกิ้ม	64
มะขามป้อม	**65**
มะแขว่น	66
มะค่าโมง	**67**
มะนอด	68
มะแฟน	**69**
มะม่วงหัวแมงวัน	**70**
มะหิ่ง	71
เม่าควาย	72
เม่าสร้อย	**73**

ว่านมหากาฬ 74
รายการ **หน้า**
ส้มจั๊วะ 75
ส้มป่อย 76
สมอไทย 77
สะบ้า 78
สะเดาดอย 79
สังกรณี 80
ส้าน 81
เสี้ยวดอกแดง 82
หญ้าขัด 83
หญ้าคมบางเล็ก 84
หญ้าปักกิ่ง 85
หญ้าปากควาย 86
หญ้ายาง 87
หนามมะเป๋น 88
หนามเล็บเหยี่ยว 89
ห้า 90
แหนต้น 91
เอื้องหมายนา 92
ฮ่อสะพายควาย 93
สรุป 110
บรรณานุกรม 111
ดัชนีภาษาไทย 112
ดัชนีภาษาอังกฤษ 116

สารบัญตาราง

ตารางที่ **หน้า**
1 **แสดงการใช้ประโยชน์จากพืชพื้นเมืองจังหวัดพะเยาในด้านต่าง ๆ** 94
2 **แสดงอาการของโรคต่าง ๆ ที่รักษาด้วยสมุนไพรจากป่าชุมชนจังหวัดพะเยา** 100

บทคัดย่อ

ศึกษาการใช้ประโยชน์พืชพื้นเมืองจากป่าชุมชนบ้านคุ้ม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากหมอพื้นบ้านในจังหวัดพะเยา พบว่ามีการใช้ประโยชน์พืช 87 ชนิด จาก 52 วงศ์ เป็นพืชในวงศ์ Euphorbiaceae มากที่สุด รองลงมาคือวงศ์ Leguminosea-Caesalpinioideae ใช้เป็นพืชสมุนไพร 72 ชนิด เป็นพืชอาหาร 46 ชนิด และใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ 10 ชนิด มีสรรพคุณในการรักษาโรคได้ 56 อาการ

ABSTRACT

Study on utilization of indigenous plants in Ban Kum community forest , Chieng Kam district , Payao province , by indepth interviewing folk healers in Payao province. The results directed that 87 species of 52 plant families were used. The most generally used family was Euphorbiaceae. The second was Leguminosea-Caesalpinioideae. 72 species were used for medical treatments which were capable to cure 56 diseases , 46 species were edible plants , and 10 species were used in other applications .

คำหลัก พืชพื้นเมือง ป่าชุมชนบ้านคุ้ม พะเยา

Key words Indigenous plants , Ban Kum community forest , Payao.

บทนำ

พืชพื้นเมือง (Indigenous Plants) เป็นพรรณพืชที่เจริญงอกงามตามธรรมชาติในท้องถิ่น หรือถูกนำมาปลูกไว้เพื่อความสะดวกในการเก็บบริโภค พืชพื้นเมืองจะมีชื่อเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น มีการใช้ประโยชน์อย่างหลากหลาย เราสามารถจำแนกพืชพื้นเมืองออกเป็นกลุ่มตามลักษณะการบริโภคหรือการใช้งานดังนี้

1. พืชอาหาร หรือที่นิยมเรียกกันว่า ผักพื้นบ้าน เป็นพืชที่นำมาบริโภคในรูปผักสด อาหารแปรรูป หรือผลิตภัณฑ์ที่ใช้ประกอบอาหาร
2. พืชสมุนไพร เป็นพืชที่นำมาใช้รักษาโรคตามวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละท้องถิ่น
3. พืชเครื่องเทศ เป็นพืชที่มีกลิ่นฉุน รสเผ็ดร้อน ใช้เป็นส่วนประกอบในตำรายาไทยและใช้ปรุงแต่งอาหาร
4. พืชที่ใช้อารักขาพืชและสัตว์ เป็นพืชที่ให้สารออกฤทธิ์ในการป้องกันและกำจัดแมลงศัตรูพืช วัชพืช หรือศัตรูสัตว์เลี้ยง
5. พืชที่ใช้ประโยชน์ทางด้านอื่น ๆ เช่น พืชที่ให้เส้นใย ให้สี กลิ่น หรือพืชที่ใช้ประดับตกแต่งเพื่อความสวยงาม หรือใช้ในเครื่องสำอาง เป็นต้น

เนื่องจากประเทศไทยอยู่ในเขตร้อน มีความหลากหลายของพรรณพืชประมาณ 15,000 ชนิด มีการใช้เป็นยาแผนโบราณประมาณ 800-1,500 ชนิด แต่ที่นำมาผลิตยาจริง ๆ มีเพียง 400 - 500 ชนิด จึงน่าที่เราจะให้ความสนใจต่อการพัฒนาพืชสมุนไพรที่มีศักยภาพในประเทศทุกรูปแบบเพื่อการแข่งขันกับตลาดต่างประเทศ

การใช้สมุนไพรรักษาโรคเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยที่สืบสานมายาวนาน แม้ว่าจะลดความนิยมและแทบจะขาดหายไปช่วงหนึ่งก็ตาม แต่ในปัจจุบัน การใช้สมุนไพรกลับมาได้รับความนิยมอีกครั้งหนึ่งเนื่องจากกระแสโลกาภิวัฒน์หวนกลับมานิยมสิ่งที่ได้จากธรรมชาติมากขึ้น การใช้สมุนไพรในปัจจุบันไม่ได้มุ่งเน้นแต่การใช้รักษาโรคเพียงอย่างเดียวเฉกเช่นเมื่อก่อน แต่มีการใช้อย่างหลากหลายขึ้น เช่น ใช้เป็นอาหาร ใช้เป็นอาหารเสริมสุขภาพ ใช้เป็นเครื่องสำอาง เป็นต้น จึงเห็นว่าผักพื้นบ้านและพืชสมุนไพรมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก ผักพื้นบ้านหลาย ๆ ชนิดก็ใช้เป็นสมุนไพรด้วยตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้น ควรแนะนำและส่งเสริมให้คนไทยได้ใช้ผักพื้นบ้านและพืชสมุนไพรซึ่งเป็นทรัพยากรที่เป็นทุนเดิมของเรามากยิ่งขึ้น ลดการนำเข้ายาจากต่างประเทศ เป็นการช่วยเหลือเศรษฐกิจของประเทศทางหนึ่งด้วย

การจะสร้างศรัทธาให้ประชาชนหันมาใช้หรือสนใจสมุนไพร จะต้องคำนึงถึงประสิทธิภาพและความปลอดภัยเป็นสำคัญ ซึ่งถ้าทำได้จะมีข้อดีหลายประการ เช่น สมุนไพรเป็น

ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่แล้ว ไม่ต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ เป็นการลดการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศ ปลอดภัย เหมาะกับผู้ที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารอันเนื่องมาจากการบริการทางการแพทย์ปัจจุบันยังไปไม่ถึง ประกอบกับในปัจจุบัน กระทรวงสาธารณสุขก็ได้มีการบรรจุสมุนไพรเข้าอยู่ในบัญชียาหลักแล้วหลายชนิด มีบริษัทเอกชนหลายแห่งได้มีความตื่นตัวในเรื่องนี้และผลิตสมุนไพรออกมาจำหน่ายในรูปยาแผนโบราณมากมาย ในบางชุมชนที่เข้มแข็ง ชาวบ้านก็มีการรวมตัวเป็นกลุ่มผลิตยาสมุนไพรออกมาจำหน่าย ดังนั้น การส่งเสริมและเผยแพร่ให้ทราบถึงคุณค่าของสมุนไพรจะทำให้คนในประเทศหันมาใช้สมุนไพรกันมากยิ่งขึ้น

พืชเครื่องเทศ ใช้มากในการปรุงแต่งอาหาร นอกจากจะช่วยให้อาหารมีรสชาติดี สีสวยน่ารับประทานแล้ว ตัวของพืชเครื่องเทศเองก็ยังมีส่วนในการส่งเสริมสุขภาพให้แข็งแรง เช่น ต้มยำกุ้ง ซึ่งเป็นอาหารที่นิยมมากทั่วโลกในปัจจุบัน นอกจากรสชาติที่อร่อยแล้ว เหตุผลใหญ่อีกด้านหนึ่งก็มาจากส่วนประกอบของพืชเครื่องเทศที่มีส่วนในการเสริมสร้างสุขภาพ เช่น ข่าช่วยลดอาการท้องอืดเฟ้อ แน่นสุกเสียด พริกที่ใช้ก็มีส่วนช่วยให้เจริญอาหาร สารcapsaicin ที่มีอยู่ในพริกมีผลต่อระบบความดันโลหิตและการทำงานของหัวใจ เป็นต้น จากรายงานพบว่าพืชในกลุ่มเครื่องเทศ เช่น กระวาน กานพลู ขิง ยี่หร่า โป๊ยกัก และ อบเชย เป็นพืชที่มีศักยภาพในการส่งออกสู่ตลาดต่างประเทศทั้งทวีปอเมริกา ยุโรป และเอเชีย

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เกษตรอินทรีย์ รวมทั้งการปลูกผัก ผลไม้ โดยวิธีปราศจากสารเคมีได้รับความนิยมสูงมาก มีฟาร์มที่หันมาลดและเลิกการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช แต่ใช้สารที่ได้มาจากธรรมชาติแทนสูงขึ้นเรื่อย ๆ พืชที่ให้สารออกฤทธิ์ในการป้องกันและกำจัดแมลงศัตรูพืช วัชพืช หรือศัตรูสัตว์เลี้ยง เช่น สะเดา พริก ยาสูบ ว่านน้ำ ฯลฯ จึงกลับมาอยู่ในความสนใจของเกษตรกร พืชพวกนี้บางชนิดเป็นพืชเกษตร บางชนิดก็สามารถหาได้ง่ายในชุมชน ซึ่งนอกจากจะเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างยั่งยืนแล้ว ยังส่งผลดีต่อสุขภาพอนามัยของเกษตรกรและผู้บริโภคอีกด้วย

ในการศึกษาวิจัยพืชพื้นเมืองนี้ พื้นที่ศึกษาคือป่าชุมชนบ้านคุ้ม ตำบลร่มเย็น อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มีพื้นที่ประมาณ 900 ไร่ อยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติภูซาง มีกรรมการหมู่บ้าน กำนัน สารวัตร และ อปพ. จัดเวรช่วยกันดูแล อนุญาตให้เก็บหาของป่าจากป่าชุมชนได้โดยกำหนดว่า ห้ามเก็บหน่อไม้เกิน 20 ก.ก./คน/วัน เก็บไม้เล็ก ๆ ทำฟืนได้ เก็บหาของป่ามารับประทานได้ ขายได้บ้างเล็กน้อย สภาพพื้นที่ป่าส่วนใหญ่เป็นที่สูง และเป็นป่าชุมชนประเภทป่าดั้งเดิม วัฒนธรรมการดำรงชีวิตของประชาชนในละแวกนี้ยังมีการใช้สมุนไพรรักษาโรคกันค่อนข้างแพร่หลาย มีหมอเมืองล้านนาที่มีชื่อเสียงอยู่หลายท่าน การรักษาโรคนอกจากต้องใช้สมุนไพรเป็นหลักแล้ว ยังมีการรักษาโดยวิธีการอื่น ๆ เช่น การตอกเส้น การนวด การย่ำขาง เป็นต้น ซึ่งในพิธีเหล่านี้บางครั้งก็ต้องใช้สมุนไพรประกอบการรักษาด้วย ลักษณะการศึกษาวิจัย

จะเป็นการสำรวจพื้นที่ป่าชุมชนบ้านคุ้มร่วมกับตัวแทนของป่าชุมชนและหมอพื้นบ้าน และสำรวจภูมิปัญญาด้านพืชพื้นเมืองจากหมอพื้นบ้าน แพทย์แผนไทย และผู้รู้ในท้องถิ่นในอำเภอเชียงคำและอำเภอเมืองรวมทั้งสิ้น 15 คน ได้แก่

1. นางแก้ว ใจใหญ่
2. นายหมื่น จงนาสวน
3. นางเขียว คนึงคิด
4. นายแก้ว ใจยืน
5. นายสุข ใจยืน
6. นายวิเชียร ชำนาญยา
7. นายเป็ง คำพันธ์
8. นายอ้าย ทองไชย
9. นายพัด โคแพร่
10. นายมนู ใจยืน
11. นายผ่าน ปัญญาใจ
12. นายพลวัตร ใจใหญ่
13. นายพุทธ ใจสุข
14. นายถวิล คำประเสริฐ
15. นายสมาน คนึงคิด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจ ศึกษาพืชพื้นเมืองที่มีศักยภาพจากป่าชุมชน
2. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์พืชพื้นเมืองจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิธีการวิจัย

<u>วัสดุ</u> 1. แผงอัดพันธุ์ไม้
2. กล้องถ่ายภาพ
3. กรรไกรตัดกิ่ง กระดาษ เชือก ถุงพลาสติก

<u>วิธีการ</u> 1. หาข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนจากเอกสารของงานจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้
2. ประสานงานกับผู้นำชุมชน หมอพื้นบ้าน และผู้รู้ในท้องถิ่น เกี่ยวกับพื้นที่ป่าชุมชน
3. พบปะผู้นำชุมชน หมอพื้นบ้าน และ ผู้รู้ในท้องถิ่น เพื่อหาแนวทางในการสำรวจและเก็บข้อมูลและตัวอย่างพืชจากพื้นที่ป่าชุมชน

4. สำรวจ เก็บตัวอย่างและข้อมูลพืชพื้นเมืองร่วมกับผู้แทนป่าชุมชน หมอพื้นบ้าน และผู้รู้ในท้องถิ่น
5. อัดตัวอย่างพันธุ์ไม้แต่ละชนิดที่ได้ เพื่อใช้ในการจำแนกชนิดพันธุ์ไม้ต่อไป
6. ศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาเกี่ยวกับพืชพื้นเมืองจากแพทย์แผนไทย หมอพื้นบ้าน และผู้รู้ในท้องถิ่นโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับชื่อพืช ชนิดพืช สรรพคุณ วิธีการใช้ ส่วนที่ใช้ รวมทั้งข้อควรระวัง
7. ทำการตรวจสอบชนิดของพันธุ์พืชที่ได้เพื่อหาชื่อทางพฤกษศาสตร์
8. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ เปรียบเทียบจากเอกสารอ้างอิงต่าง ๆ และจากหมอพื้นบ้านจากแหล่งอื่นที่เคยศึกษามาแล้ว
9. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นของพืชแต่ละชนิดอีกครั้งหนึ่ง เกี่ยวกับชื่อพืช ชนิดพืช สรรพคุณ วิธีการใช้ ส่วนที่ใช้ ของพืชแต่ละชนิด โดยการประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับตัวแทนหมอพื้นบ้าน แพทย์แผนไทย และผู้รู้ในท้องถิ่น

ผลและวิจารณ์

ผลจากการสำรวจและศึกษาพืชพื้นเมืองและภูมิปัญญาท้องถิ่นของพืชพื้นเมืองจากป่าชุมชนบ้านคุ้ม ตำบลร่มเย็น อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา พบพืชพื้นเมืองที่มีศักยภาพจำนวน 87 ชนิด ผู้ศึกษาวิจัยได้บรรยายถึงลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของพืชแต่ละชนิด ชื่อพื้นเมือง ชื่อสามัญ ชื่อพฤกษศาสตร์ ภาพถ่าย สรรพคุณที่ใช้ในท้องถิ่น สรรพคุณจากการค้นคว้าจากเอกสารอ้างอิงและการใช้ในท้องถิ่นอื่น ๆ พร้อมระบุส่วนที่ใช้ เรียงลำดับตามตัวอักษรโดยยึดชื่อท้องถิ่นเป็นหลัก ดังนี้

กรวยป่า มะกาย ก้วย(เหนือ) ขุนเหยิง บุนเหยิง(สกลนคร) คอแลน(นครราชสีมา) ตวยใหญ่ ตวย (เพชรบุรี) ตานเสี้ยน(พิษณุโลก) ผ่าสาม(นครพนม อุดรธานี) จะร่วย(เขมร-สุรินทร์)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Casearia grewiifolia* Vent. (Flacourtiaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้น ใบเดี่ยวเรียงสลับรูปขอบขนานหรือรูปไข่แกมขอบขนาน ดอกช่อออกเป็นกระจุกที่ซอกใบ กลีบดอกสีขาวหรือเหลืองแกมเขียว ผลค่อนข้างฉ่ำน้ำ แตกได้มี 3 พู รูปกระสวย สีเหลืองเมื่อสุก เมล็ดมีเยื่อหุ้มสีส้มแดง

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก เปลือกต้น ดอก ผล ใบ เมล็ด	-เข้ายาแก้มะเร็ง แก้พิษ -อมแก้ปวดฟัน	-แก้ท้องร่วง แก้ตับพิการ -บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง -แก้ไข้ -แก้บิด แก้ลงท้อง กัดเสมหะ -แก้กลาก เกลื้อน หิด หรือผสมกับใบยาสูบ มวนสูบแก้ ริดสีดวงจมูก หรือหุงเป็นน้ำมัน ทาบาดแผลและ ผิวหนังติดเชื้อ -แก้ริดสีดวงทวารและเบื่อปลา น้ำมัน ในเมล็ดทารักษาบาดแผลและโรค ผิวหนัง	

กระบก จะบก จำเมาะ(เขมร) ซะอัง(ซอง-ตราด) ตระบก(กลาง) บก มื่น(เหนือ) มะมื่น มะลื่น หมักลื่น (นครราชสีมา สุโขทัย) หมากบก(อีสาน) หลักกาย(ส่วย-สุรินทร์)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Irvingia malayana* Oliv. ex A.W.Benn. (Irvingiaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ผลัดใบแต่ใช้ช่วงสั้น ลำต้นตรง โคนต้นมักเป็นพูพอน เปลือกสีเทาอ่อนปนน้ำตาล ค่อนข้างเรียบหรือแตกเป็นสะเก็ด กิ่งอ่อนจะมีรอยแผลใบขวั้นรอยตรงข้อ หูใบจะม้วนหุ้มยอด เรียวโค้งเป็นรูปฝักดาบ ใบเดี่ยว เรียงสลับ ทรงใบรีแกมขอบขนาน ใบเกลี้ยง ดอกเล็กสีขาวอมเขียวอ่อน ๆ มีขนนุ่มประปราย ออกเป็นช่อตามปลายกิ่ง มีกลีบเลี้ยงและกลีบดอก 5 กลีบ กลีบดอกยาวกว่ากลีบเลี้ยง ปลายพับเข้าหาฐานผลกลมรีหรือป้อม ผลแก่สีเหลือง มีเนื้อเละ ๆ หุ้มเมล็ด มีเมล็ดเดียว โต แข็ง ภายในเมล็ดสีขาว รสมัน

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
เมล็ด	-กินได้ แต่ถ้ากินมากเกินไปจะทำให้เป็นซาง และใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ	-บำรุงไขข้อในกระดูก แก้เส้นเอ็นพิการ บำรุงไต แก้ข้อขัด	-บุรีรัมย์ใช้แก่นกระบก ผสมบอระเพ็ด ตับเต่าต้น เต่ารั้ง รักษามะเร็งตับ -ตราด ใช้เปลือกตำเข้าเครื่องยาวางแปะหน้าท้อง รักษาอาการท้องตึง ท้องแข็ง

สารเคมีที่สำคัญ

Lauric acid , myristic acid , oleic acid

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ยับยั้งมาลาเรีย ยับยั้งไวรัสเอดส์

กระพี้เขาควาย กระพี้ กำพี้ กำพี้เขาควาย เก็ดเขาควาย จักจัน แดงดง เวียด เส่งพัลแคละ อีเม็งใบมน

ชื่อพฤกษศาสตร์*Dalbergia cultrata* Graham ex Benth. (Leguminosae-Papilionoideae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ต้นขนาดกลางถึงใหญ่ ผลัดใบ เรือนยอดเป็นพุ่มกลมยาว ค่อนข้างโปร่ง เปลือกสีเทานวลเรียบหรือแตกเป็นสะเก็ดตื้น ๆ กิ่งอ่อนมีขน ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ เรียงสลับ มีใบย่อย 7 – 13 ใบ เรียงสลับ รูปไข่กลับหรือรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ส่วนกว้างที่สุดอยู่ค่อนไปทางปลายใบ มนและเว้าตรงกลางเล็กน้อย โคนสอบมน ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ออกตามง่ามใบใกล้ยอด ออกดอกมากจนดูเป็นกระจุก ดอกรูปดอกถั่ว กลีบเลี้ยงเล็กติดกันคล้ายรูปถ้วยตื้น ๆ กลีบดอก 5 กลีบ สีขาวอมชมพู กลีบคู่ล่างติดกัน ฝักแบนคล้ายรูปกระสวย ปลายและโคนมน มักมีติ่งแหลมสั้น ๆ ที่ปลายฝักตรงหรือโค้งงอเล็กน้อย ตามผนังมีลายร่างแหชัดเจน ฝักแก่ไม่แตก เมล็ดสีน้ำตาล คล้ายรูปไต ส่วนมากมีเพียงเมล็ดเดียว ที่มี 2 – 3 เมล็ดพบน้อยมาก

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
เนื้อไม้	-แก้ไข้	-แก้พิษไข้ ถอนพิษสำแดง แก้ร้อนใน แก้กระหายน้ำ	-มหาสารคามใช้ทำลูกระนาด

สารเคมีที่สำคัญ

Dalbergin , dalbergione

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ไม่มีรายงานการวิจัย

กลอย มันกลอย(ทั่วไป) กลอยข้าวเหนียว กลอยหัวเหนียว(นครราชสีมา) กลอยนก กอย(เหนือ) คลี้ (แม่ฮ่องสอน) Asiatic bitter yam , Intoxicating yam , Nami , Wild yam

ชื่อพฤกษศาสตร์*Dioscorea hispida* Dennst. var. *hispida* (Dioscoreaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้เถาลำต้นกลมมีหนาม หัวใต้ดินกลมหรือเป็นพู เปลือกสีเทา เนื้อสีขาวหรือเหลืองอ่อน ใบเรียงสลับมีใบย่อย 3 ใบ ใบย่อยใบกลางรูปรีหรือรูปรีแกมขอบขนาน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ โคนใบแหลม เส้นใบเรียงตามยาว ด้านล่างตามเส้นใบใหญ่ ๆ มีหนาม ใบย่อยสองข้างรูปไข่หรือรูปไข่กลับ หรือรูปหัวใจ ปลายแหลมสั้นกว่าใบกลาง มีเส้นใบตามยาว 4 – 6 เส้น ใบอ่อนด้านบนมีขน ใบแก่เกลี้ยง ดอกเล็กสีเขียว ออกเป็นช่อตามง่ามใบ ดอกเพศผู้และเพศเมียอยู่ต่างต้นกัน ดอกเพศผู้ออกเป็นช่อช้อน 2-3 ชั้น ดอกตั้งขึ้นมีใบประดับติดอยู่ที่ฐานลักษณะคล้ายถุง ปลายแหลม ด้านนอกมีขน ดอกเพศเมียออกเป็นช่อชั้นเดียวเดี่ยว ๆ ดอกชี้ลงดิน

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
หัว ต้น ใบ ดอก	-เป็นอาหาร รับประทานผสมรวมกับฝักทอง หรือกินเดี่ยวก็ได้ แต่ต้องผ่านการล้างเอาสารพิษออกก่อน	-แก้เถาดาน ใส่แผล กัดฝ้าหนอง กัดเสมหะและโลหิตเป็นก้อน สามนบาดแผล ขับน้ำเหลืองเสีย แก้ไอ มีพิษต่อระบบประสาท และทำให้มีอาการมึนเมา -รู้ตั้งโลหิตและลม -ทำให้บุพโพตก -ชำระลำไส้ให้บริสุทธิ์	-มีสาร saponin glycoside ซึ่งเป็นพิษ คือ dioscorine ทำให้เกิดอาการชัดและเบื่อเมาได้ -บุรีรัมย์ใช้กลอยสดกินล้างพิษเสือกัด

สารเคมีที่สำคัญ

Diosbulbin D , Dioscorine , Diosgenin , Prazerigenin A

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

กดระบบประสาทส่วนกลาง เพิ่มความดันโลหิต เพิ่มการหายใจ เป็นพิษ อาจทำให้ชักและตายได้

กวาวเครือขาว **กวาวเครือ**

ชื่อพฤกษศาสตร์*Pueraria mirifica* Airy-Shaw & Suvat. (Leguminosae – Papilionoideae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้เถา เนื้อแข็ง เลื้อยตามไม้ใหญ่ เถากลม เรียบสีน้ำตาล กิ่งและยอดอ่อนมีขนสีขาว ใบเป็นใบประกอบแบบขนนกใบย่อยมี 3 ใบ ออกเรียงสลับ กว้าง 8–14 ซม. ยาว 12 – 20 ซม. ปลายใบเว้าเล็กน้อย โคนใบมน ใบย่อยด้านข้างโคนใบเบี้ยว แผ่นใบบาง ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนงตามซอกใบและปลายกิ่ง ช่อดอกยาวได้ถึง 30 ซม. ดอกสีขาวและสีม่วงอ่อน รูปดอกถั่ว กลีบเลี้ยงมีขนสีน้ำตาล ผลเป็นฝักแบน รูปขอบขนาน มีขนละเอียด เมล็ดรูปไล่ สีม่วงแกมสีน้ำตาล มีหัวใต้ดินคล้ายหัวมันแกว เนื้อสีขาว

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
หัว เปลือกเถา ใบ	-ต้มน้ำกินบำรุงกำลังและบำรุงเพศในสตรี - เป็นยาอายุวัฒนะ โดยใช้สมอเทศ สมอไทย มะขามป้อม บดมาอย่างล่ะ 1 ส่วน กวาวเครือขาวบด 2 ส่วน ทำเป็นแคปซูล หรือผสมน้ำผึ้งทำเป็นยาลูกกลอน	-บำรุงกำลัง บำรุงเนื้อให้งอกงามเต่งตึงขึ้น ทำให้อวัยวะสืบพันธุ์และมดลูกเต่งโตโดยมีโลหิตคั่งมากขึ้น เนื่องจากมีฮอร์โมนเพศหญิง mirosterol เพิ่มมากขึ้น -แก้พิษงู	รับประทานมากอาจเป็นอันตรายได้

สารเคมีที่สำคัญ

Coumestrol , daidzein , daidzin , genistein , genistin , kwakhurin , puerarin , stigmasterol

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

มีฤทธิ์เหมือนเอสโตรเจน ทำให้แท้ง คุมกำเนิด ยับยั้งการฝังตัวของตัวอ่อน ยับยั้งการสร้างอสุจิ ยับยั้งการหลั่งน้ำนม มีผลต่อระบบสืบพันธุ์ มีผลต่อตับ มีผลต่อเม็ดเลือด มีผลต่อระบบภูมิคุ้มกัน ทำให้ปริมาณแคลเซียมในเลือดสูง ทำให้การสร้างเม็ดเลือดแดงลดลง กินเดี่ยวไม่ได้เนื่องจากมีสารบางชนิดที่เป็นอันตราย

กะตังใบ(กรุงเทพ จันทบุรี เชียงใหม่) คะนางใบ(ตราด) ช้างเขิง(ฉาน) ตองต้อม(เหนือ) ตองจ้วม บังบายต้น(ตรัง) ดังหวาย(นราธิวาส)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Leea indica* (Burm.f.) Merr. (Leeaceae)

ลักษณะทั่วไป

กะตังใบเป็นไม้พุ่ม สูง 1-3 เมตร แตกกิ่งก้านตั้งแต่โคนต้น ตามกิ่งอ่อนมีขนปกคลุม ใบเป็นใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ออกเรียงสลับ ใบย่อยมี 3- 7ใบ รูปรียาว กว้าง 4- 6 ซม. ยาว 12 – 18 ซม. โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบจักเป็นซี่ฟัน แผ่นใบสีเขียวเป็นแนวลอนตามแนวเส้นใบ มีหูใบเป็นแผ่น ดอกออกเป็นช่อแยกแขนงตามซอกใบ ก้านดอกช่อยาว ดอกสีเขียวอ่อนจำนวนมาก ดอกตูมกลม ผลรูปกลมแป้น ผลอ่อนสีเขียว พอแก่จัดเป็นสีแดงเข้มจนถึงดำ เมล็ดเดี่ยวรูปไข่

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก	- มีรสเย็น เมาเบื่อ แก้ไข้ ขับเหงื่อ ดับร้อน แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย และแก้ครั่นเนื้อครั่นตัว		

สารเคมีที่สำคัญ

Myricitrin

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ไม่มีรายงานการวิจัย

กะตังใบแดง **เขือง**(ภาคกลาง)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Leea rubra* Blume ex Spreng. (Leeaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้พุ่ม ใบประกอบรูปขนนกเรียงสลับ ใบย่อยเป็นรูปไข่ค่อนข้างมน หรือรูปหอกแกมขอบขนาน ขอบหยัก ปลายแหลม ฐานกลม ดอกช่อออกที่ซอกใบ ก้านและกลีบเลี้ยงสีแดง กลีบดอกสีเหลือง ผลสดรูปกลมเมื่อสุกเป็นสีแดงเข้มหรือดำ

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก	-เข้ายารักษามะเร็ง	-แก้ไข้ แก้บิด ขับเหงื่อ เป็นยาระบายความร้อน แก้ครั่นเนื้อครั่นตัว ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้ระดูขาว แก้ฝีแดงและฝีกระตังบาย รักษาคุดทะราด	

สารเคมีที่สำคัญ

Myricitrin

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ไม่มีรายงานการวิจัย

กาซะลอง **ปีป** กาดสะลอง เต็ก ตองโพ่ Cork tree , Indian cork tree

ชื่อพฤกษศาสตร์*Millingtonia hortensis* L.f. (Bignoniaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้นสูง 15 – 25 เมตร ใบประกอบแบบใบขนนกเรียง 2 – 3 ชั้น เรียงตรงข้าม ใบย่อยรูปไข่แกมรูปหอก ปลายใบแหลมขอบใบหยักเว้า หรือหยักกลม ๆ หรือเรียบ โคนใบกลม มีต่อมขนอยู่ตรงมุมระหว่างเส้นกลางใบและเส้นใบ ดอกออกเป็นช่อใหญ่ตั้งตรง มีขนสั้น ๆ มีกลิ่นหอม ดอกสีขาว กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นท่อยาว ปลายแยกเป็น 5 แฉก ผลเป็นฝักแบน ภายในมีเมล็ดเป็นจำนวนมาก

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก ใบ ดอก เปลือกต้น เมล็ด	- ต้มน้ำกินแก้ร้อนใน บำรุงปอดและช่วยรักษาวัณโรค - ยอดอ่อนและใบอ่อนย่างไฟเป็นผักกินกับลาบ	- บำรุงปอด รักษาวัณโรค - ตากแห้งใช้มวนบุหรี่ - รักษาริดสีดวงจมูกและโรคหืด โดยนำมาตากแห้ง สุมไฟและสูดดม หรือใช้เป็นส่วนผสมในยาหอม หรือนำมาต้มน้ำดื่มแก้ไอ - มวนสูบแก้ริดสีดวงจมูก - เป็นยาอายุวัฒนะ	-ภาคอีสานใช้ยอดอ่อนกินกับลาบ ดอกลวกจิ้มน้ำพริก

สารเคมีที่สำคัญ

cirsimaritin , cornoside , p – coumaryl glucoside , dinatin , ellagic acid ,hispidulin ,lapaehol , paulownin , peetolinarigenin , verbascoside

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ขับปัสสาวะ ยับยั้งการเจริญเติบโตของพืช ยับยั้งการงอกของพืช ต้านฮีสตามีน คลายกล้ามเนื้อเรียบ ขยายหลอดลม ยับยั้งเชื้อรา ยับยั้งแบคทีเรีย เป็นพิษต่อเซลล์ ในดอกมีสาร hispidulin ซึ่งระเหยได้และมีฤทธิ์ขยายหลอดลมได้ดีกว่า aminophylline ซึ่งเป็นยาแผนปัจจุบันที่ใช้รักษาโรคหืดหอบ ซึ่งทดสอบแล้วไม่พบความเป็นพิษ

กาฝากหนามสีเตาะ กาฝากคนทา คนตา **คนทา** กะลันทา สีฟัน สีฟันคนทา(กลาง) สีฟันคนตาย จี้ จี้

หนาม สีเตาะ หนามจี้(เหนือ) ขี้ตำตา(เชียงใหม่) มีชี(กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

ชื่อพฤกษศาสตร์ *Harrisonia perforata* (Blanco) Merr. (Simaroubaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้พุ่มขนาดใหญ่หรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ลำต้น กิ่ง ก้าน เป็นหนาม เปลือกเป็นสีน้ำตาลเทา ยอดใบมีสีแดง ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก ออกเรียงใบย่อยมี 1 – 15 ใบ เป็นรูปรีหรือรูปไข่ ขอบใบหยัก ออกสลับ โคนใบมน ปลายใบมนถึงแหลม ดอกออกเป็นช่อกระจุกตามซอกใบ แต่ละช่อจะประกอบด้วยดอกย่อยขนาดเล็ก 5 – 8 ดอก ดอกด้านนอกสีแดงแกมม่วง ด้านในสีนวล ภายในมีแป้นรองดอก กลีบรองดอก และ กลีบดอก อย่างละ 4 – 5 กลีบ เป็นรูปขอบขนาน ออกดอกเกือบทั้งปี ผลเป็นผลสดค่อนข้างกลม ผิวนอกคล้ายแผ่นหนัง ภายในมีเมล็ดแข็ง โต

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก ต้น เปลือกต้น ใบ ดอก กิ่งก้าน	-ตำใส่ผมแก้เชื้อราบนหนังศีรษะ เรียกแมงแคงกินหัว เป็นยาร้อน -มีรสเฝื่อนขม ต้มน้ำกินแก้ปวดเอว -มีรสเฝื่อนขม ใช้สีฟันรักษาฟัน	-แก้บวม แก้ไข้ สมานแผล แก้ไข้จับสั่น รักษาลำไส้ ขับลม -แก้บิด ท้องร่วง แก้ไข้ แก้ร้อนในฟอกโลหิต -แก้ไข้ รักษาลำไส้ แก้ท้องร่วง -แก้ปวด -แก้พิษแตนต่อย -ทำเป็นไม้สีฟันโดยตัดเป็นท่อนพอมือจับ ทุบปลายให้เป็นพู่คล้ายแปรงสีฟัน นำไปสีฟันทำให้ฟันแข็งแรงทนทาน	-บุรีรัมย์ใช้กิ่งก้านทำความสะอาดฟันโดยเหลาเป็นแท่งทุบปลายเป็นภู่แบนๆ -มหาสารคามใช้รากกาฝากหนามสีเตาะผสมกับรากดีคน แก้ลมพิษ

สารเคมีที่สำคัญ

Heteropeucenin , obacunone , perforatic acid , perforatin A , perforatin B , β-sitosterol

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

แก้แพ้ ยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อมาลาเรีย ยับยั้งเอ็นไซม์ reverse transcriptase

ก๋าว ทองกวาวต้น **ทองกวาว** กวาว ทองธรรมชาติ ทองพรมชาติ (กลาง) จอมทอง(ใต้) จาน(อุบลราชธานี) จ้า(เขมร-สุรินทร์) ทองต้น(ราชบุรี) Bastard teak , Bengal kino , Flame of the forest

ชื่อพฤกษศาสตร์*Butea monosperma* (Lam.) Taub. (Leguminosae-Papilionoideae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้นสูง 8- 15 เมตร พบตามป่าผลัดใบ ที่ระดับความสูงไม่เกิน 5 00เมตร กิ่งอ่อนมีขนละเอียดสีน้ำตาลหนาแน่น ใบประกอบแบบใบขนนก มีใบย่อย 3 ใบ เรียงสลับ ใบย่อยมีปลายรูปไข่กลับแกมสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนกว้าง ใบย่อยด้านข้างรูปไข่เบี้ยวกว้าง 8 – 15 ซม. ยาว 9 – 17 ซม. ดอกช่อกระจะออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อยหลายดอก กลีบดอกสีส้มสด รูปดอกถั่ว มีขนหนาแน่น ผลเป็นฝักด้านล่างแบน ไม่แตก ด้านบนหนาแตกเป็น 2 ซีก มีเมล็ดเดียว

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ดอก	-ย้อมผ้าให้สีเหลือง	- ดอกสดต้มน้ำรับประทานแก้ถอนพิษไข้ ช่วยขับปัสสาวะ หยอดตาแก้ตาแดง	-พบ Butin ในเมล็ด มีฤทธิ์คล้ายเอสโตรเจน **มีผลเสียต่อสตรีที่ต้องการตั้งครรภ์**
ใบสด	-ต้มน้ำกินแก้ปวด	- ต้มน้ำกินแก้ปวด ขับพยาธิ หรือตำให้ละเอียดพอกสิวและฝี	
ฝัก	-ขับพยาธิ	- ต้มน้ำดื่มช่วยขับพยาธิ	
เมล็ด		- ตำให้ละเอียดแล้วผสมกับน้ำมะนาวทาบริเวณที่เป็นผื่นคัน หรือ แผลอักเสบจากโรคผิวหนัง หรือ นำเมล็ดมาต้มน้ำดื่มเพื่อขับพยาธิตัวกลม	
รากสด	-แก้อ่อนเพลีย บำรุงกำลัง	- ต้มน้ำดื่มแก้โรคประสาทและบำรุงธาตุ	
ยาง		- แก้ท้องร่วง	
เปลือก		- เข้าเครื่องยาแก้ตานซางในเด็กเล็ก	

สารเคมีที่สำคัญ

Butin

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

มี butin ในเมล็ด มีฤทธิ์คล้ายเอสโตรเจน มีผลเสียต่อสตรีที่ต้องการตั้งครรภ์ ส่วนผสมของทองกวาวและดีปลีสามารถกระตุ้นให้สัตว์ทดลองสร้างภูมิคุ้มกันอาการท้องเสียจากเชื้อ *Giardia lamblia* โดยไม่มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อ

กุ๊ก **กากุ๊ก**

ชื่อพฤกษศาสตร์*Alpinia blepharocalyx* K.Schum. (Zingiberaceae)

ลักษณะทั่วไป

ลำต้นและใบคล้ายข่า หน่อที่แทงขึ้นมาจากพื้นใหม่จะมีสีแดง หน่ออ่อนข้างในมีสีขาว กลิ่นหอม รับประทานได้

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ดอกอ่อนและฝัก ดอก เหง้า	-กินเป็นผัก กินกับน้ำพริกปลาร้า ใส่แกงแค -เข้าเครื่องยาแก้ปวดเข่า ต้มน้ำกินแก้แน่นท้อง	-รักษาโรคผิวหนัง - ขับลมในลำไส้ ช่วยย่อยอาหาร แก้ท้องเฟ้อ ท้องอืด	

กูดคำ ผักกูด(กลาง) กูดกิน(เหนือ) กูดน้ำ(แม่ฮ่องสอน) ผักกูดขาว(ชลบุรี) กูดอ้อม **ชื่อพฤกษศาสตร์** *Diplazium esculentum* (Retz.) Swastz (Athyriaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้จำพวกเฟิร์น เป็นเหง้าตั้งตรง สูงมากกว่า 1 เมตร มีเกล็ดสีน้ำตาลเข้ม ขอบเกล็ดหยักซี่ฟัน ใบประกอบแบบใบขนนก 2 ชั้น แผ่นใบมีขนาดต่างกันมักยาวกว่า 1 เมตร ก้านใบยาว 70 ซม. กลุ่มใบย่อยคู่ล่างมักลดขนาดลง ปลายใบเรียวแหลม โคนรูปหัวใจหรือรูปติ่งหู ขอบหยักเว้าลึกเป็นแฉกเกือบทั้งเส้นกลาง ใบย่อยแฉกปลายมน ขอบหยักซี่ฟัน แผ่นใบบาง กลุ่มอับสปอร์อยู่ตามความยาวของเส้นใบย่อย มักเชื่ออยู่กับอับกลุ่มสปอร์ที่อยู่ในแฉกติดกัน ซึ่งมีเส้นใบมาสานกัน

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ยอดสด ใบ ราก	-กินกับน้ำพริก -ผสมตัวยาอื่น รักษามะเร็ง	 -แก้ไข้ตัวร้อน แก้พิษอักเสบ บำรุงสายตา บำรุงโลหิต ป้องกันเลือดออกตามไรฟัน ขับปัสสาวะ	

สารเคมีที่สำคัญ

ไม่มีรายงานการวิจัย

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ไม่มีรายงานการวิจัย

กูดงอดแงด ย่านลิเภา **ลิเภาใหญ่** กะฉอด หญ้ายายเภา(ตะวันออกเฉียงใต้) กูดคือ อู่ตะเภา (ตะวันตกเฉียงใต้) หมอยแม่ม่าย(กลาง ตะวันออกเฉียงเหนือ) ตีนตะขาบ(เหนือ) ลิเภา(ใต้) ลิบูบือชา(มลายู-นราธิวาส) กูดม้อง

ชื่อพฤกษศาสตร์*Lygodium salicifolium* Persl (Schizaeaceae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นพืชจำพวกเฟิน ลำต้นเลื้อยใต้ดิน เถาใหญ่ แข็งกรอบ ไม่นิยมทำเครื่องจักสาน แทงใบขึ้นเหนือดิน เป็นระยะ ใบเป็นใบประกอบ 4 ชั้น ก้านแขนงแรกสั้นมาก แตกก้านแขนงคู่ที่สองชิดหรือเกือบชิดกับก้านใบ ก้านชั้นที่สองแตกแขนงเป็นก้านช่อ ใบประกอบย่อยเรียงสลับ ปลายใบมนถึงแหลม โคนหยักเว้าหรือหยักลึกคล้ายหัวลูกศร

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ยอดอ่อน ราก ใบ	-เป็นผักสด หรือนำมาปรุงอาหารได้ -ต้มน้ำกินแก้ปวดเข่า	- แก้ไข้ ตัวร้อน แก้พิษอักเสบ บำรุงสายตา บำรุงโลหิต ป้องกันเลือดออกตามไรฟัน ขับปัสสาวะ	-ตราด ใช้เถาเข้าเครื่องยา ต้มน้ำอาบแก้คันแก้แพ้ -นราธิวาส ใช้ใบสดเข้าเครื่องยา ต้มน้ำดื่มรักษามะเร็ง

กูดตีนเหยี่ยว กูดตีนกวาง กูดตีนฮุ้ง **ผักตีนกวาง**(ภาคเหนือ) ผักนกยูง(นครราชสีมา) ตีนนกยูง (เพนนิลซูลา , จันทบุรี) กูดจ๊อง กูดซาง ตูยุลาง(มาเลย์-นราธิวาส)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Helminthostachys zeylanica* (L.) Hook (Ophioglossaceae)

ลักษณะทั่วไป

ผักกูดที่อาศัยอยู่ตามพื้นดิน ใบออกตรงข้าม ใบแยกแฉกเป็น 2 ใบต่อ 1 กิ่ง ขอบใบหยักเล็กน้อย

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ยอดอ่อน	เป็นผักประกอบอาหาร แกงกับหน่อไม้		

โกสน กรีกะสม กรีสาเก โกรต๋น(ทั่วไป)

ชื่อวิทยาศาสตร์*Codiaeum variegatum* Blume (Euphorbiaceae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นไม้พุ่มสูง 2 – 3 ม. เปลือกต้นสีน้ำตาล มีรอยแผลใบชัดเจน ใบเป็นใบเดี่ยวเรียงสลับ มีรูปร่างหลายแบบเช่น รูปไข่กลับแกมรูปหอก รูปขอบขนานถึงรูปยาวแคบบิดเป็นเกลียว ใบกลมหรือเว้าลึก โคนใบมนหรือแหลม ปลายใบแหลมหรือมน ขอบใบเรียบเป็นคลื่น แผ่นใบมีหลายสี เช่น เขียว แดง เหลือง ขาว ส้ม ชมพู ม่วง หรือเป็นลาย ก้านใบยาว 3 – 5 ซม. ดอกแยกเพศผู้อยู่บนต้นเดียวกัน ออกเป็นกระจะตามซอกใบหรือปลายยอด ช่อดอกเพศผู้มีดอกย่อย 30 – 60 ดอก กลีบเลี้ยงมี 3 – 6 กลีบ กลีบดอกมี 3- 6 กลีบ เกสรเพศผู้มี 30 อัน ช่อดอกตัวเมียตั้งตรง มีดอกย่อย 10 – 20 ดอก ไม่มีกลีบดอก กลีบเลี้ยงแนบกับรังไข่ เกสรเพศเมียปลายแยกเป็น 3 แฉก ผลรูปทรงค่อนข้างกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 1 ซม. ผลแก่แตกออกได้ 2 ซีก เมล็ดมีสีน้ำตาล มี 2 เมล็ด

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ใบ ยอดอ่อน	-ตำพอกแก้ท้องเสีย แก้โรคระบบทางเดินปัสสาวะผิดปกติ -เป็นอาหาร กินจิ้มน้ำพริก ลาบ และใส่แกงโฮะ		

ขามคัวะ หำฮอก หำขัวะ กะหนาน ขนาน

ชื่อพฤกษศาสตร์*Pterospermum semisagittatum* Buch – Ham. ex Roxb. (Sterculiaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ต้นผลัดใบ สูง 8–15 ม. ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปขอบขนานกว้าง 2–6 ซม. ยาว 6–20 ซม. โคนใบเว้าและเบี้ยว ดอกสีขาวขนาดใหญ่ ออกดอกเดี่ยว ๆ ที่ปลายกิ่งหรือใกล้กิ่ง ใบประดับ 3 – 5 กลีบ เป็นเส้นแตกแขนงสีเขียว กลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปขอบขนานยาว 4 – 6 ซม. กลีบดอก 5 กลีบ รูปไข่กลับ กว้าง 1 – 3 ซม. ยาว 5 – 8 ซม. แข็งเหมือนเนื้อไม้ ผิวมีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น คล้ายกำมะหยี่ พบตามป่าเบญจพรรณมีระดับความสูงไม่เกิน 700 เมตร ออกดอกเดือน พ.ค. ผลแก่เดือน พ.ย. เนื้อไม้ใช้ทำเชื้อเพลิง

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
เปลือก เนื้อไม้ ใบและผล	- ใช้เคี้ยวกินกับหมากพลู ทำให้ฟันแข็งแรง - ทำเชื้อเพลิง	 - ทำเชื้อเพลิง - ทำไม้ประดับแห้ง	

ขิงแดง **ขิงดา** ขิงแมงดา ขิงแคลง ดอกแดง ดอกขาว ดอกร่วง กาบแดง

ชื่อพฤกษศาสตร์*Zingiber kerrii Craib* (Zingiberaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ล้มลุกเนื้ออ่อน ใบเล็กยาวแหลม มีกลิ่นหอม หัว ดอก ใบ คล้ายขิงมาก กาบมีสีแดง ดอกสีแดง และจะเปลี่ยนเป็นสีขาวก่อนจะร่วงโรย

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้าคว้า	หมายเหตุ
ใบ เหง้า	-ใส่แกง ทำให้มีกลิ่นหอม	-ขับลม แก้ท้องเสีย แก้ธาตุพิการ ช่วยย่อยอาหาร	

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ไม่มีรายงานการวิจัย

ขี้เหล็กป่า ขี้เหล็กโคก ขี้เหล็กแพะ ขี้เหล็กสาร **แสมสาร**

ชื่อพฤกษศาสตร์*Senna garrettiana* (Graib)Irwin&Barneby (Leguminosae – Caesalpinioideae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้นสูงได้ถึง 10 เมตร ใบประกอบแบบขนนกเรียงสลับ ใบย่อยรูปใบหอก หรือรูปไข่กว้าง มีขนาดกว้าง 3- 5 ซม. ผิวใบมัน ดอกช่อออกที่ปลายกิ่ง กลีบดอกสีเหลือง ผลเป็นฝักแบน เป็นมัน มักจะบิดเบี้ยว

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
เมล็ด แก่น	-กินเมล็ดในฝักเช่นเดียวกับกระถิน แต่ต้องเผาไฟก่อน ไม่กินใบ	 -เป็นยาระบาย ขับเสมหะ ขับระดู	มีสารกลุ่ม anthraquinone หลายชนิดได้แก่ chrysophanol และ casialoin

เข็มแม่หม้าย **ปีนนกไส้** กี่นกไส้ หญ้าก้นจ้ำขาว(สระบุรี)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Bidens pilosa* L. (Compositae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นตรง แตกกิ่งก้านมาก ใบประกอบแบบขนนกเรียงตรงข้าม ใบย่อยรูปไข่แกมขอบขนาน ใบย่อยด้านล่างรูปไข่ ด้านบนรูปหอก ดอกช่อออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อย 20 -40 ดอก มีชั้นใบประดับ กลีบดอกสีเหลืองหรือสีครีม ผลแห้งไม่แตก แบน สีน้ำตาลเข้มดอกมีขนาดเล็ก สีเหลือง

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก ทั้งต้น	-ต้มน้ำกินรักษาฝี	-ต้มน้ำดื่ม แก้หวัด -ผสมตัวอื่นต้มน้ำดื่ม แก้ไอมีน้ำมูกข้น	

คูน ลมแล้ง(เหนือ) **ราชพฤกษ์**(ใต้) ชัยพฤกษ์ (กลาง) กุเพยะ(กะเหรี่ยง- กาญจนบุรี) ปือยู ปูโย แมะหล่าหยู่(กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) Golden shower , Indian laburnum , Pudding-pine tree

ชื่อพฤกษศาสตร์ *Cassia fistula* Linn. (Leguminosae-Caesalpinioideae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้นขนาดกลางเปลือกแข็งผิวเรียบ ใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียว เรียงสลับ ใบย่อยรูปไข่หรือรูปวงรี ดอกช่อออกที่ปลายกิ่ง ห้อยเป็นโคมระย้า กลีบดอกสีเหลือง ผลเป็นฝักกลมสีน้ำตาลหรือสีดำ ภายในมีผนังกั้นเป็นห้องแต่ละห้องมีเมล็ด 1 เมล็ด หุ้มด้วยเนื้อเหนียวสีดำ

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
เนื้อในฝัก แก่น กระพี้ ราก เปลือก เปลือกฝัก ใบ ดอก เปลือก ใบ ดอก แก่น เปลือกราก	- เป็นยาระบาย	- แก้ร้อนใน แก้กระหายน้ำ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย ช่วยระบายท้อง สตรีมีครรภ์ก็ใช้ได้ - กินกับหมาก ขับพยาธิไส้เดือน - แก้รำมะนาด แก้ปวดฟัน - เป็นยาระบาย แก้ไข้ - แก้ท้องเสีย สมานแผล - ถอนพิษเบื่อเมา ทำให้อาเจียน - ขับพยาธิผิวหนัง ระบายท้อง แก้ฝี และเม็ดผื่นตามร่างกาย - แก้ไข้ เป็นยาระบาย แก้ปวดแผลเรื้อรัง พุพอง - เป็นยาระบาย แก้ขี้กลาก - มี flavonoid glycoside มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อรา	-เนื้อในฝักมีสาร anthraquinone glycoside มีฤทธิ์ ช่วยระบาย -เปลือก ใบ ดอก แก่น มี anthraquinones คือ rhein , senoside A , senoside B มีฤทธิ์ช่วยระบายท้องและมี chrysophanic acid แก้ขี้กลาก

สารเคมีที่สำคัญ

anthraquinones , arachidonic acid , arginine , aspartic acid , astragalin , betulinic acid , steroid glycoside , catechin , chrysophanic acid , coumavic acid , kaempferol , myristoleic acid , aloe emodin , rhein , tryptophan , stigmasterol

เครือนมแน่ หนามแน่ (เหนือ) **รางจืด** กำลังช้างเผือก ขอบชะนาง รางเย็น คาย (ยะลา) เครือเขาเขียว ยาเขียว ดุเหว่า(ปัตตานี) ทิดพุด(นครราชสีมา) น้ำนอง(สระบุรี) แอดแอ(เพชรบูรณ์)

ชื่อพฤกษศาสตร์ *Thunbergia laurifolia Lindl.*

(Acanthaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้เถาเนื้อแข็ง ใบเดี่ยวออกตรง ข้ามรูปขอบขนานหรือรูปไข่ปลายเรียวแหลม โคนเว้า เรียบหรือหยักเล็กน้อย ดอกสีม่วงอมฟ้าหรือขาว ออกเป็นช่อตามซอกใบ ห้อยลง ผลเป็นฝักกลม ปลายเป็นจะงอยเมื่อแก่แตกเป็น 2 ซีก ออกดอกเดือน พ.ย – ม.ค

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ทั้งต้น ราก เถา ใบ ปม	- นำมาต้มน้ำดื่มแก้พิษสุราเรื้อรัง หรือเคี้ยวกินสด ๆ ถ้าต้องการแก้พิษอย่างรวดเร็ว -ต้มกับข้าวจ้าวเปลือก กินแก้ไซนัส ใช้รัดเหนือแผลที่ถูกงูกัดเพื่อป้องกันพิษเข้าสู่หัวใจ -เข้ายาเคี่ยวกับน้ำมันงา ทาแก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย -ต้มกับข้าวจ้าวเปลือก กินแก้โรคเก๊าท์	- แก้ซางขโมย ขับปัสสาวะ แก้น้ำเหลืองเสีย แก้เม็ดผื่นตามตัว - แก้ร้อนในกระหายน้ำ ถอนพิษเบื่อเมา ถอนพิษไข้ - ทำให้เจริญอาหาร แก้ร้อนในกระหายน้ำ ถอนพิษของเบื่อเมา ถอนพิษปวดแสบปวดร้อน - รักษามะเร็งลาม แก้น้ำร้อนลวก แก้ผื่นแพ้ต่าง ๆ ขับพยาธิ น้ำคั้นจากใบสดใช้แก้ไข้ ถอนพิษไข้	-บุรีรัมย์ ใช้เถาและใบตากแห้ง ต้มน้ำดื่มถอนพิษ ลดปริมาณสารพิษในร่างกาย

เครือมันเหลี่ยม

ชื่อพฤกษศาสตร์*Dioscorea sp.* (Dioscoreaceae)

ลักษณะทั่วไป

ลำต้นเป็นสีเหลี่ยม หัวเหมือนบุก มีขนาดใหญ่อยู่ในแนวลึก กินได้

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
หัว	- เป็นอาหาร		-ลำพูนใช้หัวเป็นอาหาร

โคลงเคลง มังเคร่ มังเร้ สาเร สำเร อ้า อ้าหลวง(เหนือ) โคลงเคลงขี้นก โคลงเคลงขี้หมา Indian rhododendron , Malabar melastome

ชื่อพฤกษศาสตร์*Melastoma malabathricum* L. subp. *malabathricum* (Melastomataceae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 1-2 เมตร ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามเป็นคู่สลับ แผ่นใบรูปขอบขนานแกมรูปรี ถึงรูปขอบขนานแกมรูปหอก ยาว 7 – 10 ซม. กว้าง 3 – 4 ซม. ผิวใบมีเกล็ดเล็กแหลมสั้น ๆ ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบแหลม มีเส้นใบ 3 เส้นเด่นออกจากโคนใบจรดปลายใบ ก้านใบยาว 1-2 ซม. มีเกล็ดเรียบและขนสั้น ดอกสีชมพูแกมม่วงสด มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5 ซม. ถ้วยรองดอกมีเกล็ดเล็ดเรียวแหลมสีม่วงค่อนข้างเรียบ ผลรูปถ้วยปากผายกว้างประมาณ 1.5 ซม. มีเมล็ดเล็ก ๆ จำนวนมาก รับประทานได้ เนื้อสีดำ

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ใบ ราก ลำต้น	 -ผสมกับต้นเสมัด ต้มน้ำกินแก้ปวดข้อ		-นราธิวาสใช้ใบสดผสมกับชนิดอื่นขับน้ำคาวปลาหลังคลอด และป้องกันมดลูกลอย ใช้ใบอ่อนรักษาแผลสด ใช้รากเข้าเครื่องยาแก้ท้องเสีย

จัดค่าน จะขัด **สะค้าน**

ชื่อพฤกษศาสตร์*Piper ribesioides* Wall. (Piperaceae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นไม้เถาเลื้อยขนาดกลาง พาดพันตามต้นไม้ใหญ่ เส้นผ่าศูนย์กลาง 4 -5 ซม. เถายาวราว 5 - 6 ม. เนื้อเถามีหน้าตัดเป็นรัศมี เปลือกค่อนข้างอ่อนเนื้อสีขาว ใบเป็นใบเดี่ยวรูปหอก ปลายแหลมสีเขียวเข้ม ยาว 3 - 4 นิ้ว กว้าง 2 นิ้ว

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
เถา	-เข้ายาปรับธาตุ และใส่แกงแคเป็นเครื่องชูรส โดยลอกเปลือกออกหรือหั่นเป็นแว่นบาง หรือใส่แกงขนุนอ่อน	-ขับลมในลำไส้ แก้แน่นจุกเสียด	
ใบอ่อนสด	-รับประทานเป็นผักแกล้มกับลาบก้อย	-ขับลมในลำไส้ แก้แน่นจุกเสียด	
ดอก		-แก้ลมอัมพฤกต์	
ผล		-แก้ลมในทรวงอก	
ราก		-แก้ไข้ แก้หืด แก้จุกเสียด รักษาธาตุ	

ชะเอม ข้าวสาร เครือเขาขมหลวง(ภาคกลาง) อ้อยสามสวน อ้อยแสนสวน(เหนือ) ขมเหลือง(เชียงใหม่) ป้างไม้(ลำปาง) สื่อกี่ปอบอ(กะเหรี่ยง – แม่ฮ่องสอน) กอน(เงี้ยว – แม่ฮ่องสอน)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Myriopteron extensum* (Wight) K. Schum. (Asclepiadaceae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นอื่น เถากลม เขียว มียางขาว ใบเดี่ยวออกตรงข้ามกัน ปลายใบแหลม โคนใบมน ขอบใบเรียบ สีเขียว ดอกออกเป็นช่อแบบแยกแขนงตามซอกใบ ดอกสีขาวนวล กลีบดอกรูปใบหอก 5 กลีบ กลีบเลี้ยงขนาดเล็ก รูปไข่ ผลเป็นฝักคู่ รูปกระสวย โคนติดกัน ผลเป็นรูปพู เป็นสันแหลมถี่ สีเขียว ผลแก่แตกแนวเดียว เมล็ดแบบรูปไข่ มีขนสีขาวติดที่ปลายเมล็ด

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
รากสด		-ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเอว เป็นยาบำรุงธาตุ กินเป็นยาแก้ขับเสมหะ แก้ไอ แก้เยื่ออ่อนในลำคออักเสบ	-มหาสารคามใช้เคี้ยวกินสด ๆ แก้กระหายน้ำ
เถา	-รสหวาน แก้ไอ เข้าเครื่องยาต้มน้ำกินแก้อ่อนเพลีย บำรุงกำลัง และใช้เข้ายาแก้พิษ	-มีรสหวาน ตัดเป็นท่อนให้เด็กเคี้ยว เพื่อให้ชุ่มคอ แก้เจ็บคอ	
ผล		-กินเป็นยาทำให้จิตใจชุ่มชื่น แก้กระหาย	

ชาเมี่ยง ชา(ภาคกลาง) เมี่ยงดอย(ภาคเหนือ) Tea plant

ชื่อวิทยาศาสตร์*Camellia sinensis* (L.) Kuntze var. assamica (Mast.) Kitam. (Theaceae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 2 – 3 ม. แตกกิ่งก้านไม่เป็นระเบียบ เปลือกต้นเรียบสีน้ำตาลปนเทา ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ รูปใบหอกแกมรูปขอบขนาน ปลายใบแหลม โคนใบสอบ ขอบใบจักเป็นฟันเลื่อย แผ่นใบเรียบ สีเขียว ดอกออกเป็นดอกเดี่ยวหรือออกเป็นกระจุก 2- 3 ดอกตามซอกใบหรือปลายกิ่ง ดอกมีสีขาว มีกลิ่นหอมเล็กน้อย กลีบดอกรูปไข่กลับ 5 – 8 กลีบ เกสรเพศผู้ สีเหลือง เกสรเพศเมียปลายแยกเป็น 2 – 3แฉก กลีบเลี้ยงสีเขียว 5 กลีบ ผลรูปทรงกลม ผิวเรียบ แบ่งเป็น 3 พู ผลแห้งแตกเป็นแฉก 2 – 3 ซีก เมล็ดกลมใหญ่มีหลายเมล็ด

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ใบ กากใบชา ดอก ราก เปลือก ยาง	-ใช้คั่วหรือดองเคี้ยวกินหรือตากแห้งชงกิน ช่วยล้างพิษ หรือ ใช้ใบอ่อนตากแห้ง ชงกินเป็นน้ำชา	-มีรสฝาดชุ่ม ทำให้หายเหนื่อย ไม่ง่วงนอน แก้บิด ปิดธาตุ แก้ท้องร่วง ขับปัสสาวะ สมานแผล แก้กระหายน้ำ ทำให้ชุ่มคอ กระตุ้นหัวใจ ทำให้ชุ่มชื่นหัวใจ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย -ใช้พอกแผลถูกน้ำร้อนลวกไฟไหม้ -แก้ปวด แก้คัน แก้ร้อนในกระหายน้ำ -ทำให้อาเจียน ขับปัสสาวะ บำรุงกำลัง -แก้ท้องเสีย -สมานแผล ขับน้ำเหลือง บำรุงกำลัง	

สารเคมีที่สำคัญ

Amyrin , apigenin , astragalin , benzothiazole , brassicasterol , caffeine , cresol , catechin , camellia galactoglucan , camellianinA , camellianin B , gallic acid , lupeol , kaempferol , eugenol , quercetin , naringenin , jasmome

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

กระตุ้นระบบประสาทส่วนกลาง ปรับปรุงความจำ แก้อาการซึมเศร้า ต้านไวรัส แบคทีเรีย เชื้อรา และยีสต์ ฆ่าหอย ใช้เบื่อปลา ยับยั้งออกซิเดชั่น จับอนุมูลอิสระ ต้านการอักเสบ

ช้าแป้น ไม้แป้ง ขากะอ้าย ขาตาย ฉันแป้ง ดันยาง ผ่าแป้ง มะเขือดง มั่งโพะไป ลิ้มเม่อเจ้อ ส่างโมง หุควาย

ชื่อพฤกษศาสตร์*Solanum verbascifolium* Linn. (Solanaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้พุ่มสูง 2 – 4 เมตร ใบเดี่ยว เรียงสลับรูปไข่ กว้าง 8 – 13 ซม. ยาว 10 – 25 ซม. มีดอกเป็นช่อออกที่ปลายกิ่ง กลีบดอกสีขาว หรือสีฟ้าอ่อน ผลเป็นผลสด รูปกลมมีสีเขียวหรือเหลืองอ่อน เม็ดมีขีดประเล็ก ๆ

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก เปลือก ใบ	-ผสมรากรางแดงเข้ายามะโหก -ทำลูกแป้ง	- แก้โรคมุตกิต เป็นหนอง ตก น้ำคาวปลา - รักษาโรคผิวหนัง - พอกแผลน้ำร้อนรวก รักษาแผลในจมูก ทำให้แท้งลูกได้ แก้ปวดศีรษะ	-มีสเตอรอยด์ชื่อ solasodine ใน ปริมาณสูงสามารถใช้สังเคราะห์เป็นยาคุมกำเนิดได้

สารเคมีที่สำคัญ

diosgenin , solamargine , solasodine , solasonine , solaverine I , solaverine II , solverine III , solaverbascine , tomatidenol , tomatidine

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ต้านเชื้อแบคทีเรีย ต้านมาลาเรีย ทำให้กล้ามเนื้อมดลูกบีบตัว ลดน้ำตาลในเลือด ฆ่าแมลง มีฤทธิ์เหมือนวิตามินดี

ดองดึง ก้ามปู คมขวาน ดองดึงหัวขวาน ดาวดึงส์ บ้องขวาน พันมหา มะขาโค้ง ว่านก้ามปู หมอยหีย่า หัวขวาน Climbing lily , Superb lily , Turk's cap

ชื่อพฤกษศาสตร์*Gloriosa superba* Linn. (Colchicaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ล้มลุกเกาะต้นไม้อื่น ลำต้นใต้ดินรูปทรงกระบอก ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปใบหอก ปลายใบ ยืดยาวออกทำเป็นรูปมือเกาะ ดอกเดี่ยว มีสีสวยสะดุดตามาก ลักษณะของดอกจะบิด กลีบดอกจะบิดเป็นเส้นยาวหยิกออกที่ซอกใบใกล้ปลายเถา ก้านดอกยาว กลีบดอกสีเหลืองปลายกลีบสีแดง เมื่อแก่ จะเปลี่ยนเป็นสีแดงทั้งดอก ขอบกลีบเป็นคลื่น ผลเป็นผลแห้ง แตกได้ รูปทรงกระบอกมี 3 พู เมล็ดกลม สีส้มแกมน้ำตาล

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
หัว หัวสด	-ใช้ผสมในแป้งหัวเชื้อหมักเหล้า	-มีรสร้อนเมาแก้โรคเรื้อน แก้โรคผิวหนัง แก้มะเร็ง ขับลมในท้อง แก้ปวดเมื่อย ปวดข้อ แก้พิษงู แมลงป่อง พิษตะขาบ -ตำพอกหัวเข่า แก้ปวดข้อ แก้ปวดกล้ามเนื้อฟกบวม	-เหง้าข้างในของดองดึงมีสารโคลชิซินที่มีพิษ ถ้าใช้มากเกินไปจะทำให้เกิดโทษต่อร่างกายได้ แต่ถ้าใช้ในปริมาณต่ำ ใช้รักษาโรคเก๊าท์ ปวดตามข้อ

สารเคมีที่สำคัญ

Aporphine , benzoic acid , chelidonic acid , colchicamide , colchicine , colchicoside , daucosterol , linoleic acid , lumicolehieine , luteoline , oleic acid , praline , Stigmasterol , β-sitosterol

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ลดไข้ เป็นพิษต่อเซลล์ ยับยั้งแบคทีเรียและเชื้อรา กระตุ้นการแบ่งตัวของเซลล์ มีรายงานว่า มีผู้รับประทานดองดึงแล้วเสียชีวิต สัตว์ที่กินใบและรากก็ตาย ทำให้ผมร่วง เป็นพิษ หัวใต้ดินและเมล็ด มีสารอัลคาลอยด์ชื่อ cochicine , superbine , gloriosine , methyl cochicine รับประทานมาก จะคลื่นไส้ อาเจียน หมดสติและตายได้

ตำรายาไทยเคยใช้เหง้าเป็นยาแก้ปวดตามข้อ พบว่าในเหง้าและเมล็ดมีอัลคาลอยด์ colchicines ซึ่งปัจจุบันสกัดเป็นสารบริสุทธิ์ ทำเป็นยาเม็ดรักษาโรคข้อ (เกาต์) จัดเป็นสารที่มีความเป็นพิษสูง ควรใช้อยู่ในความควบคุม

ของแพทย์นอกจากนี้ยังมีประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรม คือเป็นสารที่ใช้เพิ่มจำนวนโครโมโซมของพืช ทำให้ได้พืชพันธุ์ใหม่ ดองดึงจึงเป็นพืชเศรษฐกิจ ที่สำคัญและมีความต้องการในตลาดโลกสูงชนิดหนึ่ง การใช้ดองดึงรักษาโรคเกาต์ ไม่ควรใช้เหง้าต้มกินหรือปรุงกินโดยวิธีอื่น อาจเป็นพิษถึงตายได้ เพราะขนาดรักษาใช้ปริมาณน้อยมากและใกล้เคียงกับขนาดที่ทำให้เป็นพิษ ควรใช้ในรูปยาเม็ดแผนปัจจุบัน ซึ่งสามารถกำหนดขนาดที่ถูกต้องได้จะปลอดภัยกว่า อาการเป็นพิษคือ เจ็บปวดตามตัวเหมือนถูกเข็มทิ่ม ปากและผิวหนังชา คลื่นไส้รุนแรงตามด้วยท้องเสียมีเลือดปน หายใจลำบาก ชักไม่รู้สึกตัว ตัวเย็น อาจตายได้ภายใน 3 ชม. ถึง 20 ชม เหง้าของดองดึงมีสารอัลคาลอยด์อยู่หลายชนิด โดยเฉพาะ colchicines อยู่สูงมาก มีฤทธิ์ในการบำบัดโรคปวดข้อ หรือโรคเกาต์ และต่อมาได้มีการค้นพบว่าเป็นสารที่เป็นพิษต่อการเจริญเติบโตของเซลล์ (cytotoxic) จึงมีการนำมารักษาโรคมะเร็ง และยังทำให้พืชเปลี่ยนแปลงทางโครโมโซม ทำให้เกิดพันธุ์ใหม่

ดีงูหว้า ค้างคาวดำ **เนระพูสีไทย** คลุ้มเลีย ว่านหัวเลีย ว่านหัวลา (จันทบุรี) ดีปลาช่อน (ตราด) นิลพู (ตรัง) มังกรดำ (กทม.) ม้าถอนหลัก (ชุมพร) ว่านพังพอน (ยะลา) Bat Flower

ชื่อพฤกษศาสตร์*Tacca chantrieri* Andre (Taccaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี มีเหง้าใต้ดินลูกทรงกระบอกสูง 30 – 50 ซม. ใบเดี่ยวเรียงสลับเวียนออกเป็นรัศมี รูปวงรี รูปขอบขนานถึงรูปใบหอก กว้าง 6 – 18 ซม. ยาว 25 – 60 ซม. ก้านใบแผ่เป็นครีบ ดอกช่อซี่ร่ม มีดอกย่อย 4 – 6 ดอก กลีบดอกสีม่วงแกมเขียวถึงสีม่วงดำ ใบประดับ 2 คู่ สีเขียวถึงสีม่วงดำ เรียงตั้งฉากกัน ผลสดรูปขอบขนานแกมสามเหลี่ยม มีสันเป็นคลื่นตามยาว เมล็ดรูปไต

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ทั้งต้น ใบอ่อน ราก ราก ต้น เหง้า และ ใบ เนื้อไม้	-ตากแห้ง บด ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเอว น้ำมีรสขม -กินได้ มีรสขม -เอามาหั่นเป็นแว่น ๆ ตากแดดให้แห้ง ต้มน้ำกินแก้ปวด 5 ต้น(แก้ปวดท้อง) หรือเข้ายาฝน กินแก้ลมผิดเดือน	-อาบรักษาอาการคัน ผสมสมุนไพรอื่น ฝนรวมกันกินแก้เบื่อเมา -แก้ซาง แก้ไข้ แก้ท้องเสีย แก้โรคปากในคอ แก้ไอ แก้ปวด -ต้มน้ำดื่มหรือกินแก้ปวดข้อ มะเร็งปอด อาหารไม่ย่อย อาหารเป็นพิษ โรคกระเพาะอาหาร บำรุงร่างกาย - แก้ท้องเสีย ดับพิษไข้ แก้ผิดมูกเลือด แก้โรคไข้รากสาด	

สารเคมีที่สำคัญ

daucosterol , stigmasterol

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ไม่มีรายงานการวิจัย

เดื่อปล้อง(สระบุรี เหนือ นครศรีธรรมราช) เดื่อสาย (เชียงใหม่) **มะเดื่อปล้อง** เดื่อป่อง (กทม.)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Ficus hispida* Linn. f. (Moraceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้นมีน้ำยางขาว สูงได้ถึง 10 เมตร ใบเดี่ยวเรียงตรงข้ามรูปไข่แกมขอบขนาน หรือรูปขอบขนานแกมไข่กลับ กว้าง 6 – 10 ซม. ยาว 12 – 20 ซม. ผิวใบสากมือ มีขนนาบใบกับแผ่นใบ ดอกช่อเจริญอยู่ในฐานรองดอกกลมกลองรูปลูกแพร์แกมไข่กลับกว้าง สีเหลืองแกมเขียว ดอกย่อยแยกเพศผู้อยู่บนต้นเดียวกันสีชมพูอ่อน ผลสดขนาดเล็ก มีสีเขียว พอสุกเป็นสีเหลือง

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ใบ	ผสมสมุนไพรอื่น เติมน้ำ เอาขางเผาไฟ ให้แดงแช่ลงไป ดื่มน้ำที่ได้แก้ซาง แก้ปวดเมื่อย	-ต้มน้ำดื่มรักษาอาการม้ามโต มีไข้หนาวสั่น ปัสสาวะเป็นเลือดหรือเหลืองจัด	-ตราด ใช้รากต้มน้ำกินรักษามะเร็งลำไส้มะเร็งมดลูก
ราก ลำต้น	-ผสมสมุนไพรอื่นต้มน้ำอาบแก้คัน	-กระตุ้นการหลั่งน้ำนม แก้หวัด	-บุรีรัมย์ ใช้เปลือกแช่น้ำดื่มขับนิ่ว แก้ไข้
รากและเปลือกต้น		-มีรสฝาดเฝื่อน ใช้ตำทาแก้ฝี แก้เม็ดผื่นคันตามผิวหนัง กินแก้พิษในกระดูก แก้ท้องเสีย แก้ประดง ต้มกับกล้วยน้ำว้าเอาผ้าชุบน้ำพันรอบตัว แก้อาการบวมทั้งตัว	-ชัยภูมิ ใช้น้ำจากหน้าตัดรากฝอยรักษาโรคซาง จัดเป็นยาเย็น
กิ่ง ใบและเปลือกต้น		-ใช้รักษาโรคเอดส์	

ต้นกินคน ซู ซู้(กระเหรียง-แม่ฮ่องสอน) รัก **รักใหญ่**(กลาง) ฮักหลวง (เหนือ) มะเรียะ(เขมร)
Red zebra wood , Vanish tree

ชื่อพฤษศาสตร์*Gluta usitata* (Wall.) Ding Hou (Anacardiaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้น สูงได้ถึง 25 เมตร ต้นมียางใส ใบเดี่ยวเรียงสลับรูปขอบขนาน ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน โดยเฉพาะเมื่อยังเป็นใบอ่อนมีขนปกคลุมหนาแน่น ดอกช่อแยกแขนงออกที่ปลายกิ่ง ดอกย่อยจำนวนมาก กลีบดอกสีขาวมีแถบสีเหลืองแกมเขียวอยู่ตรงกลาง ผลสดรูปทรงกลมสีแดงเข้มมี 5 ปีก

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ยาง ลำต้นและราก แก่น เปลือกและใบ เปลือกราก	-เป็นพิษทำให้คัน และ ใช้ในอุตสาหกรรมเครื่องเขิน	- เป็นยาถ่ายอย่างแรง ผสมน้ำยางสลัดได รักษาโรคผิวหนังแห้ง กลาก ริดสีดวงทวาร แก้ปวดฟัน รักษาโรคตับ - ผสมกับมะค่าโมง ต้มน้ำดื่ม แก้อาเจียนเป็นเลือด - ต้มน้ำอาบรักษาโรคผิวหนังผื่นคัน - ผสมสมุนไพรอื่นต้มน้ำดื่ม แก้น้ำเหลืองเสีย แผลเปื่อย ตำรายาไทยใช้เปลือกต้นต้มน้ำดื่ม แก้กามโรค บิด ท้องร่วง ปวดข้อ เรื้อรัง เข้ายาบำรุงกำลัง ขับเหงื่อ ช่วยให้อาเจียน - แก้ไอ ท้องมาน พยาธิลำไส้ รักษาโรคผิวหนัง	-คนที่แพ้ยางรักไปยืนอยู่ที่ใต้ต้นจะทำให้เป็นผื่นคัน เป็นมาก ๆ อาจตายได้ จึงเรียกต้นนี้ว่า ต้นกินคน

ตองสาด

ชื่อพฤกษศาสตร์*Phrynium* sp. (Marantaceae)

ลักษณะทั่วไป

ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม มีดอกสีชมพูอมม่วงอ่อนอยู่ซอกก้านใบบริเวณโคนต้น

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ใบ เหง้า	-ใช้ห่ออาหาร -ต้มเข้ายาแก้ปวดขา		

ตะคร้อ กาซ้อ กาซ้อง ค้อ(กาญจนบุรี) เคาะ(นครพนม พิษณุโลก) เคาะจ้ก มะเคาะ คุ้ย(กระเหรี่ยง-กาญจนบุรี) ซะอู่เส่ก(กระเหรียง-แม่ฮ่องสอน) ตะคร้อไข่(กลาง) มะโจ้ก(เหนือ) มะจ้ก ปั้นรั้ว(เขมร-สุรินทร์) ปั้นโรง(เขมร-บุรีรัมย์) Ceylon oak

ชื่อพฤกษศาสตร์*Schleichera oleosa* (Lour.) Oken (Sapindaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูง10 – 15 เมตร ผลัดใบแต่ผลิใบใหม่ไว ลำต้นส่วนมากคดงอและเป็นปุ่มปม แตกกิ่งต่ำ เปลือกสีน้ำตาลอมเทา แตกเป็นสะเก็ดหนา ๆ โตน้อยย้อยลง เปลือกใน สีน้ำตาลแดง เรือนยอดเป็นพุ่มแผ่กว้างรูปกรวยหรือรูปร่ม กิ่งอ่อนและยอดอ่อนมีขนสีเทา ใบอ่อนสีแดงเรื่อๆ ใบเป็นช่อออกเรียงเวียนสลับดูเป็นกลุ่มตามปลายกิ่ง ช่อยาว 20 – 40 ซม. แต่ละช่อมีใบย่อยรูปรี รูปขอบขนาน แกมรูปไข่กลับ ติดกันตรงข้ามหรือเยื้องกันเล็กน้อย 1 – 4 คู่ คู่ปลายสุดของช่อจะมีขนาดยาวและใหญ่สุด โคนใบสอบ ปลายใบมนหรือหยักสั้น ๆ เนื้อใบค่อนข้างหนา ใบอ่อนมีขนตามเส้นใบ ใบแก่เกลี้ยงหลังใบสีเขียวเข้มกว่าท้องใบ ขอบใบมักเป็นคลื่น ดอกขนาดเล็กสีเหลืองอ่อน ออกรวมกันเป็นช่อเหมือนหางกระรอก ช่อจะห้อยย้อยลง ผลกลมหรือผลรี ผิวสีน้ำตาลอมเขียว ผิวเกลี้ยง ปลายผลเป็นจะงอย แหลมแข็ง

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ผล เปลือกผลเปลือกต้น แก่น ใบ น้ำมันในเมล็ด	-ลูกแก่กินเป็นผลไม้ มีรสชาติเปรี้ยว ลูกดิบใช้ตำส้มตำ หรือนำลูกแก่มาปอกแช่กับซีอิ้วกินกับข้าวต้ม	-กินได้ มีรสเปรี้ยว หรือหวานอมเปรี้ยว -เป็นยาสมานแผลในลำไส้ -บดละเอียดเป็นยาสมานแผล ห้ามเลือด -ต้มเป็นยาแก้ปวดหลัง -ขยี้พอกหัว หลังเท้า แก้ปวดหัว -แก้ผมร่วง	รับประทานมากจะทำให้ท้องเสีย

สารเคมีที่สำคัญ

Betulin , betulinic acid , lupeol , lupel acetate , scopoletin , tannin , β-sitosterol

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

เมื่อฉีดสารสกัดส่วนที่อยู่เหนือดินของพืชด้วยเอทธานอลและน้ำ (1:1) เข้าช่องท้องของหนูถีบจักร ขนาดที่ทำให้สัตว์ทดลองตายครึ่งหนึ่งคือ 750 มก. / ก.ก

ต้างป่า ต้างผา **ต้างหลวง**(เหนือ)

ชื่อวิทยาศาสตร์*Trevesia palmata* (Roxb.ex Lindl.) Vis. (Araliaceae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นไม้ต้นขนาดเล็ก เปลือกต้นสีน้ำตาล มีหนามแหลมสั้น แตกกิ่งก้านน้อย ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเรียงเวียนหนาแน่นที่ปลายยอด รูปโล่ ขนาด 30 – 60 ซม. ขอบใบหยักเว้าลึก 5- 9 หยัก แผ่นใบสีเขียวแกมน้ำตาลมีขนละเอียด ด้านล่างมีขนละเอียดสีน้ำตาล ก้านใบยาว 20 – 90 ซม. ดอกออกเป็นช่อใกล้ปลายยอด ดอกช่อมีรูปร่างกลมรีติดกันเป็นกระจุกกลม กระจุกละ 30 – 50 ดอก ช่อหนึ่งอาจมีหลายกระจุก เส้นผ่าศูนย์กลาง 0.5 – 0.8 ซม. กลีบดอกสีเหลืองอมขาว มีเกสรตัวผู้เป็นเส้นยาว ผลเป็นผลสีเนื้อ รูปกรวยคว่ำมี 3 พู รวมกันเป็นกระจุกกลมเช่นเดียวกับดอก มีสีเขียวและมีขุยสีน้ำตาลปกคลุมอยู่ ยาวประมาณ 1- 7 ซม. ปลายผลมีก้านยอดเกสรเพศเมียติดอยู่ เมล็ดแบน

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ดอกอ่อนและลูก	-กินเป็นอาหาร	-เป็นอาหาร ช่วยเจริญอาหาร แก้ไข้ตัวร้อน กระหายน้ำ บำรุงร่างกาย	

ติ้วเกลี้ยง ติ้วใบเลื่อม (เหนือ) กุ่ยฉ่องบ้าง (กะเหรี่ยง – ลำปาง) ขี้ติ้ว ติ้วแดง(สุราษฎร์ธานี)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Cratoxylum cochinchinense* (Lour.) Blume (Guttiferae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ต้นขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ เรือนยอดเป็นรูปกรวยคว่ำ กิ่งอ่อนเกลี้ยง เปลือกนอกสีเทาเรียบและแตกเป็นสะเก็ดไปตามความยาวของลำต้น น้ำยางเหนียวสีเหลืองอมแดงซึมออกมาเมื่อถูกตัดใหม่ ๆ ใบเดี่ยวติดตรงข้ามกันเป็นคู่ ๆ ทรงใบรูปรีหรือรูปหอก โคนและปลายใบสอบ ใบอ่อนออกสีชมพูเรื่อ ๆ ใบแก่จัดจะออกสีแดง ดอกออกเป็นดอกเดี่ยว ๆ หรือเป็นกระจุก กระจุกละ 2 – 5 ดอกตามง่ามใบ รูประฆัง สีแดง มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ ผลรูปรีและแข็ง แห้งแตกเป็น 3 กลีบ ออกดอกตลอดปีและออกผลในเวลาเดียวกัน

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ใบและยอดอ่อน	-แกงกับหน่อไม้ รับประทานเป็นผัก มีรสเปรี้ยว หรือฝาดเล็กน้อย	-รับประทานระบายท้อง	-บุรีรัมย์ใช้ยอดอ่อนใส่แกงเห็ด ใช้ยางทาแก้น้ำกัดเท้า
ต้นและราก		-ผสมกำแพงเจ็ดชั้น ต้มน้ำดื่มแก้กระษัยเส้น เป็นยาระบาย	
ยอดอ่อน		-รับประทานเป็นผัก	
กาฝากติ้วเกลี้ยง	-เข้ายา 108		

ติ้วขน ติ้วขาว (กทม.) ติ้วแดง ติ้วยาง ติ้วเลือด (พายัพ) เตา (เลย) มูโต๊ะ (นราธิวาส) ตาว ขี้ติ้ว(สตูล) แต้วหอม(พิษณุโลก) ติ้วส้ม(นครราชสีมา) แต้วหิน(ลำปาง) กุยฉ่องเช้า (กะเหรี่ยง – ลำปาง) กวยโชง (กะเหรี่ยง – กาญจนบุรี)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Cratoxylum formosum* (Jack) Dyer ssp. pruniflorum (Kwrz.) Gogel. (Guttiferae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง เรือนยอดเป็นพุ่มโปร่ง กิ่งอ่อนมีขนนุ่มทั่วไป กิ่งเล็กและกิ่งใหญ่ตามลำต้นมักกลายสภาพเป็นหนามแข็ง ๆ เปลือกนอกสีน้ำตาลปนดำแตกเป็นสะเก็ดเล็ก ๆ ห้อยย้อยลง เปลือกข้างในสีน้ำตาลแกมเหลือง และมีน้ำยางเหลืองปนแดงซึมออกมาเมื่อตัดใหม่ ๆ ใบเดี่ยวติดตรงข้ามเป็นคู่ ๆ ทรงใบรูปแกมรูปไข่กลับและรูปขอบขนานโคนสอบเรียบ ใบอ่อนออกสีชมพูเรื่อ ๆ ใบแก่ก่อนผลัดใบจะมีสีแดง ดอกออกเป็นกลุ่มตามง่ามใบ ดอกสีขาวหรือสีชมพูอ่อน ๆ ผลแห้งแตกได้รูปไข่แกมกระสวย

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ใบและยอดอ่อน	-รับประทานเป็นผัก มีรสขม หรือฝาด		
ราก		-ผสมกับหัวแห้วหมูและราก ปลาไหลเผือก ต้มน้ำดื่มวันละ 3 ครั้ง ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะขัด	
รากและใบ	-ต้มน้ำกินแก้ปวดท้อง		
เปลือกและใบ	-ตำผสมกับน้ำมะพร้าวทาแก้โรคผิวหนัง		
น้ำยางจากลำต้น	-ใช้รักษาบาดแผล		
กาฝากติ้วขน	-เข้ายากาฝาก 108		

ตีนตั่ง สังขยาขาว(สุโขทัย) ประโยด (ตราด) มันเครือ (นครราชสีมา) มันแดง (กระบี่) ตีนตั่งตัวผู้(เหนือ) กรูด (สุราษฎร์ธานี) งวงชุม (ขอนแก่น) งวงสุ่ม (อีสาน) เถาวัลย์นวล (ราชบุรี)

ชื่อพฤกษศาสตร์ *Getonia floribunda* (Roxb). Lam. (Combretaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ต้นรอเลื้อยขนาดกลาง กิ่งอ่อนเป็นสันสี่เหลี่ยม มีขนสีน้ำตาลแกมแดงปกคลุม ใบเดี่ยวออกตรงข้ามกัน รูปรี ท้องใบมีขนสีน้ำตาล ดอกออกเป็นช่อขนาดใหญ่ ดอกย่อยสีเขียวอมเหลือง ผลรูปทรงรี

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ใบ ราก เนื้อไม้ เปลือกต้น ยอด	-ผสมกับใบเถาคันขาว ตำ ทา แก้พิษจากโดนน้ำที่ไม่ สะอาด -แก้ปวดข้อ ตำพอกข้อ -เข้าเครื่องยา ต้มน้ำกินแก้ท้องเดิน	- มีรสเฝื่อน ช่วยเจริญอาหาร ระบายท้อง แก้บิด ทาแผลเรื้อรัง ขับพยาธิ แก้อาการจุกเสียด ไข้ป่า - แก้พิษไข้เด็ก - แก้เบื่อเมา แก้ปัสสาวะดำ หรือปัสสาวะเป็นเลือด - บำรุงหัวใจ แก้นิ่วในทางเดินปัสสาวะ	

ตีนเป็ด กะโน้ะ จะบัน ชบา ยางขาว **สัตบรรณ** หัสบรรณ พญาสัตตบรรณ

Blackboand , Divil tree, Divil ' s bark tree, White cheesewood , Ditta bark

ชื่อพฤกษศาสตร์*Alstonia scholaris* (L.) R. Br. (Apocynaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้นสูงถึง 30 เมตร เปลือกต้นสีเทา มียางขาวมาก กิ่งแตกออกรอบข้อ ใบเดี่ยวเรียงรอบข้อ ๆ ละ 6 – 9 ใบ รูปขอบขนานแกมใบหอกกลับหรือรูปไข่กลับ กว้าง 2 – 6 ซม. ยาว 5 – 18 ซม. ปลายทู่กลม หรือเว้าเล็กน้อย ดอกช่อออกเป็นกระจุกที่ปลายกิ่ง กลีบดอกสีขาวแกมเหลือง ผลเป็นฝักออกเป็นคู่กลมยาว

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก เปลือก ใบ ดอก กระพี้ ยาง ต้น	 -หยอดหู แก้หูน้ำหนวก รักษาฝีหนอง -แก้มะโหก(ริดสีดวงทวาร) เข้าเครื่องยาต้มน้ำกินแก้ปวดหลังปวดเอว	-ขับผายลม -สมานลำไส้ แก้บิด ขับพยาธิไส้เดือน แก้หลอดลมอักเสบ ขับน้ำนม ขับน้ำเหลืองเสีย รักษาเบาหวาน -แก้ไข้หวัด พอกดับพิษต่าง ๆ -แก้ไข้ตัวร้อน -ขับโลหิต -รักษาแผลเน่าเปื่อย แก้ปวดหู	

สารเคมีที่สำคัญ

Akuammadine , akuammicine , alanine , alschonine , alstonine , alstoniline ,alstonia seholaris , alkaloid arginine , betulni , betulinic acid , caffeic acid , mystenie

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ยับยั้งพยาธิไส้เดือน ยับยั้งโรคที่เกิดจากเชื่อรา Leishmania ต้านมาลาเรีย แบคทีเรียและรา กระตุ้นการหดตัวของกล้ามเนื้อเรียบมีฤทธิ์เหมือนฮีสตามีน ลดความดันโลหิต ลดน้ำตาลในเลือด ยับยั้งการเติบโตของพืช การทดสอบความเป็นพิษ สารสกัดเปลือกต้นด้วย 50 % เอทธานอล เมื่อป้อนหรือฉีดเข้าใต้ผิวหนังหนูกีบจักรขนาด 10 ก / กก. และ 3 ก / กก. ตามลำดับ ไม่เป็นพิษ ขนาดที่ทนได้สูงสุดก่อนที่มีอาการเป็นพิษคือ 1 ก / กก.

เต็ง เคาะเจื้อ เจื้อ แงะ(ภาคเหนือ) จิก(ภาคอีสาน) ชันตก(ตราด) เต็งขาว(ขอนแก่น) เน่าใน (แม่ฮ่องสอน) ประจั๊ต (เขมร-บุรีรัมย์) ประเจิ๊ก(เขมร-สุรินทร์) พะเจ๊ก(เขมร-พระตะบอง) ล่าไน้(กระเหรี่ยง) แลเน่ย(กระเหรี่ยง-เหนือ) อองเลียงยง(กระเหรี่ยง-กาญจนบุรี) Burmese sal , Siamese sal , Thitya

ชื่อพฤกษศาสตร์*Shorea obtusa* Wall. ex Blume (Dipterocarpaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ผลัดใบ เรือนยอดเป็นพุ่มกว้าง เปลือกแตกเป็นร่องและเป็นสะเก็ดหนา มักตกชั้นสีเหลืองหรือขุ่น กระพี้สีน้ำตาลอ่อน แก่นสีส้ม ใบรูปขอบขนานหรือรูปไข่กลับ เนื้อใบหนา ใบอ่อนมีขนประปราย ปลายใบและโคนใบมน ดอกเล็กสีขาวออกเป็นช่อตามปลายกิ่ง ช่อดอกมีขนนุ่ม ก้านดอกสั้น กลีบรองกลีบดอก 5 กลีบ ชายกลีบซ้อนกัน กลีบดอก 5 กลีบ ผลรูปไข่ปลายแหลม ปีกยาว 3 ปีก รูปไข่กลับรี ๆ หรือรูปใบพาย

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก แก่น ยาง ใบ เปลือกต้น ต้นเล็กๆ ที่ได้จากตัดต้นแล้วมันงอกใหม่	-เฉาะสด ๆ แปะตรงผื่นจากการแพ้ยางรัก หรือต้มอาบก็ได้ เข้ายาวัว ควาย ต้มน้ำกิน ทำให้อ้วน -เข้ายาแก้ปวดเส้นเอ็น ผสมเขืองหัวช้างและเขืองหัวม้า	-แก้ท้องร่วง แก้บิด สมานท้อง -แก้กษัย แก้เลือดลม -แก้บิด แก้ฝีในท้อง สมานแผล แก้น้ำเหลืองเสีย -รักษาแผลพุพองในเด็ก -สมานท้อง สมานแผลเรื้อรังและแผลพุพอง	-บุรีรัมย์ ใช้เปลือกทุบ เอาน้ำทาผิวหนังคนที่แพ้ยางรัก

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ยับยั้ง HIV – 1 revers transcriptase

เติม กรองประหยัน กุติ กุตีกรองหยัน ขมฝาด จันตะเบือ ย่าตุหงัน ยายตุหงัน(ยะลา) กระดังงาดง(สุโขทัย) จันบือ (พังงา) ซะป่าเดอร์(กระเหรี่ยง-กำแพงเพชร) ซะเทา โป(กระเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) ดู่ส้ม (กาญจนบุรี , นครราชสีมา) ประดู่น้ำ ประดู่ส้ม(ชุมพร) ประส้มใบเปรี้ยว(อุบลราชธานี) ยายหงัน(ปัตตานี) ส้มกบ ส้มกบใหญ่ (ตรัง) มะผง(พะเยา) Java cedar

ชื่อพฤกษศาสตร์*Bischofia javensis* Blume (Euphorbiaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้นสูง 15 – 30 เมตร ใบประกอบแบบนิ้วมือ มีใบย่อย 3 ใบ เรียงสลับใบย่อยรูปไข่ กว้าง 5 – 11 ซม. ยาว 10 – 20 ซม. ขอบใบโค้งแกมฟันเลื่อย ดอกช่อแยกแขนง ออกที่ซอกใบ ห้อยลง ดอกย่อยจำนวนมาก ขนาดเล็ก แยกเพศ อยู่บนต้นเดียวกัน ไม่มีกลีบดอก กลีบเลี้ยงสีเขียวแกมเหลือง ผลสด รูปค่อนข้างกลม ฉ่ำน้ำ สีส้มแกมน้ำตาล

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ลำต้น เปลือกต้น ยอดอ่อน เนื้อไม้ ผล ใบอ่อน	-ตำกินแบบส้มตำ ใช้แทนมะละกอ -เคี้ยวกินได้แบบเมี่ยง ใส่เนื้อมะขามนิดหนึ่ง ใส่ในแกงบอน ทำให้กินแล้วไม่คัน	-ต้มน้ำดื่ม แก้เจ็บคอ เสียงแหบ แก้บิด -ตำผสมอาหารที่มีรสจัด ป้องกันอาการท้องเสีย -ใช้ปรุงอาหาร ให้รสเปรี้ยว - บำรุงโลหิต แก้ไข้ ใช้สร้างบ้าน - แก้ลมจุกเสียด แก้ท้องอืด แก้เสมหะ และลม	

บวบป่า **บวบขม** มะนอยจ๋า (เหนือ) นมพิจิตร (กลาง)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Trichosanthes cucumerina* L (Cucurbitaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ล้มลุกเลื้อยพันยาว 2 – 5 เมตร กิ่งก้านและใบมีขน ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปโล่แกมรูปไตถึงรูปไข่กว้าง กว้างและยาว 5 – 10 ซม. ขอบใบเว้าลึกเป็น 3 – 7 แฉก ขอบใบหยักซี่ฟัน โคนใบรูปหัวใจ มีขนทั้ง 2 ด้าน ดอกเดี่ยวแยกเพศอยู่คนละต้น กลีบดอกสีเหลืองสดเชื่อมติดกันเป็นรูปปากแตร มีใบประดับ ผลสดรูปไข่ เมื่อสุกสีแดง

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ผลดิบ	-ใช้สระผม ฆ่าเหา อีสานใช้ขยี้น้ำทั้งผลฆ่าเหาในควาย	-แก้คัน แก้รังแค แก้เหา	
ผลแห้ง		-แก้ริดสีดวงจมูก	
ยอดอ่อน	-รับประทานได้		
เมล็ด	-แก้หืดหอบ ใช้เมล็ดคั่ว บด ผสมน้ำมันมะพร้าว นวดแก้หัวเข่าบวมจากโรคเก๊าท์	-ขับเสมหะแก้หืด	
ผล เถาหรือทั้งต้น		-เข้าตำรายาหอม แก้ลม บำรุงหัวใจ	

สารเคมีที่สำคัญ

Cucurbitacin B , Cucurbitacin E , Cynaroside , Daucosterol , β-sitisterol

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

สารสกัดทั้งต้นและผลด้วยแอลกอฮอล์ มีฤทธิ์ต้านการเจริญของแบคทีเรียหลายชนิด น้ำคั้นและสารสกัดอีเทอร์เป็นพิษต่อเซลล์มะเร็งหลายชนิดในหลอดทดลอง การศึกษาความเป็นพิษพบว่า น้ำคั้นจากผลบวบขม ฉีดเข้าช่องท้องหนูถีบจักรขนาด 10 มก./กก. ทำให้เกิดพิษ ขนาดที่ทำให้สัตว์ทดลองตายครึ่งหนึ่งคือ 13 มก./กก.

บอระเพ็ดตัวเมีย **ชิงช้าชาลี** จุ่มจะริงตัวแม่(เหนือ) Heart-leaved Moonseed

ชื่อวิทยาศาสตร์*Tinospora baenzigeri* Forman (Menispermaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้เถาเลื้อยพันเป็นพุ่มทึบ เปลือกเถาขรุขระมีตุ่มสีน้ำตาล ใบเดี่ยวบางรูปไข่ ตรงโคนเว้าลึกเหมือนรูปหัวใจ เรียงเวียนสลับ ที่โคนใบด้านท้องใบมีตุ่มเล็ก ๆ 2 ตุ่มอยู่บนเส้นใบ ดอกเป็นช่อยาว ดอกย่อยสีเหลืองมีขนาดเล็กมาก ผลกลมรีสีเหลืองเข้ม

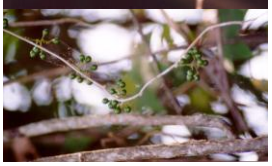

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
เถา ทั้งห้า ลูก	-แก้ไข้	-บำรุงธาตุ เจริญอาหาร แก้ไข้ -แก้ไข้เหนือ บำรุงธาตุไฟ แก้ฝีดาษ แก้ร้อนในกระหายน้ำ -แก้เสมหะเป็นพิษ	-ในบางพื้นที่ใช้แทนบอระเพ็ด แต่มีฤทธิ์อ่อนกว่า

สารเคมีที่สำคัญ

Giloin , gilonin , palmitine , syringin , tinosponone , tinospora diterpene , tinosporaside

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ต้านไวรัส ยับยั้งเนื้องอกและเซลล์มะเร็ง แก้แพ้ กดหัวใจ ลดไข้ แก้ปวด ลดการอักเสบ ลดไขมันในเลือด ต้านเชื้อบิดมีตัว ทำให้ความจำดี มีผลต่อตับ เมื่อฉีดสารสกัดทั้งต้นของพืชที่สกัดด้วยแอลกอฮอล์กับน้ำ 95 % เข้าช่องท้องหนูถีบจักร พบว่าขนาดที่ทำให้หนูตายครึ่งหนึ่ง คือ 2,650 มก./กก.

บุกคางคก หัวหยอ บุก หัวบุก(ปัตตานี) บุกหลวง(แม่ฮ่องสอน) บุกหนาม บุกหลวง เบีย เบือ (แม่ฮ่องสอน) มันซูรัน(กลาง) Stanley's water – tub , Elephant yam

ชื่อพฤกษศาสตร์*Amorphophallus paeoniifolius* (Dennst.) Nicolson. (Araceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ล้มลุกงอกงามดีในฤดูฝนและโทรมในฤดูหนาว มีหัวใต้ดินสีน้ำตาล งอกใบใหม่ได้ทุกปี ใบเดียวแผ่ออกใบคล้ายร่ม หยักเว้าเป็นแฉก ก้านใบกลมอวบน้ำยาว 150 – 180 ซม. ลายสีเขียวและแดง ดอกช่อแทงจากหัวใต้ดิน ลักษณะเป็นแท่งสีแดงแกมน้ำตาล ก้านช่อสั้น ใบประดับรูปกรายหุ้มช่อดอก ขอบหยักเป็นคลื่นและบานออก ดอกเพศผู้อยู่ตอนบน ดอกเพศเมียอยู่ตอนล่าง มีกลิ่นเหม็นคล้ายซากสัตว์เน่า ผลสดรูปยาวรี ผลอ่อนสีเขียว ผลสุกสีส้มจนถึงสีแดง ผลสดมีเนื้อนุ่มสีแดง

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ก้านดอกและก้านใบ หัว ยาง	-นำมาลอกเปลือกออกเป็นผักแกงกับหน่อไม้ -รับประทานได้แต่ต้องผ่านการปรุงที่ถูกวิธี -ทาแก้พิษสัตว์กัดต่อย	-รสเบื่อคันใช้กัดเสมหะ แก้เลือดจับเป็นก้อน ใช้หุงกับน้ำมันใส่บาดแผล กัดฝ้าและหนองดี	หัวมีสารพวก glucomaman สามารถลดโคเลสเตอรอลในสัตว์ทดลอง และใช้กับผู้ป่วยเบาหวานเพื่อคุมระดับน้ำตาลในเลือดได้

สารเคมีที่สำคัญ

ไม่มีรายงานการวิจัย

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

สารสกัดแอลกอฮอล์จากหัว สามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อวัณโรคในหลอดทดลอง

ประดู่ จิต๊อก(ฉาน-แม่ฮ่องสอน) ฉะนอง(เชียงใหม่) ดู่ ดู่ป่า(เหนือ) ตะเลอ เตอะเลอ(กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) ประดู่เสน(ราชบุรี สระบุรี)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Pterocarpus macrocarpus* Kurz (Leguminosae-Papilionoideae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้นสูง 15 – 25 เมตร เปลือกหนา เปลือกนอกสีน้ำตาลเทาหนา แตกหยาบเป็นร่องลึก เนื้อไม้สีขาวอมเหลือง แก่นสีน้ำตาลแกมแดง ใบประกอบแบบขนนกเรียงสลับ ใบย่อยรูปไข่หรือรูปไข่แกมขอบขนาน ขอบเรียบหรือเป็นคลื่นเล็กน้อย โคนกว้าง เรียงโค้งสอบเข้าหากันทางปลายใบ ปลายสุดยาวยื่นออกมาอย่างเห็นได้ชัด หลังใบสีเขียวเข้มกว่าท้องใบ เนื้อใบค่อนข้างหนา หลังใบเกลี้ยงเป็นมัน ส่วนท้องใบมีขนประปราย ดอกออกเป็นช่อกระจะตามง่ามใบ ใกล้ยอด เป็นดอกสมบูรณ์เพศ โดยกลีบรองกลีบดอกติดกันเป็นกรวยโค้งเล็กน้อย ปลายแยกเป็นแฉกทู่ ๆ 5 แฉก ใหญ่ 2 แฉก เล็ก 3 แฉก ด้านนอกมีขนนุ่ม กลีบดอกเป็นรูปช้อนเล็ก ๆ ปลายกลีบกว้างและเป็นคลื่น โคนกลีบเรียวสอบเป็นก้าน กลีบคลุมและกลีบปีกสองกลีบเป็นลอนขยุกขยิก กลีบดอกสีเหลืองอ่อน กลิ่นหอม ฝักเป็นกลีบกลมคล้ายรูปโล่ บิดเบี้ยวเล็กน้อย เมล็ดอยู่ตรงกลาง ผลขนาดใหญ่กว่าประดู่บ้าน มีขนอยู่ทั่วไป ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีน้ำตาล มีเมล็ดจำนวน 1-2 เมล็ด ระยะเวลาในการออกดอกระหว่างเดือนมี.ค. – เม.ย. และออกผลเดือน พ.ค. – มิ.ย.

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ยาง แก่น ปุ่ม ฝัก เปลือก ใบ ราก	-หยอดใส่ฟันแก้ปวดฟัน -เข้ายาแก้พิษ	 -แก้คุดทะราด แก้เสมหะ แก้กำเดา แก้ผื่นคันแก้ริดสีดวงทวารหนัก ขับปัสสาวะพิการ แก้ไข้ทับระดู -แก้ริดสีดวงทวารหนัก -แก้เสมหะ แก้โลหิต แก้กำเดา รักษาริดสีดวงให้แห้ง แก้คุดทะราด - รสฝาดจัด สมานแผล ต้มน้ำดื่มแก้ท้องเสีย - รสฝาด ชงกับน้ำสระผม พอกฝีให้สุกเร็ว พอกบาดแผล แกผดผื่นคัน	

ปอสา **ปอกระสา**(กลาง เหนือ) ปอฝ้าย (ภาคใต้) หมอมี หมูพี(กลาง) ฉำฉา ชำสา (นครสวรรค์) เซงซะ(กะเหรี่ยง - กาญจนบุรี) ส่าแหล่เจ(กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) สายแล (ฉาน - ภาคเหนือ) ชะดะโค (กะเหรี่ยง - กำแพงเพชร) Paper Mulberry

ชื่อพฤกษศาสตร์*Broussonetia papyrifera* (L.) Vent. (Moraceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ต้น ใบเดี่ยวเรียงสลับระนาบเดียว รูปไข่กว้าง ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น ดอกเพศผู้สีขาวขนาดเล็ก ออกเป็นช่อยาว 4 – 8 ซม. ห้อยลง ดอกเพศเมียสีแดง ออกเป็นช่อกลม ขนาด 1 – 2 ซม. เมล็ดขนาดเล็ก เป็นไม้เบิกนำโตเร็ว ชอบขึ้นตามริมน้ำและที่ชื้น ออกดอกเดือน ก.พ – มี.ค เปลือกใช้ทำกระดาษสา

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก เปลือก ใบ -ผล	-ทำกระดาษสา -ต้มน้ำอาบแก้ผื่นคัน	- ต้มกับเนื้อสัตว์เป็นยาขับน้ำนม - เป็นยาห้ามเลือด แก้โรคบิด แก้โรคบวมน้ำ ประจำเดือนมามาก - บดคั้นเอาน้ำกินแก้เลือดกำเดาไหล ทาแก้เกลื้อน ทาบาดแผลงูกัด สุนัขกัด หรือแมลงสัตว์กัดต่อย เป็นยาขับเหงื่อเป็นยาระบาย และยาฝาดสมานแผลแก้ท้องร่วง แก้โรคโกโนเรีย ใช้ปิดบนตุ่มหนอง - แก้ปวดท้อง แก้โรคไต โรคหย่อนสมรรถภาพทางเพศ	

ปิดปิวแดง (อีสาน) **เจตมูลเพลิงแดง** ไฟใต้ดิน (ใต้) ตั้งชูไว้ (กะเหรี่ยง – แม่ฮ่องสอน) คุ้ยลู่ (กะเหรี่ยง – กาญจนบุรี) อุบะกูจ๊ะ (มาเลย์) ระย่อมตีนหมา

ชื่อพฤกษศาสตร์*Plumbago indica* Linn. (Plumbaginaceae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก แตกกิ่งก้านสาขารอบต้นมากมาย สูงประมาณ 1 – 2 เมตร ลำต้นมีสีเขียวออกแดงเข้ม ใบเป็นใบเดี่ยว ออกสลับกันไปตามข้อต้น รูปมนรีปลายใบแหลม โคนใบมน ใบมีสีเขียว ดอกออกเป็นช่ออยู่ที่ส่วนยอดของลำต้น มีสีแดง โคนดอกเป็นหลอดเล็ก ๆ ส่วนปลายจะบานคล้ายจาน มี 5 กลีบ กลีบดอกจะบานมาก กลีบเลี้ยงมีสีเขียวและมีขนปกคลุม ขนนี้จะมีต่อมเหนียว ๆ ติดมือ ผลเป็นฝักกลมเมื่อแก่จะแตกออก

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ยอดอ่อน ใบ ต้น ราก	-เป็นผักกินกับน้ำพริก -เป็นยาแก้พิษ เข้าเครื่องยาขับน้ำคาวปลา หรือต้มน้ำอาบก็ได้	- ใช้แกงเนื้อ เป็นผักจิ้มน้ำพริก - แก้ลมในกองเสมหะ ช่วยย่อยอาหารขับลม - แก้โลหิตกำเดา - บำรุงธาตุ บำรุงโลหิต ขับลมในกระเพาะและลำไส้ แก้ริดสีดวงทวาร กระจายเลือด แก้ปวดท้อง ท้องเสียและโรคผิวหนัง ให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย รากมีฤทธิ์บีบมดลูกทำให้แท้งได้	

สารเคมีที่สำคัญ

Campesterol , 1,4-naphquinone , plumbagin , 6-hydroxyplumbagin , sitosterol , stigmasterol

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ต้านเชื้อรา แบคทีเรีย ยับยั้งเซลล์มะเร็ง ต้านมาลาเรีย

ปุย **กระโดน** ปุยกระโดน (ใต้) ปุยขาว พุย (ละว้า -เชียงใหม่) ขุย (กะเหรี่ยง - กาญจนบุรี) หูกวาง (จันทบุรี) กะนอน (เขมร) เส่เจ๊อะบะ (กะเหรี่ยง - แม่ฮ่องสอน) Tummy wood , Patana oak

ชื่อพฤกษศาสตร์*Careya sphaerica* Roxb. (Lecythidaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ต้นขนาดกลาง ใบเดี่ยวเรียงสลับรอบกิ่ง แผ่นใบรูปกลับไข่ โคนใบสอบ ขอบใบหยักตื้น ผิวใบเกลี้ยงเนื้อใบหนา ออกเป็นช่อตามปลายกิ่งหรือกระจุกตามง่ามใบ มีกลีบรองดอก 4 กลีบ โคนติดกันเป็นรูประฆัง กลีบดอก 4 กลีบสีขาว เกสรตัวผู้จำนวนมากสีแดงเรียงเป็นชั้น ๆ โคนเชื่อมติดกันชั้นนอกสุดและชั้นในสุดไม่มีอับเรณู เกสรตัวเมียภายในมี 4-5 ช่อง แต่ละช่องมีไข่อ่อนจำนวนมาก ผลค่อนข้างกลมแข็ง ผลมีเนื้อสีขาว สุกเป็นสีน้ำตาล เมล็ดแบนสีน้ำตาลมีหลายเมล็ด ออกดอกเดือน ธ.ค.-ก.พ. ออกผลเดือน มี.ค.-พ.ค.

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ยอดอ่อน รากและเปลือก เปลือกต้น ใบ ดอก ผล เมล็ด ดอกและน้ำต้มจากเปลือก	- กินกับไข่มดแดง ยอดอ่อนกินได้เป็นผัก - ตำเป็นยาเบื่อปลา แต่ไม่ทำให้ปลาตาย แค่เมาเท่านั้น	-ใช้เบื่อปลา - แก้อักเสบจากงูไม่มีพิษกัดใช้เป็นยาสมาน แก้เคล็ดเมื่อย -ใส่แผล นึ่งให้สุกปิดแผล - บำรุงกำลังหลังคลอด - ช่วยเจริญอาหาร -มีรสฝาด ใช้แก้พิษต่าง ๆ -นำไปผสมกับน้ำผึ้งจิบแก้ไอ แก้หวัด ช่วยให้ชุ่มคอ และบำรุงสตรีหลังคลอด	- ยอดอ่อน ถ้ารับประทานมาก ทำให้เป็นนิ่วได้ -มหาสารคามใช้ยอดเป็นยาระบาย แต่ห้ามกินมากเกินไป เพราะจะทำให้เป็นนิ่ว

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

มีฤทธิ์เบื่อปลา

เป็งวาย **สาบแร้งสาบกา** หญ้าสายแฮ้ง(เชียงใหม่) เทียมแม่ฮาง (เลย) หญ้าสาบแร้ง (ราชบุรี) ตับเสือเล็ก (สิงห์บุรี.) Billy-goat weed , Goatweed

ชื่อพฤกษศาสตร์*Ageratum conyzoides* Linn. (Compositae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ล้มลุกฤดูเดียว ลำต้นตั้งตรง มักงอกรากที่โคนต้นสูง 15 – 100 ซม. ขยี้ดมมีกลิ่นเหม็น ลำต้นส่วนที่ยังอ่อนอยู่มีขนยาวปกคลุม ใบเดี่ยวเรียงตรงข้ามรูปไข่ โคนใบรูปหัวใจกลมมนหรือแหลม ปลายใบแหลมหรือกลมมน ขอบใบหยักเป็นซี่ฟันหยาบ ๆ มีขนยาวคลุมทั้ง 2 ด้าน กว้าง 1 – 5 ซม. ยาว 3 – 10 ซม. ดอกช่อออกที่ปลายกิ่ง ดอกขนาดเล็กสีน้ำเงินแกมม่วงอ่อน บางทีสีขาวเป็นกระจุก กลีบดอกเป็นรูปท่อ ปลายจักเป็น 5 กลีบ ผลแห้งเรียวยาว สีดำเป็นสัน สีน้ำตาลดำ มีรยางค์เป็นขนสีขาว

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
รากและใบ	-ต้มน้ำกินแก้นิ่ว	- เคี้ยวกินหรือต้มน้ำดื่มแก้ปวดท้อง อาหารไม่ย่อย อาหารเป็นพิษ โรคกระเพาะอาหาร แก้ไข้ ปวดศีรษะ ตำพอกหรือ คั้นน้ำ ทารักษาแผลสด แผลถลอก ห้ามเลือดแก้อาการอักเสบจากพิษงูตะขาบ แมงป่องหรือแมลง - ต้มน้ำดื่มแก้ไข้ ขับระดู ขับเสมหะ ขับลม แก้บิด - ต้มน้ำดื่ม ช่วยให้อาเจียน ตำพอกแก้คัน หยอดตาแก้เจ็บตา	-สารสกัดแอลกอฮอล์และน้ำต้มทั้งต้นหรือราก มีฤทธิ์ระงับปวด มีความแรงเท่ามอร์ฟีน
ทั้งต้น			
ใบ	-ใบอ่อน ตำกับเกลือตัวผู้ละลายน้ำกิน แก้โรคกระเพาะอาหาร -ใบสด ช่วยสมานแผล		
ต้นและราก	-ตำพอกแก้บาดทะยัก		

เปล้าตองแตก(เชียงใหม่)

ชื่อพฤกษศาสตร์Baliospermum siamense *Craib* (Euphorbiaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้พุ่ม ใบเดี่ยวมีทั้งใบเว้าลึกและไม่เว้าลึก ดอกออกตามซอกใบสีเหลืองแกมเขียว ผลแห้งแตกได้ ผล ขนาดเท่านิ้วก้อยแบ่งเป็น 3 พู สีเขียว

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก ใบ เปลือก เมล็ด ยาง	- ต้มน้ำกินแก้ท้องผูก มีรสขมเล็กน้อย เข้าเครื่องยา ต้มน้ำดื่มช่วยขับนิ่ว - รักษาแผลสด แผลฟกช้ำ เป็นยาถ่าย ยางมีสีใส ยางที่กรีดจากใบเมื่อนำมาทาบนใบตอง จิ้งจกจะมาเลียใช้เรียกจิ้งจกได้	- ต้มหรือฝนกินเป็นยาถ่ายที่ไม่รุนแรง ขับเสมหะ - ต้มน้ำกินเป็นยาถ่ายหรือแช่น้ำดื่มรักษาโรคหืด - เป็นยาถ่าย แก้เสมหะ ฟกช้ำ บวม - เป็นยาถ่ายที่แรงมาก ถ้าใช้ภายนอก นำเมล็ดมาบดแล้วทาเพื่อกระตุ้นให้เลือดมาเลี้ยงบริเวณที่ทา ใช้ทาแก้ปวดข้อได้	-บุรีรัมย์ ใช้รากต้มน้ำดื่มเป็นยาระบาย ฝนกินก็ได้แต่ต้องใช้ในปริมาณน้อย ๆ

เปล้าน้อย(ปราจีนบุรี ประจวบคีรีขันธ์) เปล้าท่าโพ(ภาคอีสาน)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Croton stellatopilosus* Ohba (Euphorbiaceae) **ลักษณะทั่วไป**

ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นสูง 1 – 4 เมตร ผลัดใบ ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปใบหอกกลับ กว้าง 4 – 6 ซม. ยาว 10 – 15 ซม. แผ่นใบเรียงสีเขียวเข้มเป็นมัน เปลี่ยนเป็นสีส้มเมื่อแก่ ขอบใบจักเป็นซี่ฟันดอกช่อแพติดดอกสลับ สมบูรณ์เพศ ออกที่ซอกใบบริเวณปลายกิ่ง ประกอบด้วยดอกย่อยมีขนาดเล็กจำนวนมากแยกเพศอยู่ในช่อเดียวกัน กลีบดอกสีนวล ผลเป็นผลแห้ง รูปร่างค่อนข้างกลม แตกได้มี 3 พู

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก		- แก้น้ำเหลืองเสีย แก้โรคผิวหนัง แก้โรคเรื้อน รักษาโรคในลำคอ บำรุงกำลัง แก้กระหาย แก้เสมหะ	ใบมีสารplaunotal มีฤทธิ์สมานแผลในกระเพาะอาหารได้ดี เพราะทำให้เกิดการหลั่งกรดในกระเพาะน้อยลงและกระตุ้นการสร้างเนื้อเยื่อทำให้แผลหายเร็วขึ้น มีอาการข้างเคียงบ้างคือ ผื่นคัน ท้องร่วง แน่นท้อง ท้องผูก
ใบ	-แก้โรคกระเพาะ เข้ายาอบแก้ลมผิดเดือน	- บำรุงธาตุ แก้คันตามตัว แก้ลมจุกเสียด บำรุงกำลัง แก้ท้องเสีย แก้โรคกระเพาะ	
ดอก ผล	-เข้ายาอบสมุนไพรหลังคลอด	- ขับพยาธิในท้อง ฆ่าแม่พยาธิ - ขับระดู ขับน้ำคาวปลาในเรือนไฟ แก้ไข้สตรีในเรือนไฟ ขับหนองให้กระจายขับน้ำเหลืองเสีย	

สารเคมีที่สำคัญ

Plaunotal

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ไม่มีรายงานวิจัย

เปล้าหลวง(เหนือ) **เปล้าใหญ่** ควะวู(กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี) เซ่งเค่คัง เปาะ(กำแพงเพชร) สะกาวา ส่ากูวะ (กะเหรียง-แม่ฮ่องสอน) ห้าเยิ่ง (ฉาน- แม่ฮ่องสอน)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Croton roxburghii* N.P. Balakr. (Euphorbiaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้นขนาดเล็กเปลือกต้นเรียบ สีน้ำตาลเทามีรอยแตกบ้างเล็กน้อย ใบอ่อนสีน้ำตาล ใบเดี่ยวเรียงสลับใบลู่ลง รูปขอบขนาน รูปวงรีแกมขอบขนาน รูปไข่หรือรูปใบหอก ปลายใบและโคนใบแหลม แผ่นใบเรียบมีสีเขียวเข้ม แผ่นใบล่างมีขนประปราย ขอบใบจักเป็นซี่ฟัน ก้านใบยาว 1–7 ซม. ใบแก่เป็นสีส้มแดง ดอกช่อออกที่ปลายกิ่ง แยกเพศอยู่บนต้นเดียวกันหรือแยกต้น ดอกเพศผู้สีขาว กลีบเลี้ยงมี 5 กลีบ หลังกลีบเลี้ยงมีเกล็ดสีน้ำตาล กลีบดอกมี 5 กลีบโคนติดกัน ดอกเพศเมียสีเหลืองแกมเขียว กลีบดอกมี 5 กลีบ โคนติดกัน ปลายแหลม ผลแห้งแตกได้มี 3 พู รูปทรงกลม ผิวเรียบ มีเกล็ดเล็ก ๆ ผลอ่อนสีเขียว

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ใบ	-ต้มน้ำอาบสำหรับคนอยู่ไฟ แก้ลมผิดเดือน หรือนำมาย่างไฟสำหรับรองนั่งของสตรีหลังคลอด ช่วยให้มดลูกเข้าอู่เร็ว	-บำรุงธาตุ แก้คันตามตัว บำรุงกำลัง	-มหาสารคามใช้เปล้าใหญ่ แก้เลือดคั่ง ช้ำในกรณีถูกรถชน โดยทำนั่งร้านให้คนป่วยนอน เอาใบรมควัน -ตราด ใช้ยางจากยอดกวาดลิ้นเด็กที่เป็นฝ้าขาว ใช้ทั้งห้า ต้มน้ำกินแก้เจ็บเข่า โดยผสมกับรากกระทกรก
ราก	-ต้มน้ำดื่มแก้ปวดท้อง ถ่ายเป็นมูกเลือด เข้ายากับรากจำปาหลวง รากส้มป่อย แก่นฝาง ต้มน้ำดื่มแก้ปวดเส้นเอ็น	-ขับลมและแก้โรคผิวหนังผื่นคัน น้ำเหลืองเสีย	
เปลือกต้นและกระพี้		-ช่วยย่อยอาหาร ลดไข้ ขับลม ขับเสมหะ	
แก่น		-ขับพยาธิไส้เดือน เข้าเครื่องยาต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย	
ดอก		-ขับพยาธิ ทำลายเชื้อโรค	
ผล		-ดองสุราดื่มขับเลือดหลัง คลอด	
ยาง	-รักษาแผลสด		

สารเคมีที่สำคัญ

Hyperoside , oblongifiliol , plaunol A , plaunol E , quercetin , rhamnetin

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ต้านการบีบตัวของลำไส้ ลดความดันโลหิต ฤทธิ์เหมือนฮีสตามีน กระตุ้นการบีบตัวของกล้ามเนื้อเรียบ ต้านแบคทีเรีย การทดสอบความเป็นพิษพบว่าเมื่อฉีดสารสกัดแอลกอฮอล์และน้ำ(1:1) เข้าช่องท้องขนาดที่ทำให้สัตว์ทดลองตายครึ่งหนึ่งคือ 250 มก./ กก. และมีผู้พบว่าสารสกัดเปลือกด้วยแอลกอฮอล์และน้ำ(1:1) ขนาด 10 ก./ กก. ไม่เป็นพิษ ไม่ว่าจะให้ทางปากหรือฉีดเข้าใต้ผิวหนัง

ผักขมหนาม กะเหม่อลอมี แม่ล้อดู่ หมั่งลั้งดู่ (กะเหรี่ยง – แม่ฮ่องสอน) ผักโหมหนาม (ใต้) ปะตึ (เขมร) แปละซี่หอย (จีน) Spiny amaranth , Spiny pigweed

ชื่อพฤกษศาสตร์*Amaranthus spinosus* L. (Amaranthaceae)

ลักษณะทั่วไป

พืชล้มลุก สูงประมาณ 15 – 100 ซม. แตกกิ่งก้านสาขา ลำต้นกลม กิ่งอ่อนเป็นเหลี่ยมมน สีเขียวแกมม่วง ต้นเกลี้ยงหรือมีขนเล็กน้อย มีหนามแหลมยาวตามข้อใบ ใบรูปไข่หรือรูปหอก แผ่นใบเรียบสีเขียว ใบอ่อนมีขนตามเส้นใบ มีดอกเล็ก ๆ ติดอยู่กับก้าน ดอกเป็นช่อตั้งสีเขียว ออกที่ปลายกิ่ง กลีบดอกมี 5 กลีบ ปลายกลีบเป็นติ่งแหลมสั้น ดอกตอนล่างออกตามซอกใบเป็นกระจุก มีหนามแหลมยาว 2 อัน ดอกตอนบนอยู่เหนือโคนช่อดอก จะมีหนามอ่อนหรือไม่มีหนามเลย แต่โคนช่อดอกที่มีดอกเพศผู้อยู่จะมีหนามแหลมตรง 2 อัน เมล็ดเล็ก ๆ สีดำ

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ทั้งต้น		- ต้มดื่มแก้บิดมูกเลือด แก้พิษ ทำให้ลำไส้เย็น แก้ริดสีดวงเลือด แก้รำมะนาด แก้ลงท้อง ขับปัสสาวะ แก้ตกเลือด แก้หนองใน ขับน้ำนม บำรุงน้ำนม แก้แน่นท้อง แก้ริดสีดวงจมูก ริดสีดวงทวาร ตำพอกหรือทาฝีมะม่วง แก้กลาก แก้คัน แก้บวม แก้ตุ่มพุพอง แก้ลมพิษ แก้พิษงู	
ราก	-ตำปิดแผลที่เป็นหนอง แก้น้ำร้อนลวก	- แก้ช้ำใน ดับร้อน แก้ไข้ แก้ลิ้นเด็กเป็นฝ้าละออง เผาไฟพอดำ ๆ จี้หัวฝีให้แตก	
ต้นอ่อน	-กินเป็นอาหาร		

ผักตบ **ผักกาดนกยูง**(นราธิวาส)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Erechtites valerianaefolia* (Wolf) DC. (Compositae)

ลักษณะทั่วไป เป็นไม้พุ่ม มีดอกเล็ก ๆ สีแดง

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ยอด	-กินเป็นผัก หรือ ต้มให้หมูกินก็ได้		

สารเคมีที่สำคัญ

ไม่มีรายงานการวิจัย

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ไม่มีรายงานการวิจัย

ผักผีปู่ย่า **ช้าเลือด** หนามปู่ย่า (เหนือ) ผักขะยา (นครพนม) ผักคายา (เลย) หนามแม่ย่า ผักกาดย่า (ปราจีนบุรี) ผักขะยา(นครพนม) ทะเน้าซอง

ชื่อพฤกษศาสตร์*Caesalpinia mimosoides* Lam. (Leguminosae-Caesalpinioideae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นไม้เลื้อยลำต้นตั้งตรงหรือพันกันกับไม้อื่น ลำต้นมีหนามแหลมจำนวนมากทั้งลำต้นและก้านใบ ยอดอ่อนสีน้ำตาลแดง ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก ออกเป็นคู่ตรงข้ามกัน ก้านใบ ยาว 25 – 30 ซม. ใบมี 10 – 30 คู่ และแตกออกไปอีก 10 – 20 ซม. ก้านใบสีแดง มีหนามแหลมตามกิ่งก้านทั่วไป ใบลักษณะกลมมน ใบสามารถหุบเข้ากันได้เมื่อสัมผัส ดอกออกเป็นช่อยาว 20 – 40 ซม. ดอกสีเหลืองบานในช่วงฤดูหนาว ขนาดดอกยาว 1.2 – 2 ซม. กว้าง 1 – 1.8 ซม. ผล เป็นฝักบวมพอง มีหนามเล็ก ๆ ขนาดเท่าหัวแม่มือ ภายในมีเมล็ด 2 เมล็ด

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ยอดอ่อน ราก	- กินเป็นผัก กินกับซุบหน่อไม้ -เข้ายาอายุวัฒนะโดยผสมกับบอระเพ็ดหัวหญ้าแห้วหมู ใบเหงือกปลาหมอ ดอกม่วง(ตัวผู้) บดเป็นผงผสมกับน้ำผึ้ง ทำเป็นลูกกลอน	- ยาพื้นบ้าน ใช้ยอดอ่อนเคี้ยวกินสด ๆ แก้ลมวิงเวียน หน้ามืดบำรุงเลือด	

สารเคมีที่สำคัญ

ไม่มีรายงานการวิจัย

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ไม่มีรายงานการวิจัย

ผักหนาม กะลี (มาเลย์ , นราธิวาส)

ชื่อพฤกษศาสตร์ *Lasia spinosa* (L.) Thwaites. (Araceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ล้มลุก ลำต้นทอดเลื้อยและชูยอดขึ้นมีหนาม ใบเดี่ยวเรียงสลับใบรูปหัวลูกศรขอบใบหยักเว้าลึกเป็นแฉก ๆ มีหนามตามเส้นใบด้านล่าง ดอกช่อแทงออกมาทางกาบใบ ผลสดหนาและเหนียวติดกันเป็นช่อ เป็นผลสดสีเขียว มีเนื้อนุ่ม รูปสี่เหลี่ยม

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
เหง้า	- แก้ไอ ขับเสมหะ แก้คันจากการเป็นหัด เหือด อีสุกอีใส และถอนพิษไข้ทุบและแปะบริเวณที่โดนพิษหรือคัน ใช้ต้มน้ำให้เด็กแรกเกิดอาบแก้เจ็บคอ	- แก้เจ็บคอ แก้ไอ แก้ตุ่มหัวต่าง ๆ เช่น อีสุกอีใส หัด ถอนพิษทำให้หัวยุบเร็ว	ใบและก้านใบมีสาร hydrocyanide ซึ่งเป็นพิษ ก่อนนำไปรับประทานควรต้มหรือดองก่อนเพื่อกำจัดพิษ
รากและใบ	- ขับเสมหะ นำมาโขลกกับเกลือให้วัวควายกินช่วยให้เจริญอาหาร		
ใบอ่อน	- เป็นอาหาร แต่ต้องดองหรือต้มให้สุกก่อน	- แก้ไอ ขับเสมหะ แก้คันตามตัว แก้โรคผิวหนัง แก้ไข้ แก้หูน้ำหนวก แก้ปวดท้อง แก้ไอ บำรุงโลหิต แก้โลหิตจาง	
ต้น		- ต้มน้ำอาบแก้คันที่เกิดจากโรคผิวหนังหรือจากเกิดจาก หืด อีสุกอีใส ถอนพิษให้ลดเร็ว	

สารเคมีที่สำคัญ

ไม่มีรายงานการวิจัย

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ไม่มีรายงานการวิจัย

เพกา กาโดโด้ง (กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี) ดอก๊ะ ด๊อก๊ะ ดุแก (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) มะลิดไม้ มะลิ้นไม้ ลิดไม้(เหนือ) ลิ้นฟ้า(เลย) หมากลิ้นก้าง หมากลิ้นช้าง (ฉาน-เหนือ) เบโก(มาเลย์-นราธิวาส)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Oroxylum indicum* (L.) Kurz (Bignoniarceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้น สูง 5 – 12 เมตร ใบประกอบแบบใบขนนก 3 ชั้น เรียงตรงข้าม ยาว 1- 2 เมตร ใบย่อยรูปวงรีป้อม กว้าง 5 – 7 ซม. ยาว 7.5 – 12 ซม. ดอกช่อออกที่ปลายยอด ดอกย่อยขนาดใหญ่ กลีบดอกสีเขียวมีแถบสีม่วงแดงเชื่อมติดกันเป็นรูปปากแตร ฉ่ำน้ำ ผลเป็นฝักรูปดาบ ยาว 45 – 90 ซม. สีเขียว เปลือกแข็ง ฝักแห้งเป็นสีน้ำตาล แตกออกเป็น 2 ซีก มีเมล็ดแบนจำนวนมากมีปีกบางสีขาวคล้ายกระดาษโปร่งใสหุ้มอยู่

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ฝักอ่อน	-เผาแล้วขูดผิวข้างนอกออก หั่นบาง ๆ ใส่ในยำหน่อไม้หรือผัดแบบหมูกระเพรา	- รับประทานเป็นผักสด มีรสขม แก้ร้อนในกระหายน้ำ	-มหาสารคามใช้รากเป็นยาระบาย
ทุกส่วน	-ใช้เปลือกตากแดดเข้าเครื่องยา ต้มน้ำกินแก้เด็กน้ำลายไหล แก้ซาง	- ช่วยให้เจริญอาหาร	-ลำพูน ใช้ฝักอ่อนเป็นอาหารและช่วยขับลม
เปลือกต้น	เปลือกมีรสขมเล็กน้อย ใช้ใส่ลาบ(โดยขูดก่อน) เพื่อให้มีเนื้อเพิ่มขึ้น	- มีรสฝาดขมเย็นเป็นยาฝาดสมาน แก้น้ำเหลืองเสีย หรือป่นเป็นผงเป็นยาชงน้ำดื่ม ช่วยขับเหงื่อ แก้ไขข้ออักเสบ	
ใบ		- ต้มน้ำดื่มแก้ปวดท้อง ปวดข้อ	
เมล็ดแก่		-มีรสขม เป็นยาระบาย แก้ไอ ขับเสมหะ ชาวจีนเรียกเมล็ดเพกาว่า “โซยเตียจั้ว” ซึ่งเป็นส่วนผสมในน้ำจับเลี้ยง ดื่มเป็นประจำช่วยดับกระหาย คลายร้อน	
ราก		- แก้ร้อนใน แก้ไข้ หรือต้มน้ำดื่มเพื่อขับเหงื่อ ขับเสมหะ บำรุงเลือด แก้จุกเสียด บ้างก็นำมาฝนกับเหล้าใช้กวาดคอแก้ซางเด็ก หรือทาแก้ปวดฝีฟกช้ำ บวม ลดอาการอักเสบ	
ยอดอ่อน	-กินเป็นอาหาร		

มะกอก กราไพ้ย กอกกุ๊ก ไพ้ย (กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี) ไพแซ (กะเหรี่ยง-เชียงใหม่) กอกเขา (นครศรีธรรมราช) กุก(เชียงราย) กอกหมอง (ฉาน-เหนือ) Hog plum

ชื่อพฤกษศาสตร์*Spondias* pinnata(L.f.) Kurz. (Anacardiaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ต้นสูง 15 – 30 เมตร เปลือกต้นเรียบสีเทา ใบประกอบแบบใบขนนกปลายคี่ ใบย่อย 4 – 6 คู่ รูปขอบขนานหรือรูปใบหอก กว้าง 3 - 4 ซม. ยาว 7 – 12 ซม. ดอกสีขาว ดอกเป็นช่อตามซอกใบและปลายกิ่ง กลีบเลี้ยงและกลีบดอก 5 กลีบ เกสรเพศผู้ 10 อัน ผลเมล็ดเดียวแข็ง รูปไข่ กว้าง 2.5 – 3.5 ซม.

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ยอดอ่อน ผล เมล็ด เปลือกต้น ใบ กาฝาก มะกอกป่า	-รับประทานเป็นผักสดกินกับลาบ ส้มตำ - มีรสเปรี้ยวจัดใช้ตำน้ำพริก ส้มตำ ปรุงรสให้เปรี้ยว -ฝนน้ำกินแก้พิษ โดยผสมกับยาตัวอื่น	 - แก้เลือดออกตามไรฟัน ทำให้ชุ่มคอ แก้กระหายน้ำ และแก้บิด - นำมาสุมไฟให้เป็นถ่านและแช่น้ำกรองเศษถ่านและฝุ่นผงดื่มแก้ร้อนในหอบหืด และแก้สะอึกได้ดี - ต้มกินแก้ร้อนใน ท้องเสีย แก้อาเจียน แก้ปวดบวมและปวดตามข้อ รักษาโรคหนองใน รักษาแผลพุพอง - นำมาคั้นน้ำใช้หยอดหู แก้หูอักเสบ	-ลำพูนใช้เปลือกรากเข้าเครื่องยา แช่น้ำกินแก้ร้อนใน

สารเคมีที่สำคัญ

daucosterol , lignoceric acid , oleanolic acid

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ต้านฮีสตามีน การศึกษาพิษเฉียบพลันพบว่าสารสกัดเอทธานอลและน้ำ (1:1) ของเมล็ด เมื่อให้กินหรือฉีดเข้าใต้ผิวหนังของหนูถีบจักรขนาด 10 ก / กก. ไม่พบพิษ

มะกอกเกิ้ม **มะกอกเกลื้อน** (ราชบุรี) มะเกิ้ม (เหนือ) มะเลื่อม (จันทบุรี,พิษณุโลก) มักเหลี่ยม(จันทบุรี) โมกเลื่อม (ปราจีน) ซาลัก (พระตะบอง) มะกอกเลือด (ใต้) กอกกัน (อีสาน)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Canarium subulatum* Guillaumin. (Burseraceae)

ลักษณะทั่วไป

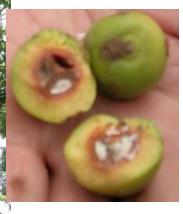

ไม้ยืนต้น เปลือกสีน้ำตาลปนเทา แตกเป็นล่องและสะเก็ดเล็ก ๆ มียางขาว ใบเป็นใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ มียางขาวมีใบย่อย 2 – 5 คู่ หูใบติดอยู่ที่รอยต่อระหว่างกิ่งกับก้านใบเหนือรอยต่อราว 1 ซม. เป็นแผ่นบาง ๆ โคนกว้างปลายเรียบแหลมมีขน ขอบใบหยักแบบซี่เลื่อยตื้น ๆ มีขนเป็นกระจุกเล็ก ๆ ตามรอยหยัก เส้นใบนูนเด่นดอกออกเป็นช่อตามง่ามใบ ช่อดอกยาว 7 - 25 ซม. ดอกย่อยสีครีม มีกลีบเลี้ยง 3 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน มีขนทั้งสองด้าน ผลรูปไข่กลมหรือสามเหลี่ยม โคนผลมีกลีบรองกลีบดอกเป็นรูปจานรองติดอยู่ ผลอ่อนสีเขียวออกเหลือง ผิวเรียบ มียางสีส้มอ่อน เมล็ดมี 2-3 เมล็ด

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ยาง ผล แก่น เมล็ด ทั้งต้น	-สร้างบ้าน ทำฟืน -ข้างในเมล็ดรับประทานได้	- ทาแก้คัน เป็นเครื่องหอม - แก้ไอ ขับเสมหะ รับประทานได้ - แก้โลหิตระดูพิการ แก้ประดง	-บุรีรัมย์ ผลใช้กิน กิ่งแช่น้ำกินแก้ซาง ในสมัยก่อนจะเอาน้ำในโพรงต้นมะกอกเกิ้มไปดื่มแก้ซางเลย

สารเคมีที่สำคัญ

Alo emodim , apigenin , baicalein , benzoic acid , chrysin , ellagic acid, farmol , prunetin , seutellarein

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

แก้ปวดต้านมาลาเรีย ยับยั้งการหดเกร็งของกล้ามเนื้อ ลดไขมันในเลือด ขับปัสสาวะ รักษาแผลในกระเพาะอาหาร ยับยั้งเนื้องอก ไม่ก่อกลายพันธุ์ การทดสอบความเป็นพิษ ป้อนสารสกัดเปลือกด้วย 70% แอลกอฮอล์ ให้หนูถีบจักรขนาด 10 มก./ กก. หรือ 800 มก./ กก. ครั้งเดียว ไม่เกิดอาการเป็นพิษ ถ้าป้อน 800 มก./ กก. วันละ 1 ครั้ง นาน 300 วัน

มะขามป้อม กันโตด (เขมร,จันทบุรี) กำทวด (ราชบุรี) มั่งลู่ สันยาส่า (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) Emblic , Emblic myrabolan , Indian gooseberry , Malacca tree , myrobalan

ชื่อพฤกษศาสตร์*Phyllanthus emblica* Linn. (Euphorbiaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้น สูง 8 – 20 เมตร ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปขอบขนาน กว้าง 0.25 – 0.5 ซม. ยาว 0.8 – 1.2 ซม. ดอกช่อออกเป็นกระจุกที่ซอกใบ แยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน ดอกย่อยสีนวล ผลสดรูปกลม ผิวเรียบ มีสันพาดตามยาว 6 เส้น เมล็ดกลมสีเขียวเข้ม

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ผล ราก ปมที่ก้าน เปลือก ต้น ใบ	- กินแก้ไอ เข้ายาอายุวัฒนะโดยผสมกับกวาวเครือขาว สมอไทย สมอเทศ -ต้มกินลดความดัน	- บำรุงเสียง แก้ไอ ขับเสมหะ แก้ไข้ แก้ลักปิดลักเปิด แก้เจ็บคอ แก้ท้องเสีย - แก้ร้อนใน รักษาความดันโลหิตสูง แก้ท้องเสีย แก้โรคเรื้อน แก้พิษตะขาบ รักษามะเร็งลาม แก้พิษโลหิต - แก้ปวดกระเพาะอาหาร แก้ปวดเมื่อยกระดูก แก้ตานขโมย แก้ไอ แก้ปวดฟัน แก้ปวดท้องน้อย แก้ไส้เลื่อน - แก้บาดแผลเลือดออก แก้บิด แก้บาดแผลฟกช้ำจากหกล้มหรือกระแทก - แก้ผิวเป็นผื่นคัน แก้น้ำเหลือง แก้แบคทีเรีย แก้ความดันโลหิตสูง - แก้ปวดกระเพาะอาหาร แก้ปวดเมื่อยกระดูก แก้ไอ แก้ปวดฟัน	-ลำพูน ใช้เปลือกอมแก้ปวดฟัน ใช้ผลกินแก้ไอและลดความดันโลหิต

สารเคมีที่สำคัญ

Ascorbic acid , astragalin , chebulagic acid , ellagic acid , emblicol , gallic acid , inositol , quercetin , rutin , tannin

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ต้านแบคทีเรีย เชื้อรา ยับยั้งความเป็นพิษต่อตับ ไต หลอดเลือดอุดตัน ลดโคเลสเตอรอล ลดน้ำตาลในเลือด ลดความดันโลหิต ขับเสมหะ แก้หวัด แก้สิว แก้ไข้ เป็นพิษต่อปลา ฆ่าหอย ฆ่าไส้เดือน ลดกรดในกระเพาะอาหาร ยับยั้งการเกาะตัวของตัวอ่อนที่ผนังมดลูก ต้านมะเร็ง

มะแขว่น พริกหอม **กำจัดต้น** หมากมาศ(กรุงเทพฯ) มะข่วง มะแข่น(ลาว) ลูกระมาศ(กลาง) หมักข่วง (แม่ฮ่องสอน)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Zanthoxylum limonella* (Dennst.)Alston (Rutaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้นขนาดกลางสูง 10 – 15 เมตร มีกิ่งก้านสาขามาก ใบเป็นใบเดี่ยวรูปไข่ ดอกเป็นดอกช่อ ผลกลมขนาดเท่าเม็ดพริกไทย เปลือกสีแดงออกเป็นช่อ เมื่อแก่แตกออก มีเมล็ดเล็กกลมขนาดเล็ก สีดำผิวมัน

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ผล เปลือกเมล็ด ใบ เมล็ด ราก เนื้อไม้	- เป็นเครื่องเทศผสมกับลาบ ใส่ในแกงอ่อม แกงแค -กินใส่ลาบ ตำกิน แก้ท้องอืด -ใบอ่อน รับประทานเป็นผักจิ้มกับน้ำพริก ลาบ	-แก้ร้ำมะนาด แก้ปวดฟัน -แก้ลมวิงเวียน บำรุงโลหิต บำรุงหัวใจ ขับลมในลำไส้ ขับปัสสาวะ ถอนพิษ แก้หนองใน -ขับลมในลำไส้ แก้ลมเบื้องบน หน้ามืดตาลายวิงเวียน ขับระดู	

มะค่าโมง บิง(ซอง-จันทบุรี) เบง ปิ้น(นครราชสีมา) มะค่าหลวง มะค่าหัวคำ (เหนือ) มะค่าใหญ่ (กลาง) มะค่าหลวง เขง เบง (เขมร – สุรินทร์)

ชื่อวิทยาศาสตร์*Afzelia xylocarpa* (Kurz) Craib (Leguminosae-Caesalpinioideae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ สูงได้ถึง 40 เมตร โคนต้นเป็นพูพอน สูงได้ถึง 2 เมตร เปลือกต้นสีเทา ใบประกอบแบบใบขนนกมีใบย่อย 1 คู่รูปไข่แกมไข่กลับ แผ่นใบ 2 ข้างไม่เท่ากัน กว้าง 4 – 10 ซม. ยาว 5 – 18 ซม. โคนใบและปลายใบมน ปลายใบอาจจะเว้าตื้น ๆ ช่อดอกกระจะหรือแยกแขนงออกที่ปลายกิ่งและซอกใบ กลีบดอกสีขาวหรือชมพู พบน้อยที่มีสีแดง ผลเป็นฝักแบน บาง มีหลายรูปร่าง เมล็ดรูปไล่แบน เส้นผ่าศูนย์กลาง 2 – 3.5 ซม.

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
เมล็ด เนื้อในเมล็ด เปลือก ปุ่ม ผล	- รับประทานได้ - มีน้ำฝาดใช้สำหรับฟอกหนัง - ฝนทางก้นผล(สีดำ)กินแก้ท้องเดิน ถ้าอาเจียนด้วยเอาสีขาวฝน ถ้ามี 2 อาการก็ใช้ 2 ด้าน	-ขับพยาธิ รักษาโรคผิวหนัง -ผสมกับเปลือกต้นมะค่าแต้อย่างละครึ่งกำมือ ใช้เป็นยาประคบแก้ฟกช้ำ ปวดบวมหรือผสมกับรากพังคีอย่างละครึ่งกำมือเป็นยาสมานแผล - แก้ริดสีดวงทวารหนัก แก้โรคผิวหนัง ถ่ายพยาธิ หรือต้มรมหัวริดสีดวงทวาร ทำให้แห้ง	

สารเคมีที่สำคัญ

(+) – fisetinidol

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ไม่มีรายงานการวิจัย

มะนอด สตรอเบอรี่ป่า มะเดื่อสาย **เดื่อปล้องหิน**(ใต้) นอด(น่าน) มะค่าขน มะเดื่อขน(เชียงราย) มะนอตควาย (เชียงใหม่) แม่นอน(ยะลา)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Ficus semicordata* Buch.-Ham. ex Sm. (Moraceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้น เปลือกหรือลำต้นสีน้ำตาลปนเทาหรือสีน้ำตาล กิ่งอ่อนมีสีเขียวปนน้ำตาล ใบเป็นใบเดี่ยวออกเรียงสลับ ใบรูปรีหรือรูปไข่ ปลายใบแหลม ฐานใบรูปหัวใจที่ทั้งสองด้านไม่เท่ากัน ขอบใบเรียบ ใบค่อนข้างหนา มีลักษณะสองด้านไม่เท่ากัน ผิวใบทั้งสองด้านสากมีขนสีน้ำตาลปกคลุม หูใบรูปหอกมีขนปกคลุม ดอกออกเป็นช่อเกิดเป็นกลุ่มบนกิ่งที่แตกออกจากลำต้น หรือกิ่งที่มีอายุมาก ส่วนใหญ่เกิดบริเวณที่โคนต้น กิ่งที่แตกจากโคนลำต้นมีอายุมากอาจยาวถึง 4 ม. หรือมากกว่านี้ มีลักษณะคล้ายไหล บางครั้งพบแทงลงไปในพื้นดิน และเกิดช่อดอกใต้ผิวดินด้วย ช่อดอกอ่อนมีสีแดงอมเขียว หรือสีเขียวอมน้ำตาล มีขนปกคลุม เมื่อแก่จะเปลี่ยนเป็นสีแดง หรือสีแดงอมน้ำตาล ผลมีเมล็ดขนาดเล็ก รูปร่างกลม

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ผลแก่ ผลสุก	- รับประทานได้ รสหวานอมเปรี้ยว - รับประทานได้ รสหวาน ช่วยระบายท้อง กินผลสดแก้โรคกระเพาะ		

มะแฟน ปี(ภาคเหนือ) แฟนส้ม(เลย) ส้มแป้น (นครราชสีมา) กะตีบ กะโปกหมา(ประจวบคีรีขันธ์) ค้อลิง(ชัยภูมิ) ผี กะแทน (ราชบุรี)) พีแซ ฟีแซ(กะเหรี่ยง) มะตี สัพะตรี(เขมร-จันทบุรี)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Protium serratum* Engl. (Burseraceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูง 10 – 25 เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาลล่อนเป็นสะเก็ด กิ่งอ่อนมีขนนุ่มทั่วไป ใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ใบย่อยรูปวงรีหรือรูปขอบขนาน กว้าง 3 – 5 ซม. ยาว 6 - 1 3 ซม. โคนใบเบี้ยวปลายใบหยักดอดเป็นติ่งแหลม ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่นห่าง ๆ ดอกช่อแยกแขนงออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง กลีบดอกสีเหลืองหรือขาว ผลสดรูปเกือบทรงกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 1 – 2 ซม. มักมีพู 2 – 3 พู

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก	- กินเป็นยาถอนพิษ แก้ไข้	- ดับพิษร้อน ถอนพิษไข้ แก้กระหายน้ำ ถอนพิษแสลง	
ผล	- รับประทานได้มีรสเปรี้ยว	- ถอนพิษตานซาง	

มะม่วงหัวแมงวัน (นครราชสีมา – ราชบุรี) มะม่วงแมงวัน(ลำปาง) รักหมู (ใต้) หัวแมงวัน(สุโขทัย) ฮักผู้ ฮักหมู (เหนือ)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Buchanania lanzan* Spreng (Anacardiaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง ลำต้นเปลาตรง เรือนยอดเป็นพุ่มกลมทึบ ตามก้านและกิ่งอ่อนมีขนยาว ๆ สีน้ำตาลแดงทั่วไป เปลือกสีเทาแก่หรือดำ แตกเป็นร่องหรือเป็นสะเก็ดยาว ๆ ตามลำต้น เปลือกในสีแดงอ่อน ใบรูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ โคนใบสอบปลายใบมนหรือบางทีหยักเว้าเข้า เนื้อใบหนาหลังใบเกลี้ยงท้องใบมีขนสาก ก้านใบแบน ดอกสีขาว ออกเป็นช่อตามปลายกิ่ง ก้านช่อออบมีขนสีน้ำตาลแดง ผลสีม่วงปนดำค่อนข้างกลมหรือป้อม ผิวเรียบ ออกดอกเดือนธันวาคม – มีนาคม และออกผล เดือนมีนาคม - เมษายน

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ผล เมล็ด ยางและราก ทั้งห้าของกาฝาก กาฝากจากมะม่วง อายุ 3 ปี	- รับประทานเป็นอาหาร -แก้ห้าต้น(แก้ปวดท้อง) -เข้ายาลดความดัน	- รับประทานเป็นอาหาร - สกัดเอาน้ำมันไปทำเคมีภัณฑ์ และทำยาแก้โรคผิวหนัง - ทำยาแก้ท้องร่วง ทำสีย้อมผ้า สีพิมพ์ผ้า	บุรีรัมย์ใช้ใบใส่ในไหปลาร้าเพื่อฆ่าหนอนในปลาร้า

มะหิ่ง

ชื่อพฤกษศาสตร์*Crotalaria* (Leguminosae-Papilionoideae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นไม้ล้มลุกสูง 1 - 1.5 เมตร ใบเป็นใบประกอบแบบนิ้วมือ มีใบย่อย 3ใบ แผ่นใบย่อยรูปรี ปลายมนทู่ โคนสอบ ดอกด้านบนสีเหลือง ด้านล่างสีแดง ออกเป็นช่อที่ปลายยอด ผล เป็นฝักรูปทรงกระบอก ปลายงอนแหลม มีขนปกคลุม ผลแก่แล้วแตก มีเมล็ดจำนวนมาก

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ใบ ราก ต้นและราก	-ใช้อบตัว -ใช้ลดความดันโลหิต -แก้โรคลม		

เม่าควาย **เม่าไข่ปลา**(ชลบุรี) ขะเม่าผา มะเม่า มะเม่าข้าวเบา(ชุมพร) มังเม่า(จันทบุรี) เม่าทุ่ง(ชุมพร สงขลา) กูแจ(มาเลย์-นราธิวาส)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Antidesma ghaesembilla* Gaertn. (Euphorbiaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ลำต้นตั้งตรงสูง 2 – 6 เมตร กิ่งอ่อนและยอดอ่อนมีขน ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ถึงรูปวงรี กว้าง 3.5 – 4.5 ซม ยาว 5 – 7 ซม. ผิวด้านบนเกลี้ยงหรือมีขนประปราย ด้านล่างมีขนสั้น ๆ ดอกช่อออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อยจำนวนมาก สีเขียวขนาดเล็ก ผลสดรูปทรงกลมเบี้ยว เมื่อสุกสีแดงคล้ำถึงดำ มีเมล็ดเดียว

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ยอดอ่อน ราก ใบ ผล	- ใช้ใส่แกงเห็ดเผาะ -ใช้ทำยาแก้ท้องอืด จุกเสียด รับประทานได้	-ขับปัสสาวะ แก้กระษัย แก้ซางเด็ก แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย -ใบและผลสดต้มน้ำอาบ แก้อาการโลหิตจาง ซีด เลือดไหลเวียนไม่ดี	-ตราด ใช้รากสับต้มน้ำกินบำรุงเลือด ผสมกับรากถอบแถบ รากไมยราพ รากพริกขี้หนู อย่างละเท่า ๆ กัน ฝนกับสุรา พอกบาดแผลจากงูกัด จะช่วยบรรเทาอาการปวดได้ (ไม่ได้แก้พิษงู) -ชัยภูมิ ใช้รากผสมพืชอื่น ต้มน้ำกินแก้มะเร็ง

เม่าสร้อย(เลย) เม่า(เหนือ) เม่าตาควาย (เชียงราย) มักเม่า (ลำปาง)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Antidesma acidum* Retz. (Euphorbiaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้พุ่มลำต้นตรง หรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก สูง 2 – 5 เมตร ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปหอกใบกลับ กว้าง 2 – 5 ซม. ยาว 4 – 9 ซม. มีขนประปรายทั้ง 2 ด้าน ดอกช่อ แยกแขนงเชิงลด ออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อยจำนวนมาก แยกเพศอยู่คนละต้น ไม่มีกลีบดอก กลีบเลี้ยงสีเขียวอ่อน ผลสดรูปไข่ ผลอ่อนสีเขียวอมเหลือง สุกสีม่วงเข้ม เมล็ดเดี่ยว รับประทานได้

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ใบ ผลสด ลำต้น	-แกงใส่เห็ดเผาะ -ใส่แกงส้ม และช่วยระบายท้อง	- ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงต้มน้ำให้สตรีหลังคลอดดื่ม และอาบ - กินเป็นยาระบาย - ต้มน้ำดื่มแก้ซาง	

ว่านมหากาฬ(กลาง) ดาวเรือง

ชื่อพฤกษศาสตร์ *Gynura pseudochina* (L.) DC. var. *hispida* Thwaites (Compositae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ล้มลุกมีรากขนาดใหญ่ ลำต้นอวบน้ำเลื้อยทอดยาวไปตามพื้นดิน ชูยอดตั้งขึ้นปลายยอดมีขนนุ่มสั้นปกคลุม ใบเดี่ยวเรียงสลับเรียงสลับเวียนรอบต้นรูปใบหอกกลับ กว้าง 2.5 – 8 ซม. ยาว 6 – 30 ซม. ขอบใบหยักห่าง ๆ หลังใบสีม่วงเข้ม มีขน เส้นใบสีเขียว ท้องใบสีเขียวแกมเทา ดอกช่อ ออกที่ปลายยอด กลีบดอกสีเหลืองทอง ผลเป็นผลแห้งไม่แตก

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
รากและใบสด	-เคี้ยวกิน ทำให้อยู่ยงคงกระพัน	- มีรสเย็น ตำพอกแก้ปวดบวม ถอนพิษปวดแสบปวดร้อน	-บุรีรัมย์ ใช้หัวตากแห้ง บดเป็นผง ทำเป็นลูกกลอนหรือแคปซูลก็ได้ รักษาโรคม้าม เลือดจาง -มหาสารคามใช้เป็นยาเดี่ยว ใช้ทั้งต้นขยี้ใส่น้ำ กรองกินแต่น้ำ แก้ไข้ แก้ร้อนใน

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

การทดลองกับผู้ป่วยโรคเริมและงูสวัด พบว่าสารสกัดจากใบทำให้อัตราการกลับมาเป็นใหม่ของโรคลดลง

ส้มจี๊ะ(เชียงใหม่)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Columellia pedata* Lour. (Columelliaceae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นไม้เลื้อย ผลกลม ขนาดเล็ก ออกเป็นพวง มีรสเปรี้ยว

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ใบ	-กินเป็นอาหาร ใช้ใส่แกงส้ม ทำให้มีรสเปรี้ยว ใช้แก้คันจากใบบอนในแกงบอน		

ส้มป่อย(เหนือ) ส้มขอน (ไทยใหญ่ – แม่ฮ่องสอน) ส้มปวน(จันทบุรี)

ชื่อพฤกษศาสตร์ *Acasia concinna* (Willd.) DC. (Leguminosae-Mimosoideae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นไม้พุ่มเลื้อย ตามลำต้น กิ่ง ก้าน ใบมีหนาม ใบเป็นใบประกอบขนนกสองชั้น ใบย่อยรูปขอบขนานปลายและโคนมน เล็กกว่าใบมะขามไทย ดอกเล็กเป็นช่อกลม เป็นพู่เหมือนดอกกระถิน ออกตามปลายกิ่ง ฝักแบนยาวคล้ายถั่วลันเตา สีน้ำตาลดำ ขอบเป็นคลื่นริ้วย่น

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ยอดอ่อน ฝัก ราก ใบ ดอก เปลือกฝัก เมล็ดคั่ว	- กินได้ ใช้แกงส้มกับปลา - ใช้ต้มน้ำ สรงน้ำพระ -รสขม แก้ไข้ แก้ปวด	-รสขม ต้มหรือบดกินเป็นยาถ่าย ขับเสมหะ แก้ไอ แก้ไข้ -รสเปรี้ยวฝาดเล็กน้อย ต้มดื่มขับเสมหะ แก้บิด ตำประคบให้เส้นเอ็นอ่อน -รสเปรี้ยวฝาดมัน แก้เส้นเอ็นพิการ -รสขมเปรี้ยวเผ็ดปร่า กัดเสมหะ แก้ไอ แก้ซางเด็ก -บดละเอียด ใช้เป่าจมูกทำให้จาม	-ฝักมีสารกลุ่มซาโปนิน acacinin สูงถึง 20 % ตีกับน้ำจะเกิดฟองที่คงทนมาก -มหาสารคาม ใช้ลูกยอดเป่าใส่เด็กที่เป็นซาง พร้อมกับท่องคาถา หรือใช้ลูกเผาไฟแช่น้ำ พ่นใส่เด็กที่ชัก ต้องท่องคาถาด้วย

สมอไทย ม่าแน่(กระเหรี่ยง-เชียงใหม่) หมากแน่ะ(กระเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) สมออัพยา(กลาง)

Myrabolan wood.

ชื่อพฤกษศาสตร์*Terminalia chebula* Retz. var. *chebula* (Combretaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ต้น ผลัดใบ สูง 10 – 20 เมตร ใบเดี่ยวเรียงตรงข้ามหรือเยื้องกันเล็กน้อย รูปไข่หรือรูปไข่แกมรี กว้าง 6 – 10 ซม. ยาว 8 – 20 ซม. ผิวใบด้านล่างมีขนสีน้ำตาลแดง มีต่อมที่ก้านใบ ดอกออกเป็นช่อตามซอกใบหรือปลายยอด เส้นผ่าศูนย์กลาง 3 – 4 มม. ยาว 2 มม. กลีบเลี้ยงรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 5 กลีบ รูปสามเหลี่ยม เกสรเพศผู้ 10 อัน ยาว 3 – 4 มม. รังไข่เกลี้ยงรูปไข่ ผลเมล็ดเดียว แข็ง รูปกลมถึงรี กว้าง 1.5 – 3 ซม. ยาว 2. 5 – 4.5 ซม. เมล็ดรูปรี กว้าง 5 – 7 มม. ยาว 1.5 – 2 ซม. พบกระจายตามป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้งและป่าดิบเขา ที่ระดับความสูงไม่เกิน 1,000 เมตร

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ผล	-รับประทานได้ และใช้เป็นยาเจริญอาหาร	-ยาระบาย	-มหาสารคามใช้แก่นเข้าเครื่องยาหลายตำรับ ผลดองกิน ช่วยเจริญอาหาร
ผลแก่		- เป็นยาสมาน แก้ลมจุกเสียด ยาเจริญอาหาร บำรุง เป็นยาชง อมกลั้วคอแก้เจ็บคอ ขับน้ำเหลืองเสีย ใช้ภายนอกบดละเอียดโรยแผลเรื้อรัง ใช้รักษาโรคฟันและเหงือกเป็นแผล	
เปลือก	- ต้มน้ำดื่มบำรุงหัวใจ ขับน้ำเหลืองและขับปัสสาวะ	- ขับปัสสาวะ บำรุงหัวใจ	
ทั้งต้น		- แก้ท้องผูก เป็นยาสมาน ยาขับเสมหะ แก้อาการเสียวคอ และหน้าอก	
เนื้อหุ้มเมล็ด		-รักษาโรคเกี่ยวกับน้ำดี ท้องร่วงเรื้อรัง บิด ท้องผูก ท้องขึ้นอืดเฟ้อ โรคหืด กระเพาะ ปัสสาวะไม่ทำงาน อาเจียน อาการสะอึก พยาธิในลำไส้ โรคท้องมาน ตับและม้ามโต	

สารเคมีที่สำคัญ

มีสารกลุ่ม anthraquinone

สะบ้า(กลาง) สะบ้ามอญ(กลาง) สะบ้าหลวง (เหนือ อีสาน) มะนิม หมากงิม (ฉาน-เชียงใหม่) คำต้น มะบ้าหลวง(เหนือ) ม๊อกแกมื่อ(ลัวะ-เชียงใหม่) หมากหนิม(ฉาน-แม่ฮ่องสอน) มะบ้า

St. Thomas's bean

ชื่อพฤกษศาสตร์*Entada rheedii* Spreng. (Leguminosae-Mimosoideae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้เถาขนาดใหญ่ เถาแบบบิดไปมา คล้ายเถากระไดลิง ฝักแบนยาวมีรอยคอด ตามแนวเมล็ดกลมแบนหนาสีน้ำตาล เนื้อในสีขาวนวลแข็งมาก ดอกสีขาวเหลืองเป็นช่อกลมยาว

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
เถา เมล็ด ลูก	-ทาแก้โรคผิวหนัง -เอาติดตัวไปด้วยป้องกันอหิวาตกโรค	- รสเมา ตำพอกผมหรือผิวหนังฆ่าพยาธิผิวหนัง - ปรุงยาทาแก้โรคผิวหนัง แก้มะเร็ง คุดทะราด รับประทานแก้พิษไข้	-มหาสารคาม ใช้รักษาผู้ที่ถูกสุนัขบ้ากัด โดยเอาผงขาว ๆที่อยู่ภายในลูกสะบ้า ผสมกับดินประสิวและสลอดแดง ตำ พอกบริเวณที่สุนัขบ้ากัด จะทำให้แผลพองตัวเหมือนฝีอักเสบ เอาหัวฝีออก แล้วกินยาตัดราก -ตราด ใช้เถาต้มกินกับน้ำแก้ประดงแก้คัน -นราธิวาส ใช้เถาบดและสูบรักษาไซนัส

สะเดาดอย

ชื่อพฤกษศาสตร์*Smilax sp.* (Smilacaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้เถา มีหนาม มีลูกสีขาวอมเหลืองอ่อน ๆ

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ลำต้น ราก ราก	-ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดหลัง ปวดเอว -เข้าเครื่องยาแก้โรคนิ่ว		-ลำพูนใช้ทั้งเครือ ต้มน้ำดื่มแก้เจ็บท้อง แก้ท้องเสีย -เชียงราย ใช้รากเข้าเครื่องยาต้มน้ำกินแก้โรคหนองใน

สังกรณี หญ้าหงอนไก่ หญ้าหัวนาค (เหนือ) กวางหีแฉะ (สุโขทัย) กำแพงใหญ่ (เลย) ขี้ไฟนกคุ่ม (ปราจีนบุรี) เทิ่งดี(กระเหรี่ยง-กาญจนบุรี)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Barleria strigosa* Willd. (Acanthaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้พุ่มขนาดเล็ก ลำต้นตั้งตรง สูง 30 – 100 ซม. ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม รูปไข่แกมขอบขนาน กว้าง 4 – 7 ซม. ยาว 10 – 15 ซม. ดอกช่อ ออกดอกที่ซอกใบ ดอกย่อยจำนวนมาก ไม่มีก้านดอก กลีบดอกสีม่วงแกมน้ำเงิน ปลายแยกเป็น 2 ปาก ใบประดับย่อยปลายแยกเป็น 4 แฉก ผลแห้งแตกได้ รูปร่างแบน

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ทั้งต้น ราก	- ต้มน้ำดื่ม ช่วยขับน้ำคาวปลาหลังคลอด	- ยาพื้นบ้านล้านนาใช้ต้มน้ำดื่ม บำรุงกำลัง - ผสมกับรากหรือต้นก้างปลาแดง รากชุมเห็ดไทย ต้มน้ำดื่มเป็นยาร้อน ดับน้ำคาวปลาหลังคลอด	
ยอด ใบ ต้นใบอ่อน	-ตากแดดต้มน้ำกินแก้ไอ -กินกับลาบ รสฝาด		

ส้าน ส้านแข็ง(เชียงใหม่) ส้านต้อง(ใต้) **ส้านใหญ่** (สุราษฎร์ธานี) ชะวิง(ชอง –จันทบุรี)

ชื่อพฤกษศาสตร์ *Dillenia obovata* (Blume) Hoogland (Dilleniaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ต้นผลัดใบ ใบเดี่ยวออกเวียนสลับ แผ่นใบกว้างรูปไข่กลับ ปลายใบมนโคนใบสอบ ขอบใบหยักแหลม ผิวใบด้านล่างมีขน ดอกใหญ่สีเหลือง มักออกเดี่ยวตามปลายกิ่ง ผลสดแบบมีเนื้อหลายเมล็ด รูปกลมอุ้มน้ำ มีกาบแข็งหุ้ม เมื่อสุกสีเหลืองหรือสีส้ม ออกดอกเดือน ก.พ – เม.ย ออกผลเดือนมี.ค. - พ.ค.

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
เปลือก ผล ใบ	- ทุบ ใส่แผล ทำให้แผลหายเร็ว หั่นต้มให้วัว ควายกิน ทำให้อ้วนท้วนสมบูรณ์ -ผลสุกรับประทานได้ -ต้มน้ำกิน แก้เป็นดาน รักษาตะคริว	-รักษาแผลจากไฟไหม้	-ลำพูน ใช้เปลือกต้น ทุบใส่แผล ทำให้แผลหายเร็วขึ้น

เสี้ยวดอกแดง (เหนือ) **ชงโค** กะเฮอ สะเปซี(กระเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) เสี้ยวหวาน(แม่ฮ่องสอน)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Bauhinia purpurea* L. (Leguminosae-Caesalpinidioideae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดเล็ก สูง 10 เมตร ใบเดี่ยวเรียงสลับ ใบเป็นใบมนตรงปลายใบโค้งเข้าหากันและเป็นหยิกตรงกลาง จะคล้ายใบแฝด ขนาดใบกว้าง 3 นิ้ว ยาว 4.5 นิ้ว ใบเป็นสีเขียว ดอกสีชมพูเข้ม ดอกออกตามยอดหรือปลายกิ่ง ดอกมีกลิ่นหอมอ่อน ๆ ลักษณะดอกจะคล้ายกล้วยไม้ชนิดหนึ่ง ดอกบานเต็มที่จะมีขนาดประมาณ 3 นิ้ว ดอกจะดกและมีดอกติดต้นอยู่ทนนานครั้งหนึ่งประมาณ 45 วัน ดอกออกเป็นระยะตลอดปี ถ้าดอกแก่จัดจะติดฝักใช้เพาะพันธุ์ได้ เกสรตัวผู้จะเป็นเส้นงอนยาวยื่นออกมาตรงกลางดอกมา 5 เส้น และเกสรตัวเมียจะอยู่กลางอีก 1 เส้น ฝักจะเป็นฝักคล้ายถั่ว ยาวประมาณ 4 นิ้ว

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ใบ ดอก ราก เปลือกต้น	-เข้ายาอบสมุนไพร ยอดอ่อนกินเป็นอาหาร -แก้ท้องเสีย	- ต้มกินรักษาอาการไอ พอกฝี - ผสมเป็นเครื่องยา รักษาอาการไข้หรือดับพิษไข้ เป็นยาระบาย - ต้มน้ำกินเป็นยาขับลม หรือใช้โขลกผสมกับน้ำกินเป็นยารักษาอาการไข้	

สารเคมีที่สำคัญ

Apigenin , Ascorbic acid , Bauhinia purpurea hemagglutinin , Bauhinia purpurea lectin , pelargonin , pelargonidin-3-O-β-D-triglucoside , quercetin , iso-quercetin , rutin , linoleic acid , oleic acid , myristic acid , β-sitisterol

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ทำให้เม็ดเลือดจับกลุ่ม ลดน้ำตาลในเลือด ยับยั้ง trypsin และ chymotrypsin มีผลต่อการย่อยและสังเคราะห์ไขมัน เร่งการสร้าง interleukin II ซึ่งมีฤทธิ์เหมือนแลคติน มีฤทธิ์ฆ่าแมลง

หญ้าขัด(เชียงใหม่) ขัดมอน คัดมอน(กลาง) ยุงปัดแม่ม่าย (กทม.) Paddy 's lucerne , Queensland hemp.

ชื่อพฤกษศาสตร์*Sida rhombifolia* L. (Malvaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ล้มลุกลำต้นตั้งตรงสูง 0.5 – 2 เมตร ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแกมขอบขนาน หรือ รูปขอบขนาน กว้าง 1 – 2.5 ซม. ยาว 2 – 5 ซม. ขอบใบหยักฟันเลื่อยแกมซี่ฟัน ท้องใบสีเขียวแกมเทา ดอกเดี่ยวหรือเป็นกระจุก 2 – 3 ดอก ออกดอกที่ซอกใบ กลีบดอกสีเหลืองสด ผลแห้งแตกได้ที่ปลาย

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก ลำต้น	- ต้มน้ำกิน แก้ร้อนใน	-ยาพื้นบ้านล้านนาใช้รากห่อด้วยข้าวเหนียว นึ่งแล้วแช่น้ำดื่มช่วยให้เจริญอาหาร ตำรายาไทยใช้รากเข้ายารักษาโรคกระเพาะอาหาร ดีพิการ ขับเสมหะ แก้โรคปอด แก้ปวดมดลูก เจ็บตามท้อง ขับเลือดและรก ต้มใส่เกลือเป็นยาบ้วนปาก - ตำคั้นเอาน้ำ ผสมน้ำผึ้งกินแก้บิด	

สารเคมีที่สำคัญ

ไม่มีรายงานการวิจัย

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ส่วนเหนือดินพบสารต้านการเจริญของแบคทีเรียและเชื้อรา มีฤทธิ์คลายกล้ามเนื้อเรียบและขับปัสสาวะ ในรากและลำต้นพบสารที่มีฤทธิ์ขับเสมหะชื่อ vasucinol น้ำต้มกระตุ้นการบีบตัวของมดลูก ทำให้หนูแท้งสารสกัดด้วยแอลกอฮอล์ มีฤทธิ์ต้านการเจริญของเซลล์มะเร็งของคนในหลอดทดลอง

หญ้าคมบางเล็ก **หญ้าสามคม**(อุดรธานี) หญ้าคมบาง(ตราด) หญ้าพุงเม่น (ชัยภูมิ)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Scleria levis* Retz. (Cyperaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี มีเหง้าใต้ดิน ลักษณะเป็นข้อแข็ง ๆ สูงได้ถึง 1. 5 เมตร ลำต้นบนดินเรียวยาว เป็นต้นสามเหลี่ยม ที่มุมสากมือ ผิวเรียบหรือมีขน กาบใบแผ่เป็นครีบ ใบเดี่ยวเรียงสลับ ซ้อนกันเป็น 3 เส้า รูปดาบแคบยาว กว้างถึง 1 ซม. ยาวได้ถึง 1 เมตร ผิวใบเรียบถึงมีขน ดอกช่อออกที่ปลายยอด ดอกย่อยจำนวนมาก ช่อดอกย่อยแยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน ดอกย่อยสีน้ำตาล ไม่มีกลีบดอก ผลแห้งไม่แตก รูปทรงกลม หรือรูปไข่แกมทรงกลม สีขาว ผิวมัน มีขนเล็กน้อย

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก ทั้งต้น	-ผสมกับหญ้าหนวดแมว เข้ายาขับนิ่ว	- ต้มน้ำดื่มหรือเคี้ยวกินแก้ปวดท้อง อาหารไม่ย่อย เป็นโรคกระเพาะอาหารฝีในท้อง - ยาพื้นบ้านใช้ ทั้งต้นผสมหญ้าคมบาง ต้มน้ำดื่ม แก้โรคตับพิการ	

สารเคมีที่สำคัญ

ไม่มีรายงานการวิจัย

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

สารสกัดทั้งต้นด้วยแอลกอฮอล์ มีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญของแบคทีเรียที่เป็นสาเหตุของอาการท้องเสีย

หญ้าปักกิ่ง Langguechoa

ชื่อพฤกษศาสตร์*Murdannia loriformis* (Hassk.) Rolla Rao & Kammathy (Commelinaceae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นไม้ล้มลุกสูง 10 เมตร ลำต้นกลมสีเขียว ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับใบที่โคนต้นเป็นรูปขอบขนาน ส่วนที่ปลายยอดมีขนาดเล็กกว่าและสั้นกว่า ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ แผ่นใบเรียบสีเขียว ก้านใบเป็นกาบหุ้มลำต้น ดอกออกเป็นช่อที่ปลายยอด มีใบประดับย่อยค่อนข้างกลมสีเขียวอ่อน ดอกสีฟ้าหรือม่วงอ่อน กลีบดอกบาง มี 4 กลีบ โคนกลีบเรียว ผลเป็นผลแห้ง แตกออกได้

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ทั้งต้น	-กินสดจิ้มน้ำพริก ลาบ และต้มน้ำดื่ม รักษามะเร็ง เป็นยาร้อน	-รักษาอาการเจ็บคอและมะเร็ง	

หญ้าปากควาย(กลาง) หญ้าปากกล้วย (สิงห์บุรี) Crowfoot grass

ชื่อพฤกษศาสตร์*Dactyloctenium aegyptium* (L.) P.Beauv. (Gramineae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ล้มลุก ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปแถบแกมใบหอก โคนใบยาว ปลายใบเรียวแหลมสั้น โคนรูปหัวใจ ดอกช่อเชิงลดมีช่อดอกย่อย ดอกมี 4 แฉก ผลแห้งรูปไข่กลับ ปลายมน

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ทั้งต้น ราก เมล็ด ไม่ระบุส่วนใช้	- แก้ไข้ใน เด็ก ต้มน้ำสระผมแก้ผมร่วง เข้ายาโรคกระเพาะอาหาร ผสมกับรากผักโขมหนามแช่น้ำ ใส่ข้าวจ้าวสารแก้อาเจียน	- ขับปัสสาวะ แก้ไข้พิษทุกชนิด แก้ร้อนใน ช่วยย่อยอาหาร แก้ปวด แก้บวม แก้ฟกช้ำ - บำรุงธาตุไฟ แก้พิษฝี - เป็นอาหาร -ดับพิษร้อน แก้พิษทุกอย่าง แก้ปวดบวม แก้พิษแมลงป่องและตะขาบต่อย	

หญ้ายาง(กลาง)　ผักปุ้งยาง　หญ้าตีดแมว　ใบต่างดอก　ลูกเขยตายแม่ยายทับศพ(กรุงเทพฯ)

Painted spurge

ชื่อพฤกษศาสตร์*Euphorbia heterophylla* L.　(Euphorbiaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้พุ่ม ใบส่วนใหญ่หยักเว้าเป็นรูปขนนก รูปไข่แกมขอบขนาน ปลายรูปสามเหลี่ยม มีจุดแดงใกล้ ๆ ฐาน ลำต้นเป็นเหลี่ยม ดอกมีใบประดับหุ้ม โดยชั้นบนมี 5 กลีบใหญ่และมีส่วนย่อยเล็ก ๆ หลายอัน มีต่อมซึ่งปลายเป็นร่อง

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ราก เปลือก เนื้อไม้ ดอกและผล ยางจากใบ ยอดสดๆ	 - มีสีขาว เป็นยาถ่ายอย่างแรง - เคี้ยวกิน ถ่ายพยาธิ ถ้ากินเกิน 3 ยอดจะทำให้ท้องเดิน	-กระทุ้งพิษ แก้พิษฝีภายในและภายนอก ขับน้ำนม แก้พิษงู แก้พิษแมลง แก้ไข้กาฬ แก้โรคผิวหนัง พุพอง เกลื่อนฝีให้ยุบ -แก้ฝีภายนอกและภายใน กระทุ้งพิษ แก้พิษงู แก้พิษต่าง ๆ ขับน้ำนม -กระทุ้งพิษ แก้พิษงู ขับน้ำนม แก้ฝีภายนอกและภายใน -รักษาหิด	

สารเคมีที่สำคัญ

Anthocyanin , polyphenal , suecinic dehydrogenase

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

ไม่มีรายงานการวิจัย

หนามมะเบ่น (เหนือ) **กำจาย** กระจาย ขี้คาก(แพร่) ขี้แรด(กลาง) งาย จิ่งจ่าย งาย หนามหัน (จันทบุรี) มะหนามจาย(ตาก) หนามแดง(ตราด) ตาลูแม ฮายปูน(นครศรีธรรมราช) ฮาย(สงขลา) สื่อกี พอ(กระเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

ชื่อพฤกษศาสตร์*Caesalpinia digyna* Rottler (Leguminosae – Caesalpinioideae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้เถาขนาดใหญ่ มีหนามตามกิ่ง ใบเป็นใบประกอบ ฝักขนาดเล็ก แบน สีแดง

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ยอดอ่อน เถา	- ตำผสมยอดใบมะขาม ข้าวจ้าว โพกหัว แก้หวัดในเด็ก -เป็นยาบำรุงกำลัง แก้มะเร็ง แก้ฝี		

หนามเล็บเหยี่ยว **เล็บเหยี่ยว**(กลาง) มะตันขอ พุทราขอ เล็ดเยี่ยว หมากหนาม(เหนือ) ตาอู่แม ยับยิ้ว(เพนนิลซูลา) แสงคำ(นครศรีธรรมราช) สั่งคัน (สุราษฎร์ธานี– ระนอง) ไลซูมี (กะเหรี่ยง–เชียงใหม่)

ชื่อพฤกษศาสตร์ *Ziziphus oenoplia* (L.) Mill. var. oenoplia (Rhamnaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้เถาเนื้อแข็ง กิ่งอ่อนมีขนสีน้ำตาล ตามลำต้นมีหนามแหลมโค้ง ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปไข่แกมขอบขนาน โคนใบเบี้ยว มีขนทั้ง 2 ด้าน ผิวใบด้านบนยาวเรียบหรือมีขนบาง ๆ ท้องใบมีขนสม่ำเสมอ ดอกช่อออกดอกที่ซอกใบ ดอกย่อยจำนวนมาก ก้านดอกสั้นหรือไม่มี กลีบดอกสีเขียวแกมเหลือง ผลสดรูปกลมหรือไข่ ผลอ่อนสีเขียว เมื่อแก่เป็นสีม่วงดำ เมล็ดในแข็ง

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ต้น ผล ราก	- ผสมขาง แหน กินแก้ซาง - ผลสุกกินได้ -แก้มะโหก มะเร็ง	- แก้ไอ ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ - แก้โรคกระเพาะ	-ตราดใช้เถาและใบต้มน้ำกินขับรก ขับเลือดลม คนแท้งลูกก็กินได้

ห้า **หว้า** ห้าขี้แพะ(เชียงราย) Black plum , Jambolan

ชื่อพฤกษศาสตร์*Syzygium cumini* (L.) Skeels (Myrtaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ต้นสูง10 – 35 เมตร ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม รูปไข่หรือรูปรี กว้าง 3 – 7 ซม. ยาว 8 – 14 ซม. ดอกสีขาวหรือเหลืองอ่อน ออกเป็นช่อตามซอกใบหรือปลายกิ่ง ฐานรองดอกรูปกรวย ยาว 2 -5 มม. กลีบเลี้ยง 4 กลีบ กลีบดอกหลุดร่วงง่าย เกสรเพศผู้จำนวนมาก ผลสดรูปรี ขนาดประมาณ 1 ซม. เมื่อสุกสีดำ พบตามป่าดิบชื้น ป่าผลัดใบใกล้ลำธาร ที่ระดับความสูงไม่เกิน 1,100 ม. ออกดอกและติดผลเดือน ธ.ค. – มิ.ย.

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ลูก เปลือกต้น ใบ ผล เมล็ด	- ขนาดเล็กกินได้ ลูกสุกสีคล้ำกว่าลูกยาบ -อังไฟ ขูด แปะที่ฝี แก้ฝี หนอง	- ตำรายาไทยใช้แก้บิด ต้มอมแก้ปากเปื่อย คอเปื่อย - แก้บิด มูกเลือด ต้มชำระบาดแผล ตำทาแก้โรคผิวหนัง - แก้ท้องร่วง - แก้ท้องร่วงและบิด ถอนพิษแสลงใจ แก้นำลายเหนียว ต้มชำระล้างบาดแผล	

แหนต้น(เหนือ) **สมอพิเภก** สมอแหน (กลาง) แหน แหนขาว ซิบะดู่ (กระเหรี่ยง-เชียงใหม่) ลัน (เชียงราย) สะคู้ (กระเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) Beleric myrobalan

ชื่อพฤกษศาสตร์*Terminalia bellirica* (Gaertn.) Roxb. (Combretaceae)

ลักษณะทั่วไป

ไม้ต้นสูง 30 – 40 เมตร ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม รูปไข่กลับ กว้าง 2 – 10 ซม. ยาว 4 – 16 ซม. ดอกออกเป็นช่อตามปลายยอดหรือซอกใบใกล้ปลายยอด ยาว 3 – 15 ซม. กลีบเลี้ยงรูปถ้วย กว้าง 4 – 5 มม. ยาว 1 – 2 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปสามเหลี่ยมปลายโค้ง เกสรเพศผู้ 10 อัน ยาว 3 – 3.5 มม. รังไข่รูปรี กว้าง 1.5 – 3 มม. ยาว 2 – 3 มม. ผลสดเมล็ดเดียว แข็ง รูปรีแกมมน กว้าง 1.5 – 2.5 ซม. ยาว 2-3 ซม. ผิวมีขนสีน้ำตาลหนาแน่น พบตามป่าดิบแล้งที่ระดับความสูงไม่เกิน 800 เมตร ออกดอกเดือน มี.ค. – เม.ย. ผลแก่เดือน ก.ย. – พ.ย.

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
ผล ผลอ่อน ผลแก่ ผลดิบ ผลสุก ดอก เมล็ด เปลือกต้น แก่น ราก ใบ	-เข้ายาอายุวัฒนะ เผาแช่น้ำกินแก้ไอ -ผสมเข้ายาซางเด็ก	- เป็นยาเจริญอาหาร แก้ท้องร่วง -มีรสเปรี้ยว ใช้แก้ไข้ ขับลม ขับเสมหะ -มีรสเปรี้ยวฝาดหวาน บำรุงธาตุ แก้ไข้ แก้ริดสีดวง -เป็นยาระบาย -มีฤทธิ์ฝาดสมาน แก้ท้องเสีย - รสฝาดเย็น แก้โรคตา - รสฝาด แก้บิด - รสฝาดเย็น ขับปัสสาวะ - รสฝาด แก้ริดสีดวงทวาร - รสฝาดเย็น แก้โลหิตร้อน -รักษาแผลติดเชื้อ	-ผลให้น้ำฝาดชนิด pyrogallal และ catechal ใช้ฟอกหนังได้ -ชัยภูมิ ใช้ผลเข้ายาเครื่องโกฐ รักษามะเร็ง เอดส์ -ลำพูน ใช้ผลทาแก้คัน ช่วยเจริญอาหาร ใช้แก่นเข้าเครื่องยาต้มน้ำกินแก้ซางในเด็ก

เอื้องหมายนา เอื้องใหญ่ เอื้องต้น(ยะลา) เอื้องช้าง(นครศรีธรรมราช) เอื้องเพ็ดม้า(กลาง) บันได สวรรค์(เพนนิลซูลา) ชู้ไลบ้อง ซูเลโบ(กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) Crape ginger , Malay ginger , Spiral flag

ชื่อพฤกษศาสตร์ Costus speciosus *(Koen.) Sm.* *(Costaceae)*

ลักษณะทั่วไป

ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปวงรีแกมขอบขนานหรือรูปใบหอก ดอกช่อออกที่ปลายกิ่ง กลีบดอกสีขาว ตรงกลางดอกมีแต้มสีเหลืองหรือชมพู ด้านบนเกลี้ยงหรือมีขน ด้านล่างมีขนนุ่มคล้ายเส้นไหม กาบใบอวบสีเขียวหรือน้ำตาลแดงโดยรอบลำต้น ผลรูปไข่สีแดงสด เมล็ดสีดำ ออกดอกเดือน พ.ค – ต.ค ผลแห้งแตกได้ รูปขอบขนานแกมสามเหลี่ยมเมื่อสุกสีแดง

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
เหง้า	- ใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ	- ช่วยขับปัสสาวะ ใช้เป็นยาถ่ายช่วยถ่ายพยาธิ แก้อาการบวมน้ำตกขาว อาการติดเชื้อในทางเดินปัสสาวะ	-เหง้าสดมีพิษมาก ถ้ากินมากจะทำให้อาเจียน ท้องร่วงรุนแรงได้
ต้น	- ย่างไฟแบบกระโจมเด็ก แก้หูน้ำหนวก หรือใช้ดอกไปปิ้งไฟแล้วบีบน้ำจากดอกใส่หู แก้หูน้ำหนวก	- แก้บิด	-ตราด ใช้เหง้าหรือลำต้นใต้ดินเข้าเครื่องยาเย็น ใช้น้ำที่บีบจากเหง้าหยอดหูรักษาอาการอักเสบ
หน่ออ่อน		- เป็นอาหาร แต่ต้องต้มให้สุกเสียก่อน เพื่อขจัดกลิ่นให้หมดไป	-ลำพูน ใช้ต้นและดอกปิ้งไฟ บีบน้ำใส่หูแก้หูน้ำหนวก ดอก ใช้กินกับน้ำพริก
ใบ		- แก้ไข้	

สารเคมีที่สำคัญ

ในเหง้ามีสารdiosgenin ซึ่งมีฤทธิ์คล้ายฮอร์โมนเพศหญิงและเป็นสารตั้งต้นในการสังเคราะห์ยาสเตียรอยด์

ฮ่อสะพายควาย ขาเปี๋ย จุ๊ด(สงขลา) ซังสะมูล(เขมร-จันทบุรี) ย่านดูก(ปัตตานี) มือตาโนะ(มาเลย์-นราธิวาส) สุด หน่วยสุด(นครศรีธรรมชาตื

ชื่อพฤกษศาสตร์*Sphenodesme pentandra* Jack (Verbenaceae)

ลักษณะทั่วไป

เป็นไม้เถาเลื้อยกิ่งอ่อนเป็นเหลี่ยม ใบเดี่ยวออกตรงข้ามกันเป็นคู่ ดอกสีม่วงแกมเขียว ผลรูปกลมรีเล็ก

ส่วนที่ใช้	การใช้ในท้องถิ่น	จากการค้นคว้า	หมายเหตุ
เครือ ราก	- ต้มน้ำหรือดองเหล้า ดื่มบำรุงกำลัง	- รักษาโรคปวดกระดูก	-บุรีรัมย์ ใช้เถาต้มน้ำดื่มบำรุงกำลัง

ตารางที่ 1 แสดงการใช้ประโยชน์จากพืชพื้นเมืองจังหวัดพะเยาในด้านต่าง ๆ

ลำดับที่	วงศ์	สกุล ชนิด	ชื่อสามัญ(ชื่อท้องถิ่น)	การใช้ในท้องถิ่น			
				ยาใช้ภายใน	ยาใช้ภายนอก	อาหาร	อื่น ๆ
1	Acanthaceae	*Barleria strigosa* Willd.	สังกรณี	/		/	
		Thunbergia laurifolia Lindl.	รางจืด (เครือนมแน่)	/	/		
2	Amaranthaceae	*Amaranthus spinosus* L.	ผักขมหนาม		/	/	
3	Anacardiaceae	*Buchanania lanzan* Spreng	มะม่วงหัวแมงวัน	/		/	
		Gluta usitata (Wall.) Ding Hou	รักใหญ่ (ต้นกินคน)				/
		Spondias pinnata (L.f.) Kurz.	มะกอก			/	
4	Apocynaceae	*Alstonia scholaris* (L.) R.Br.	สัตบรรณ (ตีนเป็ด)	/	/		
5	Araceae	*Amorphophallus paeoniifolius* (Dennst.) Nicolson.	บุกคางคก		/	/	
		Lasia spinosa (L.) Thwaites.	ผักหนาม	/	/	/	
6	Araliaceae	*Trevesia palmate* (Roxb. Ex Lindl.) Vis.	ต้างหลวง (ต้างป่า)			/	
7	Asclepiadaceae	*Myriopteron extensum* (Wight)K.Schum.	ชะเอม	/			
8	Athyriaceae	*Diplazium esculentum* (Retz.) Swastz	กูดคำ	/		/	
9	Bignoniaceae	*Millingtonia hortensis* L.f.	ปีป (กะซะลอง)	/		/	
		Oroxylum indicum (L.) Kurz	เพกา	/		/	
10	Burseraceae	*Canarium subulatum* Guillaumin	มะกอกเกลื้อน(มะกอกเกิ้ม)			/	/
		Protium serratum Engl.	มะแฟน	/		/	
11	Colchicaceae	*Gloriosa superba* Linn.	ดองดึง			/	

ลำดับที่	วงศ์	สกุล ชนิด	ชื่อสามัญ(ชื่อท้องถิ่น)	การใช้ในท้องถิ่น			
				ยาใช้ภายใน	ยาใช้ภายนอก	อาหาร	อื่น ๆ
12	Columelliaceae	*Columellia pedata* Lour.	ส้มจ๊ะ		/	/	
13	Combretaceae	*Getonia floribunda* (Roxb.) Lam. *Terminalia bellirica* (Gaertn.) Roxb. *Terminalia chebula* Retz. var. chebu	ตีนตั่ง สมอพิเภก (แหนต้น) สมอไทย	/ / /	/	 /	
14	Commelinaceae	*Murdannia loriformis* (Hassk.) Rolla Rao & Kammathy	หญ้าปักกิ่ง	/		/	
15	Compositae	*Ageratum conyzoides* Linn. *Bidens pilosa* L. *Erechtites vakerianaefolia* (Wolf) DC. *Gynura pseudochina* (L.) DC. var. *hispida* Thwaites	สาบแร้งสาบกา (เป็งวาย) ปืนนกไส้ (เข็มแม่หม้าย) ผักกาดนกยูง (ผักตบ) ว่านมหากาฬ	/ / /	/	 /	
16	Costaceae	*Costus speciosus* (Koen.) Sm.	เอื้องหมายนา	/	/		
17	Cucurbitaceae	*Trichosanthes cucumerina* L	บวบขม (บวบป่า)	/	/		/
18	Cyperaceae	*Scleria levis* Retz.	หญ้าสามคม (หญ้าคมบางเล็ก)	/			
19	Dilleniaceae	*Dillinia obovata* (Blume) Hoogland	ส้านใหญ่ (ส้าน)	/	/	/	
20	Dioscoreaceae	*Dioscorrea hispida* Dennst. var. *hispida* *Dioscorrea* sp.	กลอย (เครือมันเหลี่ยม)			/ /	

ลำดับที่	วงศ์	สกุล ชนิด	ชื่อสามัญ(ชื่อท้องถิ่น)	การใช้ในท้องถิ่น			
				ยาใช้ภายใน	ยาใช้ภายนอก	อาหาร	อื่น ๆ
21	Dipterocarpaceae	*Shorea obtuse* Wall. ex. Blum	เต็ง	/	/		
22	Euphorbiaceae	*Antidesma acidum* Retz.	เม่าสร้อย	/		/	
		Antidesma ghaesembilla Gaertn	เม่าไข่ปลา(เม่าควาย)	/		/	
		Baliospermum siamense Craib	เปล้าตองแตก	/	/		/
		Bischofia javensis Blume	เติม			/	
		Codiaeum variegatum Blume	โกสน	/		/	
		Croton roxburghii N.P.Balakr.	เปล้าใหญ่ (เปล้าหลวง)	/	/		
		Croton stellatopilosus Ohba	เปล้าน้อย	/	/		
		Euphobia heterophylla L.	หญ้ายาง	/			
		Phyllanthus emblica Linn..	มะขามป้อม	/			
23	Flacourtiaceae	*Casearia grewiifolia* Vent.	กรวยป่า	/	/		
24	Gramineae	*Dactyloctenium aegyptium* (L.) P.Beauv.	หญ้าปากควาย	/	/		
25	Guttiferae	*Cratoxylum cochinchinense* (Lour.) Blume	ติ้วเกลี้ยง	/		/	
		Cratoxylum formosum (Jack) Dyer ssp. *Pruniflorum* (Kwrz.) Gogel.	ติ้วขน	/	/	/	
26	Irvingiaceae	*Irvingia malayana* Oliv. ex A.W.Benn.	กระบก	/		/	
27	Lecythidaceae	*Careya sphaerica* Roxb.	กระโดน (ปุย)			/	/

ลำดับที่	วงศ์	สกุล ชนิด	ชื่อสามัญ(ชื่อท้องถิ่น)	การใช้ในท้องถิ่น			
				ยาใช้ภายใน	ยาใช้ภายนอก	อาหาร	อื่น ๆ
28	Leeaceae	*Leea indica* (Burm.f.) Merr.	กะตังใบ	/			
		Leea ruba Blume ex Spreng.	เขือง (กะตังใบแดง)	/			
29	Leguminosae-Caesalpinioideae	*Afzelia xylocarpa*(Kurz) Craib	มะค่าโมง	/		/	/
		Bauhinia purpurea L.	ชงโค (เสี้ยวดอกแดง)	/	/	/	
		Caesalpinia Digyna Rottler	กำจาย (หนามมะเบ่น)	/	/		
		Caesalpinia mimosoides Lam.	ช้าเลือด (ผักผีปู่ย่า)	/		/	
		Cassia fistula Linn.	ราชพฤกษ์ (คูน)	/			
		Senna garrettiana (Graib) Irwin&Barneby	แสมสาร (ขี้เหล็กป่า)			/	
30	Leguminosae-Mimosoideae	*Acasia concinna* (Willd) DC.	ส้มป่อย	/		/	
		Entada rheedii Spreng	สะบ้า		/		
31	Leguminosae-Papilionoideae	*Butea monosperma* (Lam.) Taub.	ทองกวาว (ก๋าว)	/	/		/
		Crotalaria sp.	(มะหิ่ง)	/	/		
		Dalbergia cultrata Graham ex Benth.	กระพี้เขาควาย	/			
		Pterocarpus macrocarpus Kurz	ประดู่	/	/		
		Pueraria mirifica Airy-Shaw &Suvat	กวาวเครือ (กวาวเครือขาว)	/			
32	Malvaceae	*Sida rhombifolia* L.	หญ้าขัด	/			
33	Marantaceae	*Phrynium* sp.	(ตองสาด)	/			/
34	Melastomataceae	*Melastoma malabathricum* L. subp. *malabathricum*	โคลงเคลง	/			

ลำดับที่	วงศ์	สกุล ชนิด	ชื่อสามัญ(ชื่อท้องถิ่น)	การใช้ในท้องถิ่น			
				ยาใช้ภายใน	ยาใช้ภายนอก	อาหาร	อื่น ๆ
35	Menispermaceae	*Tinospora baenzigeri* Forman	ชิงช้าชาลี (บอระเพ็ดตัวเมีย)	/			
36	Moraceae	*Broussonetia papyrifera* (L.) Vent. *Ficus hispida* Linn.f. *Ficus semicordata* Buch.-Ham. ex Sm.	ปอกระสา (ปอสา) มะเดื่อปล้อง (เดื่อปล้อง) เดื่อปล้องหิน (มะนอด)	/ / /	/	/ /	/
37	Myrtaceae	*Syzygium cumini* (L.) Skeels	หว้า (ห้า)		/	/	
38	Ophioglossaceae	*Helminthostachys zeylanica* (L.) Hook	ผักตีนกวาง(กูดตีนเหยี่ยว)			/	
39	Piperaceae	*Piper ribesioides* Wall.	สะค้าน (จัดค่าน)	/		/	
40	Plumbaginaceae	*Plumbago indica* Linn.	เจตมูลเพลิงแดง (ปิดปิวแดง)	/	/	/	
41	Rhamnaceae	*Ziziphus oenoplia* (L.) Mill var.oenoplia	เล็บเหยี่ยว	/		/	
42	Rutaceae	*Zanthoxylum limonella* (Dennst.) Alton	กำจัดต้น (มะแขว่น)	/		/	
43	Sapindaceae	*Schleichera oleosa* (Lour.) Oken	ตระค้อ			/	
44	Schizaeaceae	*Lygodium salicifolium* Persl	ลิเภาใหญ่(กูดงอดแงด)	/		/	
45	Simaroubaceae	*Harrisonia perforate* (Blanco) Merr.	คนทา (กาฝากหนามสีเต๊าะ)	/	/		
46	Smilacaceae	*Smilax sp.*	สะเดาดอย	/			
47	Solanaceae	*Solanum verbascifolium* Linn	ช้าแป้น	/		/	
48	Sterculiaceae	*Pterospermum semisagittatum* Buch-Ham. ex Roxb.	ขามคัวะ		/		/

ลำดับที่	วงศ์	สกุล ชนิด	ชื่อสามัญ(ชื่อท้องถิ่น)	การใช้ในท้องถิ่น			
				ยาใช้ภายใน	ยาใช้ภายนอก	อาหาร	อื่น ๆ
49	Taccaceae	*Tacca chantrieri* Andre	ดีงูหว้า (เนระพูสีไทย)	/			
50	Theaceae	*Camellia sinensis* (L..) Kunte var. *assamica* (Mast.) Kitam	ชาเมี่ยง			/	
51	Verbenaceae	*Sphenodesme pantandra* Jack	ฮ่อสะพายควาย	/			
52	Zingiberaceae	*Alpinia blepharocalyx* K.Schum. *Zingiber kerriim* Craib	กากุ๊ก (กุ๊ก) ขิงดา (ขิงแดง)	/		/ /	

ตารางที่ 2 แสดงอาการของโรคต่างๆที่รักษาด้วยสมุนไพรจากป่าชุมชนจังหวัดพะเยา

ลำดับที่	ชนิดโรค	ชื่อสามัญ (ชื่อพื้นเมือง)	ส่วนที่ใช้	สกุล ชนิด (วงศ์)
1	แก้ปวด แก้ไข้	กระพี้เขาควาย	เนื้อไม้	*Dalbergia cultrata* Graham ex Benth. (Leguminosae-Papilionoideae)
		กะตังใบ	ราก	*Leea indica* (Burm.f.) Merr. (Leeaceae)
		ชิงช้าชาลี(บอระเพ็ดตัวเมีย)	เถา	*Tinospora baenzigeri* Forman (Menispermaceae)
		มะแฟน	ราก	*Protium serratum* Engl. (Burseraceae)
		ทองกวาว(ก๋าว)	ใบสด	*Butea monosperma* (Lam.) Taub. (Leguminosae-Papilionoideae)
		ส้มป่อย	ราก	*Acasia concinna* (Willd) DC. (Leguminosae-Mimosoideae)
2	ขับพิษ ถอนพิษ	กรวยป่า	ราก	*Casearia grewiifolia* Vent. (Flacourtiaceae)
		รางจืด	ทั้งต้น	*Thunbergia laurifolia* Lindl. (Acanthaceae)
		ชะเอม	เถา	*Myriopteron extensum* (Wight)K.Schum. (Asclepiadaceae)
		ชาเมี่ยง	ใบ	*Camellia sinensis* (L..) Kuntze var. *assamica* (Mast.) Kitam (Theaceae)
		ประดู่	ราก	*Pterocarpus macrocarpus* Kurz (Leguminosae-Papilionoideae)
		มะแฟน	ราก	*Protium serratum* Engl. (Burseraceae)
3	มะเร็ง	กรวยป่า	ราก	*Casearia grewiifolia* Vent. (Flacourtiaceae)
		เขือง(กะตังใบแดง)	ราก	*Leea ruba* Blume ex Spreng. (Leeaceae)
		กูดคำ	ราก	*Diplazium esculentum* (Retz.) Swastz (Athyriaceae)
		หญ้าปักกิ่ง	ทั้งต้น	*Murdannia loriformis* (Hassk.) Rolla Rao & Kammathy (Commelinaceae)
		กำจาย(หนามมะเป๋น)	เถา	*Caesalpinia Digyna* Rottler (Leguminosae-Caesalpinioideae)
		เล็บเหยี่ยว(หนามเล็บเหยี่ยว)	ราก	*Ziziphus oenoplia* (L.) Mill var.oenoplia (Rhamnaceae)

ลำดับที่	ชนิดโรค	ชื่อสามัญ (ชื่อพื้นเมือง)	ส่วนที่ใช้	สกุล ชนิด (วงศ์)
4	ปวดเมื่อยตามร่างกาย	กะตังใบ	ราก	*Leea indica* (Burm.f.) Merr. (Leeaceae)
		คนทา(กาฝากหนามสีเต๊าะ)	ต้น	*Harrisonia perforate* (Blanco) Merr. (Simaroubaceae)
		(สะเดาดอย)	ลำต้น,ราก	*Smilax* sp. (Smilacaceae)
		เนระพูสีไทย(ดีงูหว้า)	ทั้งต้น	*Tacca chantrieri* Andre (Taccaceae)
		สัตบรรณ(ตีนเป็ด)	ต้น	*Alstonia scholaris* (L.) R.Br. (Apocynaceae)
5	แก้อ่อนเพลีย บำรุงกำลัง	ทองกวาว(ก๋าว)	รากสด	*Butea monosperma* (Lam.) Taub. (Leguminosae-Papilionoideae)
		กวาวเครือ(กวาวเครือขาว)	หัว	*Pueraria mirifica* Airy-Shaw &Suvat (Leguminosae-Papilionoideae)
		ชะเอม	เถา	*Myriopteron extensum* (Wight)K.Schum. (Asclepiadaceae)
		กำจาย(หนามมะเป๋น)	เถา	*Caesalpinia Digyna* Rottler (Leguminosae-Caesalpinioideae)
		ฮ่อสะพายควาย	เครือ	*Sphenodesme pantandra* Jack (Verbenaceae)
6	รักษาบาดแผล	ติ้วขน	น้ำยางจาก	*Cratoxylum formosum* (Jack) Dyer ssp. *pruniflorum* (Kwrz.) Gogel.
			ลำต้น	(Guttiferae)
		สาบแร้งสาบกา(เป็งวาย)	ใบสด	*Ageratum conyzoides* Linn. (Compositae)
		เปล้าตองแตก	ยาง	*Baliospermum siamense* Craib (Euphorbiaceae)
		เปล้าใหญ่	ยาง	*Croton roxburghii* N.P.Balakr. (Euphorbiaceae)
		ส้านใหญ่(ส้าน)	เปลือก	*Dillinia obovata* (Blume) Hoogland (Dilleniaceae)

ลำดับที่	ชนิดโรค	ชื่อสามัญ (ชื่อพื้นเมือง)	ส่วนที่ใช้	สกุล ชนิด (วงศ์)
7	รักษาฝีหนอง	ปืนนกไส้(เข็มแม่หม้าย)	ราก	*Bidens pilosa* L. (Compositae)
		กำจาย(หนามมะเบ่น)	เถา	*Caesalpinia digyna* Rottler (Leguminosae-Caesalpinioideae)
		สัตตบรรณ(ตีนเป็ด)	ยาง	*Alstonia scholaris* (L.) R.Br. (Apocynaceae)
		หว้า(ห้า)	เปลือกต้น	*Syzygium cumini* (L.) Skeels (Myrtaceae)
8	แก้โรคกระเพาะ	สาบแร้งสาบกา(เป็งวาย)	ใบอ่อน	*Ageratum conyzoides* Linn. (Compositae)
		เปล้าน้อย	ใบ	*Croton stellatopilosus* Ohba (Euphorbiaceae)
		เดื่อปล้องหิน(มะนอด)	ผลสด	*Ficus semicordata* Buch.-Ham. ex Sm. (Moraceae)
		หญ้าปากควาย	ทั้งต้น	*Dactyloctenium aegyptium* (L.) P.Beauv. (Gramineae)
9	นิ่ว	(สะเดาดอย)	ราก	*Smilax* sp. (Smilacaceae)
		สาบแร้งสาบกา(เป็งวาย)	รากและใบ	*Ageratum conyzoides* Linn. (Compositae)
		เปล้าตองแตก	ราก	*Baliospermum siamense* Craib (Euphorbiaceae)
		หญ้าสามคม(หญ้าคมบางเล็ก)	ราก	*Scleria levis* Retz. (Cyperaceae)
10	แก้ท้องเสีย	ตีนตั่ง	ยอด	*Getonia floribunda* (Roxb.) Lam. (Combretaceae)
		มะค่าโมง	ผล	*Afzelia xylocarpa*(Kurz) Craib (Leguminosae-Caesalpinioideae)
		ชงโค(เสี้ยวดอกแดง)	เปลือกต้น	*Bauhinia purpurea* L. (Leguminosae-Caesalpinioideae)
		โกสน	ใบ	*Codiaeum variegatum* Blume (Euphorbiaceae)

ลำดับที่	ชนิดโรค	ชื่อสามัญ (ชื่อพื้นเมือง)	ส่วนที่ใช้	สกุล ชนิด (วงศ์)
11	ยาระบาย	คูน	เนื้อในฝัก	*Cassia fistula* Linn. (Leguminosae-Caesalpinioideae)
		เปล้าตองแตก	ยาง	*Baliospermum siamense* Craib (Euphorbiaceae)
		เดื่อปล้องหิน(มะนอด)	ผลสุก	*Ficus semicordata* Buch.-Ham. ex Sm. (Moraceae)
		เม่าสร้อย	ผลสด	*Antidesma acidum* Retz. (Euphorbiaceae)
12	แก้ไอขับเสมหะ	ชะเอม	เถา	*Myriopteron extensum* (Wight)K.Schum. (Asclepiadaceae)
		ผักหนาม	เหง้า	*Lasia spinosa* (L.) Thwaites. (Araceae)
		มะขามป้อม	ผล	*Phyllanthus emblica* Linn. (Euphorbiaceae)
		สมอพิเภก(แหนต้น)	ผล	*Terminalia bellirica* (Gaertn.) Roxb. (Combretaceae)
13	แก้ปวดข้อ ปวดเข่า	กากุ๊ก(กุ๊ก)	เหง้า	*Alpinia blepharocalyx* K.Schum. (Zingiberaceae)
		ลิเภาใหญ่(กูดงอดแงด)	ราก	*Lygodium salicifolium* Persl (Schizaeaceae)
		โคลงเคลง	ลำต้น	*Melastoma malabathricum* L. subp. *malabathricum* (Melastomataceae)
		ตีนตั่ง	เนื้อไม้	*Getonia floribunda* (Roxb.) Lam. (Combretaceae)
14	ขับพยาธิ	กระบก	เมล็ด	*Irvingia malayana* Oliv. ex A.W.Benn. (Irvingiaceae)
		ทองกวาว(ก๋าว)	ฝัก	*Butea monosperma* (Lam.) Taub. (Leguminosae-Papilionoideae)
		หญ้ายาง	ยอดสด	*Euphorbia heterophylla* L. (Euphorbiaceae)
		เอื้องหมายนา	เหง้า	*Costus speciosus* (Koen.) Sm. (Costaceae)
15	ยาอายุวัฒนะ	กวาวเครือ(กวาวเครือขาว)	ใบ	*Pueraria mirifica* Airy-Shaw &Suvat (Leguminosae-Papilionoideae)
		ช้าเลือด(ผักผีปู่ย่า)	ราก	*Caesalpinia mimosoides* Lam. (Leguminosae-Caesalpinioideae)

ลำดับที่	ชนิดโรค	ชื่อสามัญ (ชื่อพื้นเมือง)	ส่วนที่ใช้	ชนิด สกุล (วงศ์)
		มะขามป้อม	ผล	*Phyllanthus emblica* Linn. (Euphorbiaceae)
		สมอพิเภก(แหนต้น)	ผล	*Terminalia bellirica* (Gaertn.) Roxb. (Combretaceae)
16	โรคซางในเด็ก	เพกา	เปลือกต้น	*Oroxylum indicum* (L.) Kurz (Bignoniaceae)
		หญ้าปากควาย	ทั้งต้น	*Dactyloctenium aegyptium* (L.) P.Beauv. (Gramineae)
		เล็บเหยี่ยว(หนามเล็บเหยี่ยว)	ต้น	*Ziziphus oenoplia* (L.) Mill var.oenoplia (Rhamnaceae)
		สมอพิเภก(แหนต้น)	เปลือกต้น	*Terminalia bellirica* (Gaertn.) Roxb. (Combretaceae)
17	แก้ปวดท้อง	เนระพูสีไทย(ดีงูหว้า)	ราก	*Tacca chantrieri* Andre (Taccaceae)
		ติ้วขน	รากและใบ	*Cratoxylum formosum* (Jack) Dyer ssp. *pruniflorum* (Kwrz.) Gogel. (Guttiferae)
		เปล้าใหญ่	ราก	*Croton roxburghii* N.P.Balakr. (Euphorbiaceae)
18	แก้มะโหก (ริดสีดวงทวาร)	ช้าแป้น	ราก	*Solanum verbascifolium* Linn (Solanaceae)
		ตีนเป็ด	ต้น	*Alstonia scholaris* (L.) R.Br. (Apocynaceae)
		เล็บเหยี่ยว(หนามเล็บเหยี่ยว)	ราก	*Ziziphus oenoplia* (L.) Mill var.*oenoplia* (Rhamnaceae)
19	แก้ลมผิดเดือน	เนระพูสีไทย(ดีงูหว้า)	ราก	*Tacca chantrieri* Andre (Taccaceae)
		เปล้าน้อย	ใบ	*Croton stellatopilosus* Ohba (Euphorbiaceae)
		เปล้าใหญ่	ใบ	*Croton roxburghii* N.P.Balakr. (Euphorbiaceae)

ลำดับที่	ชนิดโรค	ชื่อสามัญ (ชื่อพื้นเมือง)	ส่วนที่ใช้	ชนิด สกุล (วงศ์)
20	ลดความดันโลหิต	มะขามป้อม (มะหิ่ง)	ราก ราก	*Phyllanthus emblica* Linn. (Euphorbiaceae) *Crotalaria* sp. (Leguminosae-Papilionoideae)
21	แก้ร้อนใน	ปีป หญ้าขัด	ราก ราก	*Millingtonia hortensis* L.f. (Bignoniaceae) *Sida rhombifolia* L. (Malvaceae)
22	แก้ปวดเส้นเอ็น	เต็ง เปล้าใหญ่	ต้นเล็กๆที่ได้ จากการตัดต้น แล้วงอกใหม่ ราก	*Shorea obtusa* Wall. ex. Blume (Dipterocarpaceae) *Croton roxburghii* N.P.Balakr. (Euphorbiaceae)
23	แก้อาเจียน	หญ้าปากควาย มะค่าโมง	ทั้งต้น ผล	*Dactyloctenium aegyptium* (L.) P.Beauv. (Gramineae) *Afzelia xylocarpa*(Kurz) Craib (Leguminosae-Caesalpinioideae)
24	ขับลม แก้ท้องอืด	กากุ๊ก(กุ๊ก) เม่าไข่ปลา(เม่าควาย)	เหง้า ราก	*Alpinia blepharocalyx* K.Schum. (Zingiberaceae) *Antidesma ghaesembilla* Gaertn. (Euphorbiaceae)
25	ขับน้ำคาวปลาหลังคลอด	เจตมูลเพลิงแดง(ปิดปิวแดง) สังกรณี	ราก ราก	*Plumbago indica* Linn. (Plumbaginaceae) *Barleria strigosa* Willd. (Acanthaceae)
26	เกาท์	รางจืด(เครือนมแน่) บวมขม(บวมป่า)	ปม เมล็ด	*Thunbergia laurifolia* Lindl. (Acanthaceae) *Trichosanthes cucumerina* L (Cucurbitaceae)

ลำดับที่	ชนิดโรค	ชื่อสามัญ (ชื่อพื้นเมือง)	ส่วนที่ใช้	ชนิด สกุล (วงศ์)
27	รักษาโรคผิวหนัง	ติ้วขน	เปลือกและใบ	*Cratoxylum formosum* (Jack) Dyer ssp. *pruniflorum* (Kwrz.) Gogel. (Guttiferae)
		สะบ้า	เมล็ด	*Entada rheedii* Spreng (Leguminosae-Mimosoideae)
28	แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย	รางจืด(เครือนมแน่)	ใบ	*Thunbergia laurifolia* Lindl. (Acanthaceae)
		บุกคางคก(บุก)	ยาง	*Amorphophallus paeoniifolius* (Dennst.) Nicolson. (Araceae)
29	อาบแก้คัน	มะเดื่อปล้อง(เดื่อปล้อง)	รากและลำต้น	*Ficus hispida* Linn.f. (Moraceae)
		ปอกระสา(ปอสา)	ใบ	*Broussonetia papyrifera* (L.) Vent . (Moraceae)
30	ช่วยรักษาฟันให้แข็งแรง	คนทา(หนามสีเตาะ)	กิ่งก้าน	*Harrisonia perforata* (Blanco) Merr. (Simaroubaceae)
		ขามคัวะ	เปลือก	*Pterospermum semisagittatum* Buch-Ham. ex Roxb. (Sterculiaceae)
31	แก้หูน้ำหนวก	สัตบรรณ(ตีนเป็ด)	ยาง	*Alstonia scholaris* (L.) R.Br. (Apocynaceae)
		เอื้องหมายนา	ต้น	*Costus speciosus* (Koen.) Sm. (Costaceae)
32	อบสมุนไพรหลังคลอด	เปล้าน้อย	ผล	*Croton stellatopilosus* Ohba (Euphorbiaceae)
		เปล้าใหญ่(เปล้าหลวง)	ใบ	*Croton roxburghii* N.P.Balakr. (Euphorbiaceae)
33	แก้ปวดฟัน	ประดู่	ยาง	*Pterocarpus macrocarpus* Kurz (Leguminosae-Papilionoideae)
		กรวยป่า	เปลือกต้น	*Casearia grewiifolia* Vent. (Flacourtiaceae)
34	อบตัว	(มะหิ่ง)	ใบ	*Crotalaria* sp. (Leguminosae-Papilionoideae)
		ชงโค(เสี้ยวดอกแดง)	ใบ	*Bauhinia purpurea* L. (Leguminosae-Caesalpinioideae)
35	บำรุงเพศ	กวาวเครือ(กวาวเครือขาว)	หัว	*Pueraria mirifica* Airy-Shaw &Suvat (Leguminosae-Papilionoideae)

ลำดับที่	ชนิดโรค	ชื่อสามัญ (ชื่อพื้นเมือง)	ส่วนที่ใช้	สกุล ชนิด (วงศ์)
36	ปรับธาตุ	สะค้าน(จัดค่าน)	เถา	*Piper ribesioides* Wall. (Piperaceae)
37	บำรุงหัวใจ	สมอไทย	เปลือก	*Terminalia chebula* Retz. var. *chebula*(Combretaceae)
38	ยาเจริญอาหาร	สมอไทย	ผล	*Terminalia chebula* Retz. var. *chebula* (Combretaceae)
39	แก้หืดหอบ	บวบขม(บวบป่า)	เมล็ด	*Trichosanthes cucumerina* L (Cucurbitaceae)
40	โรคทางเดินปัสสาวะ	โกสน	ใบ	*Codiaeum variegatum* Blume (Euphorbiaceae)
41	ขับน้ำเหลือง	สมอไทย	เปลือก	*Terminalia chebula* Retz. var. *chebula* (Combretaceae)
42	รักษาตะคริว	ส้านใหญ่(ส้าน)	ใบ	*Dillinia obovata* (Blume) Hoogland (Dilleniaceae)
43	แก้ไซนัส	รางจืด(เครือนมแน่)	เถา	*Thunbergia laurifolia* Lindl. (Acanthaceae)
44	รักษาวัณโรค	ปีป(กาซะลอง)	ราก	*Millingtonia hortensis* L.f. (Bignoniaceae)
45	ยาถ่ายอย่างแรง	หญ้ายาง	ยางจากใบ	*Euphobia heterophylla* L. (Euphorbiaceae)
46	การแพ้ยางรัก	เต็ง	เปลือกต้น	*Shorea obtusa* Wall. ex. Blume (Dipterocarpaceae)
47	แก้แผลหนองจากน้ำร้อนลวก	ผักขมหนาม	ราก	*Amaranthus spinosus* L. (Amaranthaceae)
48	แก้หวัดในเด็ก	กำจาย(หนามมะเป่น)	ยอดอ่อน	*Caesalpinia digyna* Rottler (Leguminosae-Caesalpinioideae)
49	แก้เจ็บคอเด็กเล็ก	ผักหนาม	เหง้า	*Lasia spinosa* (L.) Thwaites. (Araceae)
50	บาดทะยัก	สาบแร้งสาบกา(เป็งวาย)	ต้นและราก	*Ageratum conyzoides* Linn. (Compositae)
51	ฆ่าเหา	บวมขม(บวบป่า)	ผลดิบ	*Trichosanthes cucumerina* L (Cucurbitaceae)
52	แก้ผมร่วง	หญ้าปากควาย	ทั้งต้น	*Dactyloctenium aegyptium* (L.) P.Beauv. (Gramineae)

ลำดับที่	ชนิดโรค	ชื่อสามัญ (ชื่อพื้นเมือง)	ส่วนที่ใช้	สกุล ชนิด (วงศ์)
53.	แก้เชื้อราบนหนังศีรษะ	คนทา	ราก	*Harrisonia perforata* (Blanco) Merr. (Simaroubaceae)
54.	โรคลม	(มะหิ่ง)	ต้นและราก	*Crotalaria* sp. (Leguminosae-Papilionoideae)
55.	แก้ปวดขา	ตองสาด	เหง้า	*Phrynium* sp. (Marantaceae)
56.	แก้โรคพิษสุราเรื้อรัง	รางจืด(เครือนมแน่)	ทั้งต้น	*Thunbergia laurifolia* Lindl. (Acanthaceae)

จากรายละเอียดทั้งหมดที่กล่าวมา เมื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลของพืชพื้นเมืองตามลักษณะการใช้ประโยชน์ทางด้านพืชสมุนไพร พืชอาหาร และการใช้ประโยชน์อื่น ๆ ดังได้แสดงไว้ในตารางที่ 1 พบว่าจำแนกได้ทั้งหมด 52 วงศ์ 87 ชนิด โดยอยู่ในวงศ์ Euphorbiaceae มากที่สุด คือ 9 ชนิด รองลงมาจะอยู่ในวงศ์ Leguminosae-Caesalpinioideae 6 ชนิด อยู่ในวงศ์ Leguminosae-Papilionoideae 5 ชนิด อยู่ในวงศ์ Compositae 4 ชนิด อยู่ในวงศ์ Anacardiaceae Combretaceae Moraceae วงศ์ละ 3 ชนิด อยู่ในวงศ์ Acantaceae Araceae Bignoniaceae Burseraceae Dioscoreaceae Guttiferae Leeaceae Leguminosae-Mimosoideae และ Zingiberaceae วงศ์ละ 2 ชนิด ที่เหลือนอกจากนั้นจะมีพืชพื้นเมืองวงศ์ละ 1 ชนิดเท่านั้น เมื่อพิจารณาการใช้ประโยชน์พบว่ามีการใช้ประโยชน์ทางด้านพืชสมุนไพรมากที่สุด คือ 72 ชนิด แบ่งเป็นการใช้เป็นยาภายใน 66 ชนิด ใช้เป็นยาภายนอก 29 ชนิด ใช้เป็นพืชอาหาร 46 ชนิด และใช้ประโยชน์ทางด้านอื่น ๆ 10 ชนิด พืชพื้นเมืองดังกล่าว จะมีบางชนิดที่สามารถใช้รับประทานเป็นยารักษาโรคและในขณะเดียวกันก็สามารถใช้ทาถูนวดได้ด้วย หรือพืชบางชนิดก็เป็นทั้งผักพื้นบ้านพืชสมุนไพร พิจารณาจากข้อมูลในตารางที่ 1 พบว่ามีพืชพื้นเมืองที่สามารถใช้เป็นยาภายในและภายนอกได้ 23 ชนิด และพืชที่สามารถใช้ได้ทั้งยาภายใน ยาภายนอก และเป็นอาหารได้ด้วย มี 5 ชนิด คือ ผักหนาม ส้านใหญ่ โกสน ชงโค และเจตมูลเพลิงแดง

ในตารางที่ 2 เป็นการจัดหมวดหมู่การใช้ประโยชน์ของพืชพื้นเมืองตามลักษณะของโรคที่สามารถป้องกันหรือรักษาได้ โดยข้อมูลด้านภูมิปัญญาการใช้พืชพื้นเมืองในการรักษาโรคได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกหมอพื้นบ้านล้านนาในจังหวัดพะเยา และได้มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอีก 2 ครั้ง พบว่าพืชพื้นเมืองที่มีศักยภาพทั้งหมดดังกล่าว 87 ชนิด มีสรรพคุณในการป้องกันรักษาโรคได้ทั้งหมด 56 อาการ และยาที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นยาตำรับ ทำให้พืช 1 ชนิดมีสรรพคุณในการป้องกันรักษาโรคได้มากกว่า 1 อาการ โดยส่วนของพืชที่ใช้อาจเป็นชนิดเดียวกันหรือแตกต่างกัน เช่น สังกรณี ถ้าใช้รากจะใช้ช่วยขับน้ำคาวปลาหลังคลอด แต่ถ้าใช้ใบและลำต้น มีสรรพคุณใช้ต้มน้ำดื่มแก้ไอได้ หรือ มะขามป้อม ใช้ผลแก้ไอ แต่ถ้าเป็นรากจะใช้ลดความดันโลหิตได้ เป็นต้น จะเห็นว่า ทั้งสังกรณีและมะขามขามป้อมมีสรรพคุณแก้ไอได้ทั้งคู่ แต่ส่วนที่ใช้และตำรับยาจะแตกต่างกันออกไป พิจารณาข้อมูลในตาราง จะเห็นว่า โรคบางโรคสามารถป้องกันรักษาได้ด้วยพืชสมุนไพรหลายชนิด ซึ่งพืชแต่ละชนิดจะใช้เข้าเครื่องยาเป็นส่วนประกอบในยาตำรับ เช่น ยาป้องกันรักษามะเร็ง จะมีพืชที่มีสรรพคุณทั้งหมด 6 ชนิด คือ กรวยป่า เฉียง(กะตังใบแดง) กูดคำ หญ้าปักกิ่ง กำจาย(หนามมะเบ่น) และ เล็บเหยี่ยว(หนามเล็บเหยี่ยว) พืชแต่ละชนิดเหล่านี้ก็จะไปเข้าตำรับยาของมันเอง โดยมีส่วนของพืชที่ใช้แตกต่างกันออกไป เช่น กรวยป่า จะใช้รากเข้าตำรับยารักษามะเร็ง เฉียงก็ใช้รากเข้าตำรับยารักษามะเร็ง

กูดคำ ก็ใช้รากเข้าตำรับยารักษามะเร็ง หญ้าปักกิ่ง ใช้ทั้งต้น เป็นยาเดี่ยวกินรักษามะเร็ง กำจาย ใช้เถาเข้าตำรับยารักษามะเร็ง และเล็บเหยี่ยวใช้รากเข้ายามะเร็ง เป็นต้น ในขณะที่บางโรค การรักษาด้วยสมุนไพรจะมีมีข้อจำกัดจากชนิดของพืชที่พบในป่าชุมชนแห่งนี้ เช่น โรคแพ้ยางรัก ในป่าชุมชนบ้านคุ้มจะใช้ได้เฉพาะเปลือกต้นเต็งเท่านั้น หรือ การรักษาแผลหนองจากน้ำร้อนลวก ก็ใช้ได้เฉพาะรากผักขมหนามเท่านั้น เป็นต้น ทั้ง ๆ ที่พืชที่มีสรรพคุณในการรักษาโรคเหล่านี้มีมากมายหลายชนิด แต่ไม่พบในการสำรวจครั้งนี้ ดังนั้น การใช้ประโยชน์พืชพื้นเมืองจึงขึ้นอยู่กับชนิดของพืชที่พบในป่าชุมชนและศักยภาพของพืชพื้นเมืองที่สามารถใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคด้วย

สรุป

การสำรวจพืชพื้นเมืองจากป่าชุมชนบ้านคุ้ม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา พบพืชที่มีศักยภาพทั้งหมด 52 วงศ์ 87 ชนิด และจากการศึกษาข้อมูลการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่าสามารถใช้เป็นยารักษาโรคได้ทั้งหมด 56 อาการ โดยใช้เป็นยาภายใน 66 ชนิด ใช้เป็นยาภายนอก 29 ชนิด ใช้เป็นพืชอาหาร 46 ชนิด และใช้ประโยชน์ทางด้านอื่น ๆ 10 ชนิด โดยพืชบางชนิดมีสรรพคุณในการรักษาโรคได้หลายอาการขึ้นกับส่วนของพืชที่ใช้

คำขอบคุณ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คุณสมบูรณ์ ขันทะธง หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเวียงลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา(ในช่วงที่ทำการวิจัย) ในการช่วยประสานงานกับหมอพื้นบ้านล้านนา ขอขอบคุณ นายเจริญ แจ้งสว่าง กำนันตำบลร่มเย็น(ในช่วงที่ทำการวิจัย) อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ที่ช่วยประสานงานกับตัวแทนชุมชนในการสำรวจป่าชุมชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่ช่วยนำทางในการสำรวจป่าเพื่อเก็บข้อมูลครั้งนี้ทุกท่าน ขอขอบคุณ คุณทองทิพย์ ศักดิ์สุวรรณ และ คุณกมลวรรณ์ สมอ๊อด ที่มีส่วนช่วยในการวิจัยครั้งนี้

บรรณานุกรม

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช .2548. คู่มือศึกษาพันธุ์พืชป่า . ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ. 190 หน้า.

คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. 2539 . สมุนไพรพื้นบ้านล้านนา . บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน) กรุงเทพฯ. 263 หน้า.

พรนิภา ชุมศรี. 2542. สวนนานาพฤกษสมุนไพร. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 240 หน้า.

เต็ม สมิตินันท์. 2544. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย .บริษัทประชาชน จำกัด กรุงเทพฯ. 810 หน้า.

ศูนย์พัฒนาตำราการแพทย์แผนไทย. 2547 . ผักพื้นบ้านภาคเหนือ. พิมพ์ครั้งที่ 2 . บริษัทสามเจริญพาณิชย์ กรุงเทพฯ. 280 หน้า.

องค์การสวนพฤกษศาสตร์ . 2542 . ไม้ต้นในสวน . อักษรสยามการพิมพ์ กรุงเทพฯ . 212 หน้า .

เอื้อมพร วีสมหมาย และ ปณิธาน แก้วดวงเทียน . 2547. ไม้ป่ายืนต้นของไทย 1 . โรงพิมพ์ เอช เอ็น กรุ๊ป จำกัด กรุงเทพฯ. 652 หน้า.

ดัชนี

ชื่อ	หน้า
กรวยป่า	**5**
กระบก	6
กระพี้เขาควาย	7
กระโดน	**52**
กลอย	**8**
กวาวเครือ	9
กวาวเครือขาว	9
กะตังใบ	10
กะตังใบแดง	11
กากุ๊ก	**15**
กาซะลอง	12
กาฝากหนามสีเต๊าะ	13
ก๋าว	14
กุ๊ก	15
กูดคำ	16
กูดงอดแงด	17
กูดตีนเหยี่ยว	18
โกสน	**19**
กำจัดต้น	**66**
กำจาย	**88**
ขามคัวะ	20
ขิงแดง	21
ขี้เหล็กป่า	22
เขือง	**11**
เข็มแม่หม้าย	23
คนทา	**13**
คูน	24
เครือนมแน่	25
เครือมันเหลี่ยม	26
โคลงเคลง	27

ชื่อ	หน้า
จัดค่าน	28
เจตมูลเพลิงแดง	**51**
ชงโค	**82**
ชะเอม	**29**
ชาเมี่ยง	**30**
ช้าแป้น	**31**
ช้าเลือด	**60**
ชิงช้าชาลี	**47**
ดองดึง	**32**
ดีงูหว้า	34
เดื่อปล้อง	35
เดื่อปล้องหิน	**68**
ต้นกินคน	36
ตองสาด	37
ตะคร้อ	**38**
ต้างป่า	39
ต้างหลวง	**39**
ติ้วเกลี้ยง	**40**
ติ้วขน	**41**
ตีนตั่ง	**42**
ตีนเป็ด	43
เต็ง	**44**
เติม	**45**
ทองกวาว	**14**
เนระพูสีไทย	**34**
บวบขม	**46**
บวบป่า	46
บอระเพ็ดตัวเมีย	47
บุกคางคก	**48**
ประดู่	**49**
ปอกระสา	**50**
ปอสา	50

ชื่อ	หน้า
ปิดปิวแดง	51
ปีป	**12**
ปีนนกไส้	**23**
ปุย	52
เป็งวาย	53
เปล้าตองแตก	**54**
เปล้าน้อย	**55**
เปล้าหลวง	56
เปล้าใหญ่	**56**
ผักขมหนาม	**58**
ผักตบ	59
ผักกาดนกยูง	**59**
ผักผีปู่ย่า	60
ผักหนาม	**61**
เพกา	**62**
มะกอก	**63**
มะกอกเกิ้ม	64
มะกอกเกลื้อน	**64**
มะขามป้อม	**65**
มะแขว่น	66
มะค่าโมง	**67**
มะเดื่อปล้อง	**35**
มะนอด	68
มะแฟน	**69**
มะม่วงหัวแมงวัน	**70**
มะหิ่ง	71
เม่าไข่ปลา	**72**
เม่าควาย	72
เม่าสร้อย	**73**
รักใหญ่	**36**
รางจืด	**26**
ลิเภาใหญ่	**17**

ชื่อ	หน้า
เล็บเหยี่ยว	**89**
ว่านมหากาฬ	74
ส้มจั๊วะ	**75**
ส้มป่อย	**76**
สมอไทย	77
สมอพิเภก	**91**
สะค้าน	**28**
สัตบรรณ	**43**
สะบ้า	**78**
สะเดาดอย	79
สังกรณี	80
ส้าน	81
ส้านใหญ่	**81**
สาบแล้งสาบกา	**53**
แสมสาร	**22**
เสี้ยวดอกแดง	82
ห้า	90
หว้า	**90**
หญ้าขัด	**83**
หญ้าคมบางเล็ก	84
หญ้าปักกิ่ง	**85**
หญ้าสามคม	**84**
หญ้าปากควาย	86
หญ้ายาง	87
หนามมะเป๋น	88
หนามเล็บเหยี่ยว	89
แหนต้น	91
เอื้องหมายนา	92
ฮ่อสะพายควาย	93

Index

Botanical Name	Page
Acasia concinna (Willd) DC.	76
Afzelia xylocarpa(Kurz) Craib	67
Ageratum conyzoides Linn.	53
Alpinia blepharocalyx K.Schum	15.
Alstonia scholaris (L.) R.Br	43
Amaranthus spinosus L.	58
Amorphophallus paeoniifolius (Dennst.) Nicolson.	48
Antidesma acidum Retz.	73
Antidesma ghaesembilla Gaertn	72
Baliospermum siamense Craib	54
Barleria strigosa Willd.	80
Bauhinia purpurea L.	82
Bidens pilosa L.	23
Bischofia javensis Blume	45
Broussonetia papyrifera (L.) Vent.	50
Buchanania lanzan Spreng	70
Butea monosperma (Lam.) Taub.	14
Caesalpinia digyna Rottler	88
Caesalpinia mimosoides Lam.	60
Camellia sinensis (L..) Kunte var. *assamica* (Mast.) Kitam	30
Canarium subulatum Guillaumin	64
Careya sphaerica Roxb.	52
Casearia grewiifolia Vent.	5
Cassia fistula Linn.	24
Codiaeum variegatum Blume	19
Columellia pedata Lour.	75
Costus speciosus (Koen.) Sm.	92
Cratoxylum cochinchinense (Lour.) Blume	40

Botanical Name	Page
Cratoxylum formosum (Jack) Dyer ssp. *Pruniflorum* (Kwrz.) Gogel.	41
Crotalaria sp.	71
Croton roxburghii N.P.Balakr.	56
Croton stellatopilosus Ohba	55
Dactyloctenium aegyptium (L.) P.Beauv.	86
Dalbergia cultrata Graham ex Benth.	7
Dillinia obovata (Blume) Hoogland	81
Dioscorrea hispida Dennst. var. *hispida*	8
Dioscorrea sp.	26
Diplazium esculentum (Retz.) Swastz	16
Entada rheedii Spreng	78
Erechtites vakerianaefolia (Wolf) DC.	59
Euphobia heterophylla L.	87
Ficus hispida Linn.f.	35
Ficus semicordata Buch.-Ham. ex Sm.	68
Getonia floribunda (Roxb.) Lam.	42
Gloriosa superba Linn.	32
Gluta usitata (Wall.) Ding Hou	36
Gynura pseudochina (L.) DC. var. *hispida* Thwaites	74
Harrisonia perforate (Blanco) Merr.	13
Helminthostachys zeylanica (L.) Hook	18
Irvingia malayana Oliv. ex A.W.Benn.	6
Lasia spinosa (L.) Thwaites.	61
Leea indica (Burm.f.) Merr.	10
Leea ruba Blume ex Spreng.	11
Lygodium salicifolium Persl	17
Melastoma malabathricum L. subp. *Malabathricum*	27
Millingtonia hortensis L.f.	12
Murdannia loriformis (Hassk.) Rolla Rao & Kammathy	85
Myriopteron extensum (Wight)K.Schum.	29

Botanical Name	Page
Oroxylum indicum (L.) Kurz	62
Phrynium sp.	37
Phyllanthus emblica Linn.	65
Piper ribesioides Wall.	28
Plumbago indica Linn.	51
Protium serratum Engl.	69
Pterocarpus macrocarpus Kurz	49
Pterospermum semisagittatum Buch-Ham. ex Roxb.	20
Pueraria mirifica Airy-Shaw &Suvat	9
Schleichera oleosa (Lour.) Oken	38
Scleria levis Retz.	84
Senna garrettiana (Graib) Irwin&Barneby	22
Shorea obtuse Wall. ex. Blume	44
Sida rhombifolia L.	83
Smilax sp.	79
Solanum verbascifolium Linn	31
Sphenodesme pantandra Jack	93
Spondias pinnata (L.f.) Kurz.	63
Syzygium cumini (L.) Skeels	90
Tacca chantrieri Andre	34
Terminalia bellirica (Gaertn.) Roxb.	91
Terminalia chebula Retz. var. chebu	79
Thunbergia laurifolia Lindl.	25
Tinospora baenzigeri Forman	47
Trevesia palmate (Roxb. Ex Lindl.) Vis.	39
Trichosanthes cucumerina L	46
Zanthoxylum limonella (Dennst.) Alton	66
Zingiber kerriim Craib	21
Ziziphus oenoplia (L.) Mill var.*oenoplia*	89